

Pedagogické rozhledy (1923–25, rubrika Literatura pro ml.), Úhor (1927–34, hlavní redaktor, s jinými); *knižnice*: Sad (1923–34), Knihovnička mládí (1932–34, s J. Petrussem a F. Flosem); *bibliografické seznamy* (též autorská účast): Seznam dobré četby dětem (1920, též v Úhoru 1920), Dobré knihy dětem (1921, doplňky k 2. vyd. 1923, druhé doplňky 1926, opr. a dopln. vyd. 1929, dopln. vyd. s tit. Vybrané knihy pro mládež do r. 1929, 1931, nové doplňky: 1932, 1933; též paralelně v Úhoru). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL (pro ml.): L. Stroupežnický: Martínkův nový oblek (1916, zkrác. znění); F. L. Čelakovský: O králi Kojatovi (1917); J. K. Tyl: Panna jezerní, Militka, Rozpustilý Janeček (1917); Nerudovo dětství (1922); J. Neruda: Trhani, Po nárožích, Kuchyně na trhu (1923) + Žerty hravé (1923); N. G. Garin-Michajlovskij: Z říše nezapadajícího slunce (1932). ■

BIBLIOGRAFIE: V. Marek: Bibliografie článků prof. V. F. S. v Úhoru, Úhor 1934, s. 115; A. Holubová: Život a dílo V. F. S., zakladatele Knihovny spisů pro mládež (1963, rozmnož.); an.: Výběrová bibliografie prací V. F. S., sb. V. F. S. (1983). ■ LITERATURA: P. Hykeš: V. F. S. Studie literárněhistorická (1956, rozmnož.); sb. V. F. S. (1983; přisp. V. Karfíková, O. Pospíšil, V. Stejskal, C. Suk, J. Voráček). ■ K. H. (Hikl): ref. O Janu Nerudovi..., Naše doba 28, 1920/21, s. 231; ● ref. ed. Nerudovo dětství: an., LidN 30. 5. 1922; V. Z. (Zelinka), Zlatá Praha 1922, s. 159; R. (A. Rambousek), Čes. osvěta 19, 1922/23, s. 39 ●; ● ref. Dětská literatura česká: -och- (F. S. Procházka), Zvon 25, 1924/25, s. 603; J. H. (Hloušek), NO 14. 1. 1925; F. A. Soukup, Úhor 1925, s. 21; V. Zelinka, Střední škola 6 (33), 1925/26, s. 41 ●; jhch. (J. Dolanský): Úhor, LidN 8. 3. 1932; ● k padesátinám: J. Hloušek, Úhor 1933, s. 161; vz. (V. Zelinka), Zvon 34, 1933/34, s. 167 ●; ● nekrology: an., LidN 3. 7. 1934; an., PL 3. 7. 1934; Úhor 1934, č. 7–8 (památce V. F. S., mj. D. Filip, Q. M. Vyskočil, A. Vaňura, J. Hloušek); ne (A. Novák), LidN 24. 10. 1934; F. Pražák, Naše věda 1934, s. 252 ●; O. Pospíšil: Okolo Úhoru, Úhor 1937, s. 67, 95; J. a B. Hlouškovi: Počátky Společnosti přátel literatury pro mládež, Úhor 1938, s. 1; V. Marek: S. v Úhoru, tamtéž, s. 97; A. Záruba: Kritika literatury pro mládež v letech 1920, Naše zprávy 1939, č. 79 a 81; O. Pospíšil: Profesor V. F. S. – člověk a přítel, Úhor 1943, s. 129; F. Dlouhán Bulánek: Dva budovatelé (o J. Petrovi a V. F. S.), tamtéž, s. 135; P. Hykeš: Sukova studijní knihovna literatury pro mládež, Škola a kultura 1948, s. 99; V. Zelinka: Vzpomínka na V. F. S., ZM 1959, s. 381; J. Voráček: Kritika dětské literatury ve 20. a 30. letech, ZM 1961, s. 296; an.: Průkopník (k 80. výr. nar.), LitN 1963, č. 47; J. Voráček in Vývoj teorie a kritiky české literatury pro mládež (1971); F. Bulánek-Dlouhán: Než koupíte knihu pro děti (vzpomínkový F), LD 18. 12. 1973; J. Voráček in Historické a teoretické koncepce české literatury pro mládež (1982); J. Frey: Sukova knihovna, ZM 1983, s. 524; (dr): Víte, co je Sukova knihovna?, Pochodeň 30. 12. 1983; ● ref. sb. V. F. S.: -čk, Nové kni-

hy 1984, č. 17; an., Čtenář 1984, s. 147; Jgr, sb. Minulostí Západočes. kraje 20 (1984, s. 199) ●; J. Voráček: V. F. S. a dětská literatura, Lit. měsíčník 1984, č. 6; Z. Pírek: Úhor 1913–1944, ZM 1988, s. 103; Z. Zapletal, N. Siegllová in Teorie a kritika české literatury pro mládež (1985); Z. Klösllová: Korejské pohádky v češtině. V. F. S., J. Spirhanzl-Duriš a jiní, Nový Orient 2000, s. 321.

ik

Pavel Sula

* 3. 3. 1882 *Svojšice* u Přelouče

† 27. 7. 1975 *Praha*

Autor i kritik literatury pro mládež a redaktor časopisů a knižnic jí určených; prozaik a básník.

Podepisoval se i vl. jm. Josef Sulík (též jako Sulík-Sula). – Byl nemanželské dítě vdovy po krejčím, která se živila jako obchodnice. 1889–97 navštěvoval školu v Časlavi (spoluzáci R. Těsnohlídek a J. Mahen), 1897–1901 studoval na učitelském ústavu v Kutné Hoře (mat. 1901) a spřátelil se s R. Krupičkou, s jehož sestrou se 1910 oženil. Učil pak na školách na Čáslavsku (1901–02 v Lučicích, 1902–04 v Krchlebech, 1904–05 ve Vilémově, 1905 ve Zbýšově) a Českobrodsku (1905–07 ve Skramníkách a 1907–12 ve Vyšerovicích), 1912 byl na půlročním pobytu v Grenoblu (studium francouzštiny); 1913–14 působil na školách Komenského ve Vídni. 1915 narukoval do rakouské armády, po nemoci a ztrátě oka začal opět učit: 1917–18 v Havlíčkově Brodě, 1919–21 v Hlohovci na Slovensku, pak v Praze: 1921–26 na vinohradské měšťanské škole, 1932–35 na reformní pokusné škole v Kobylisích, od 1935 do odchodu do důchodu (1940) byl ředitelem Masarykovy školy v Holešovicích. 1921–40 učil též na večerní škole Dělnické akademie. 1940–60 žil ve Zbraslavi, později v Praze. Procestoval Jugoslávii, Itálii, Holandsko, Německo aj. Ve všech svých působistích se S. aktivně účastnil kulturně-osvětové práce, hrál v hudebních tělesech, přednášel, vystupoval jako zastánce estetickovýchovného hnutí prosazovaného kutnohorským Kruhem umělecké výchovy a jako propagátor tzv. činné školy (spolupráce s J. Úlehlou především za působení na vídeňských školách). Působil též jako kritik a publicista a jako redaktor knižnic a časopisů pro mládež i odborného učitelského tisku.

1924–28 řídil učitelskou přílohu Nár. osvobození, účastnil se redakčních prací v časopisech Komenský a Úsvit. – S J. Ledrem založil obrázkový umělecko-naučný časopis pro mládež *Klas* (řídil ho v roč. 1–17, 1922–39, v roč. 1–3 s J. Ledrem; v roč. 18–23, 1939–42 a 1945–48 byl redaktorem J. Jelínek, v poválečných letech též P. Hykeš). S. se snažil v časopise poskytovat vhodný výběr z klasické i současné literatury, převážně tedy ukázky z děl již vydaných. Za jeho vedení byli z básníků uvedeni např. P. Bezruč, F. Gellner, J. Hora, J. S. Machar, S. K. Neumann, J. V. Sládek, A. Sova, F. Šrámek, J. Vrchlický, J. Wolker aj.; z prozaiků V. Beneš, J. a K. Čapkové, M. Gebauerová, I. Herrmann, J. Holeček, J. Kopta, F. Langer, J. Mahen, R. Medek, K. Nový, J. Petrus, K. V. Rais, E. Štorch, F. Wenig aj.; občas se objevila hra pro loutkové divadlo, např. od F. Langra. V překladech byla nejvíce zastoupena literatura ruská a srbská (i zvláštní čísla). Časopis přinášel jubilejní či vzpomínkové články, upozorňoval na nové knihy pro mládež (autorem referátů byl často S.), věnoval pozornost výtvarnému umění (reprodukce provázené informacemi), otiskoval též ukázky dětských literárních pokusů a různé zprávy a zajímavosti.

Převážná část S. díla je určena dětem a mládeži. V souladu s esteticko-výchovným hnutím i s nastupujícím „modernistickým“ směrem v dětské literatuře (V. Beneš, M. Gebauerová, J. Krušina ze Švamberka aj.) kladl důraz (v kritice i ve vlastní beletrii) především na uměleckou hodnotu literárního díla. Na základě zkušeností ze svého pedagogického působení na venkovských malotřídkách popsal drsné prostředí a vztahy, ve kterých přežívají nejchudší děti (i jejich rodiče); syrovost naturalistických detailů však vyvažoval především poetickým líčením přírody (*Zeměžluč, Ráno*). Protiváhu k neuspokojivým společenským a sociálním podmínkám nacházel v idylických patriarchálních vztazích v rodině (*Dolánka, Ráno*). Idealizace rodinných vztahů oslabuje kritičnost S. pohledu na svět v dílech zobrazujících hlavně duševní vývoj dítěte a zachycujících svět dětskýma očima (*Majda bobek, Človíček*). Apoteóza přírody, harmonických mezilidských vztahů a přirozeného, volného života nebrání rozvoji dětské osobnosti prostupuje prózy *Letňáskové* a *Osada kmene Juchachá*. Poslední skupinu děl určenou dětem a mládeži charakterizuje výrazná lyrizace a symbolizace spjatá

se znázorňováním cykličnosti lidského života, spoluurčované pracovním rytmem, rodinnými rituály a přírodním koloběhem, která vyúsťuje do nadčasové až mytické roviny (*Svět v kolotoči, Na větrném koni, V dětském světě*). – Do literatury pro dospělé vstoupil S. jako autor intimní lyriky (*Kniha pianissima*), poté knižně publikoval pouze prózu; po raných lyrických črtách a pokusu o stylově vybroušené povídky (*Tanečnice*) psal prózy, jejichž častým námětem byl nenaplněný život a tragické osudy lidí převážně z maloměstského prostředí (*Stvořitelé světa, Domů pěšinkami, Úsměvy v slzách, Pokušitelé*). – V kritické práci se S. zaměřoval hlavně na referáty a pojednání o literatuře pro děti a mládež (Pedagogické rozhledy, Rozhledy, Úhor aj.). Byl též autorem učebnic českého jazyka, uspořádal čítanky a sborníky četby (průkopnický význam měly slovenské sborníky Ratolesti, Sněh, Zvončky) i dětských prací.

PSEUDONYM, ŠIFRY: Fran Gordon (Záduha); P. S., S., Sul. ■ PŘÍSPĚVKY in: Besedy Času (1905, 1907, 1913–14); Besedy lidu (1913); Cesta (1918); Čas (1902–03); Časopis českosl. obce učitelské; Čes. stráž (Kolín); Českosl. samostatnost, pokr. Nár. osvobození (1924–38, 1947, i přílohy, ref.); Čes. učitel, pokr. Českosl. učitel; Dělnické listy; Groš (1936); Hlas národa (příl. Nedělní listy, 1904); sb. Hlasy mladé generace učitelské (1919); Horkého týdeník (1909); sb. In memoriam Jana Týmly (1946); Jaro (1908–14); Jitřenka (Polička 1904); Klas (1922–42); Komenský; Květy (1915); Letáky (1902); Lid. demokracie (1951); Lid. noviny (1914, 1920–21, 1931–43, i přílohy); Líba; Lumír (1912, 1918); Malý čtenář (1908–18); Moderní život (1902–03); Moravskoslezská revue (Mor. Ostrava 1907–09); Národ (1918); Nár. obzor (1908); Nár. práce (1941–44); Naše Praha (1926); Naše zprávy (1939–41); Novina (1911); sb. Nuše pohádek 2 (1919); Panoráma (1936, 1938); Pedagogické rozhledy (1904–10, 1912); Podoubraví (Čáslav 1948–49); Pramen (1923); Právo lidu (1911–17, 1934, 1937–39, i přílohy); sb. První sjezd českosl. učitelstva a přátel školství v osvobozené vlasti (1921); Přehled (1905); Radost (1925–28); Roj (1939–41); Rozhledy (1935–37, ref.); Rozpravy Aventina; Rudé květy (1904–06, 1910); Samostatnost (příl. Naše neděle, 1912); Sedmihlásek (1946–47); Směr; Srdce (1902–04); Světozor (1915, 1917); Šibeničky (1906); Topičův sborník (1915); Učitelské noviny; Úhor (od 1918, ref.); Úsvit (1919–23); Venkov (1932, 1939–41); Volná myšlenka (1918); Východočes. obzor (Pardubice); Záduha; Zlatá brána (1919–21); Zlatá Praha (1915–17); Zlatý máj (1957, 1959–60); Zvon (1913–15, 1918–19, 1921); Ženský obzor (1903–05); sb. Život teprve začíná (1944, P. Pahorek

s hvězdnýma očima). ■ **KNÍŽNĚ. *Beletrie a práce o literatuře***: *Knihy pianissima* (BB b. d., 1904); *Dolánka* (P pro ml., b. d., 1908; upr. vyd. 1918); *Ráno* (PP pro ml., b. d., 1910); *Zeměžluč* (P pro ml., b. d., 1910); *Tanečnice* (PP b. d., 1910); *Majda bobček* (P pro ml., b. d., 1912; upr. vyd. 1926 a 1932; 1948 s tit. *Majda drobeček*); *Vítězství* (P pro ml., b. d., 1912); *Človíček* (P pro ml., 1913; upr. vyd. 1934); *Šťastná zahrada* (P pro ml., 1918); *Domů pěšinkami* (PP 1918); *Úsměvy v slzách* (PP 1918); *Stvořitel světa* (PP 1919); *Pokušitelé* (PP 1920); *Melanka* (P pro ml., 1920); *Letňáskové* (P pro ml., 1931; 1972 upr. J. Roth); *Kašpárek objevil zlatou Prahu* (D pro ml., 1932); *Kloučové z předměstí* (PP pro ml., b. d., 1933); *Jan Neruda (populárně-naučná P pro ml., 1934; upr. vyd. 1946)*; *Osada kmene Juchachá* (P pro ml., 1936); *Svět v kolotoči* (P pro ml., 1937); *Zářivá křídla* (PP pro ml., 1943); *Na větrném koni* (P pro ml., 1943); *Kalendář pro nejmenší (leporelo, 1944)*; *V dětském světě* (PP pro ml., 1955; rozšíř. vyd. 1960). – *Překlad*: (B. Cendrars): *Černošské báje a pohádky* (1941, obs. i *Černošské báje sebrané L. M. Pařížkem*). – *Ostatní práce* (pod vl. jm.): *Osnova české čítanky* (1908, s V. Benešem a J. Kožíškem); *Proč máme vychovávat své děti v českých školách?* (Videň 1914); *Radovánky 1, 2* (b. d., 1920); *Morální výchova ve školské praxi* (1922); *Potulky Prahou 1, 2* (1926, 1929); *Mateřídouška 1, 2. Učebnice jazyka českého pro obecné školy* (1928, vyd. čtyřdílné, s B. Tožičkou); *Mateřídouška 1* (1929, vyd. trojdílné, s B. Tožičkou); *Pracovní sešit slohu 1–3* (pro 1.–3. roč. měřfan. škol, 1933; slovensky 1937); *Škola slohu z praxe na školách národních* (1933); *Recitujeme sborově* (b. d., 1935, s J. Khunem); *Dobry čtenář* (1939). ■ **REDIGOVAL časopisy**: *Úsvit* (1920–23, s A. Wenigem), *Klas* (1922–39; 1922–25 s J. Ledrem); *knížnice*: *Detva* (1920), *Knihy pro velké i malé* (1926–31, s V. Benešem), *Kytice* (1930–40; do 1939 s H. Siebenscheinem). ■ **USPOŘÁDAL A VYDAL** (většinou pod vl. jm.): sb. *Ratolesti* (čítanka, 1920, slovensky); sb. *Sneh* (1920, slovensky, podp. Sulík-Sula); sb. *Zvončeky* (b. d., 1921, slovensky, podp. Sulík-Sula); *Květen 3, 4* (čítanky, 3. 1923, upr. vyd. 1925; 4. 1924); sb. *Rodné kořeny* (1924); *Soustředěné vyučování* (1928, s J. Pasterjškem, K. Spalovou); *Vzkříšení 1–3* (čítanky, 1. 1930, 2. 1931, 3. 1931, s J. Jursou); sb. *Do života* (1931, s H. Siebenscheinem, podp. P. Sula); *Trojdílná čítanka pro české školy obecné 1–3* (1. 1932, upr. vyd. 1935; 2. 1931; 3. 1932, upr. vyd. 1935; s J. Jursou a F. Flosem); *Poselství* (čítanka, 1933, s R. Šimkem); sb. *Děti dětem* (1934, podp. P. Sula). ■

BIBLIOGRAFIE: M. Petrtyl, J. Hilčr in sb. *Zlatě doma* (1972, s. 55). ■ **LITERATURA**: H. Kofránková: *Monografie P. S. (diplom. práce, Pedagog. fakulta UK 1971)*; sb. *Zlatě doma* (1972; přisp. J. Prchal, J. Žantovský, J. Voráček, V. Příhoda, D. Filip, K. Čondl aj.); L. Šolcová: *P. S. (1882–1975). Soupis osobního fondu* (LA PNP 1996). ■ ● ref. *Knihy pianissima*: L., *Zvon* 4, 1903/04, s. 322; J. Rowalski

(A. Bačkovský), *Lumír* 32, 1903/04, s. 215; V. Zanáška, *Srdce* 3, 1903/04, s. 275; K. Z. K. (Klíma), *LidN* 15. 4. 1904; B. Beneš, *NŽ* 1904, s. 153 ●; A. N. (Novák): ref. *Dolánka*, *Přehled* 7, 1908/09, s. 403; an.: ref. *Ráno*, *Besedy Času* 1910, s. 55; K. V. (Velemínský): ref. *Zeměžluč*, *Naše doba* 18, 1910/11, s. 226; J. Petr: *Několik poznámek k současné české tvorbě pro mládež* (mj. *Ráno*, *Zeměžluč*), *Pedagogické rozhledy* 24, 1910/11, s. 284 a pokr.; ● ref. *Tanečnice*: A. Novák, *Přehled* 9, 1910/11, s. 424; K. Sezima, *Lumír* 39, 1910/11, s. 443; F. Sekanina, *Zvon* 11, 1910/11, s. 461; K. V. (Velemínský), *Naše doba* 18, 1910/11, s. 625; J. Rowalski (A. Bačkovský), *Samostatnost* 7. 5. 1911; an., *PL* 7. 5. 1911 (též ref. *Ráno*); V. K., *Pražská lid. revue* 1911, s. 73 ●; ● ref. *Majda bobček*: *Ant. Veselý, Čes. revue* 5, 1911/12, s. 311; an., *PL* 4. 2. 1912 (*Večerník*) ●; K. Č. (Čapek): ref. *Šťastná zahrada*, *Cesta* 1, 1918/19, s. 1139 → *O umění a literatuře* 2 (1985, s. 46); A. T. (Tyrpeklová): ref. *Domů pěšinkami*, *Lípa* 2, 1918/19, s. 144; ● ref. *Úsměvy v slzách*: -ejč- (J. Krejčí), *Budoucnost* 1, 1918/19, s. 411; K. H. (Híkl), *Naše doba* 26, 1918/19, s. 542 ●; ● ref. *Dolánka* (2. vyd.): J. Folprecht, *Čes. revue* 12, 1918/19, s. 619; J. Z. Stehlík, *Úhor* 1922, s. 141 ●; ● ref. *Stvořitel světa*: M. Bartošová, *Ženský svět* 1919, s. 310; J. Krecar, *MR* 1919/20, sv. 35, s. 41; B. D., *Zvon* 20, 1919/20, s. 70; M. Novotný, *Cesta* 2, 1919/20, s. 455 ●; V. F. S. (Suk): ref. *Melanka*, *Úhor* 1921, s. 23; *Promyk* (H. Sedláček): ref. sb. *Sneh*, *Úhor* 1921, s. 27 + ref. sb. *Zvončeky*, tamtéž, s. 46; ● ref. *Pokušitelé*: -btk- (V. Brtník), *Zvon* 21, 1920/21, s. 322; K. H. (Híkl), *Naše doba* 28, 1920/21, s. 702; J. O. Novotný, *Cesta* 3, 1920/21, s. 630; J. Krecar, *MR* 1920/21, sv. 36, s. 277; O. Sch. (Schäfer), *Zlatá Praha* 1921, s. 85 ●; ● ref. sb. *Do života*: J. B. Č. (Čapek), *Lit. rozhledy* 15, 1930/31, č. 11; K. Polák, *PL* 23. 7. 1931; J. O. (Ošmera), *Čin* 3, 1931/32, s. 46 ●; ● ref. *Letňáskové*: E. V. (Vlasák), *NO* 18. 12. 1931; M. Majerová, *Čin* 3, 1931/32, s. 372; V. F. S. (Suk), *Střední škola* 12, 1931/32, s. 238; -us. (J. Petrus), *Čes. osvěta* 28, 1931/32, s. 457; K. Sezima, *Lumír* 58, 1931/32, s. 322; O. Pospíšil, *Úhor* 1932, s. 64 ●; ● k padesátinám: O. Pospíšil, *Úhor* 1932, s. 41; A. Juppá, *Čes. slovo* 3. 3. 1932 ●; *Topol*. (Š. Poláček T.): ref. *Majda bobček*, *Úhor* 1932, s. 250; ● ref. sb. *Děti dětem*: B. (E. Bass), *LidN* 24. 12. 1934; -lkl-, *Rozhledy* 1935, s. 100; R. Schams, *Střední škola* 1936, s. 45 ●; J. O. (Ošmera): ref. *Jan Neruda*, *Čin* 1935, s. 30; ● ref. *Osada kmene Juchachá*: P. Sula, *Panoráma* 1936, s. 143 (autoref.); M. Majerová, *LidN* 23. 12. 1936 ●; ● ref. *Svět v kolotoči*: M. Majerová, *LidN* 4. 12. 1937; *Filip*. (D. Filip), *Úhor* 1938, s. 11; M. Pilařová, *Střední škola* 1939, s. 167 ●; A. Zárubá: *Kritika literatury pro mládež v letech 1930*, *Naše zprávy* 1940, č. 7; vpa (V. Pazourek): ref. překl. *Černošské pohádky...*, *LidN* 4. 1. 1942; kp (K. Polák): *Spisovatel P. S. šedesátníkem*, *LidN* 3. 3. 1942; vpa (V. Pazourek): ref. *Zářivá křídla*, *LidN* 6. 7. 1943; JŠr. (J. Šnobl): ref. *Na větrném koni*, *Úhor* 1944, s. 88; ● k pětasedmdesátinám: J. Alda, *LitN* 1957, č. 9; F. D. Bulánek (B.-Dlouhán), *ZM* 1957, s. 139; JM., *Skližeň*

(Hamburk) 1957, č. 3 ●; B. Bourová: ref. V dětském světě (2. vyd.), Předškolní výchova 1961, s. 192; ● k osmdesátinám: M. Sochrová, Komenský 86, 1961/62, s. 624; V (Z. Vavřík), LitN 1962, č. 10; M. P., Sklizeň (Hamburk) 1962, č. 3–4; J. Voráček, ZM 1962, s. 356 ●; jšr (J. Šnobl): P. S., ZM 1967, č. 8 (Malá galerie); ● k devadesátinám: H. Kofránková, Čes. jazyk a literatura 22, 1971/72, s. 329; (J.). (J. Jakubcová), Práce 1. 3. 1972; (fdb). (F. Bulánek-Dlouhán), LD 3. 3. 1972 ●; ● nekrology: (bí) (P. Bílek), Pochodeň 19. 8. 1975; -on- (K. Čondl), Učitel'ské noviny 1975, č. 30 ●; J. Štraus: Sto let od narození Josefa Sulíka, Pedagogika 1983, s. 489; J. Polák: K původu P. S., Nové knihy 1989, č. 47; Z. Šesták in Kašpárek stále aktuální (2000).

ik

Jiří Sumín

* 9. 10. 1863 *Uhřetice* u Kojetína

† 11. 11. 1936 *Přerov*

Prozaička zpodobující realisticky a posléze naturalisticky hanácký venkov a zejména nerovné postavení soudobé ženy.

VI. jm. Amalie Vrbová (ojediněle se podepisovala Amalie V...á.). – Narodila se v mlynářské rodině (jako páté dítě matce už potřetí vdané). Dětství prožila na mlýně v osadě Cvrčov u Tovačova. Po jednotřídce v Lobodících pokračovala ve školní výuce na trojtřídce v Tovačově (zároveň se soukromě učila německy a francouzsky), poté byla (v období rozvracejícího se matčina manželství) dána do klášterního penzionátu s vyšší německou dívčí školou ve Frýdlantě n. Ostravicí (viz *Poupata*), k rodině se vrátila poté, co se matka rozvedla, pronajala mlýn a přestěhovala se s dětmi do Přerova (1871). Vědomosti získané za krátké školní docházky podstatně rozšiřovala sebevzděláním a četbou beletrie, z níž na ni zvlášť silně zapůsobila realistická próza francouzská (H. de Balzac, Stendhal, É. Zola), ruská (F. M. Dostojevskij) a polská (podle hlavní postavy Kraszewského románu Podivíni si zvolila pseudonym). Mnoho pro ni znamenala aktivita přerovských kulturních spolků a vliv dvou jejích předních činitelů, středoškolských profesorů F. Kahovce a F. Bílého; filolog a jeden z vůdčích duchů tzv. moravské kritiky F. Bílý, k němuž marně upínala i svůj milostný cit, stal se jí při prvních beletristických pokusech literárním rádcem a zůstal jím i v 90. letech, kdy už

působil v Praze. V Přerově žila neprovdána a stranou literárního ruchu po celý život; výjimkou byla její účast na diskusi vyvolané článkem K. Elgarta Sokola Pro moravské centrum v Rozhledech 1901. Hodně cestovala (např. 1910 do Francie), 1925 byla zvolena členkou literárního odboru 4. třídy ČAVU. Tvořit údajně přestala v prvních válečných letech, když propadla pochybnostem o vlastních tvůrčích schopnostech v souvislosti s ústupem realismu z literární scény. Zemřela po záchvatu mozkové mrtvice, pohřbena byla v Přerově.

Po nevýrazných básnických a dramatických začátcích (alm. Zora; *Tajný sňatek*, rukopisná hra Lovci) našel S. v polovině 90. let svůj *raison d'être* ve vesnické próze svědeckého zaměření a deziluzivní povahy, jak jej k tomu uzpůsobily traumatické zkušenosti vlastního dětství, intenzivní prožitek doby (kterou procítil zejména v její přechodnosti mezi mizejícím polofeudálním patriarchalismem a dravým individualismem nastupujícího kapitalismu) a kritický vztah k předcházejícímu typu vesnické beletrie. V prvním tvůrčím období (*Zapadlý kraj*, *Věště*, *Potomstvo* aj.) se S. propracovával k regionálnímu realismu herbenovské ražby, jak na to ukazuje snaha konzervovat lidový „byt“, úsilí zpodobit hanáckou vesnici v její generační rozrůzněnosti, důraz položený na dominantní úlohu vesnického lidu v národním společenství a skladba volně spojující popis s drobnými příhodami po způsobu „obrázků ze života“. S počátkem 20. století zaostřoval S. svou pozornost na determinismus nadosobních sil biologických i společenských, přičemž svou metodu dynamizoval: prostředí zpodoboval v jeho určujícím tlaku, kronikářský záznam střídal fabulací, vnějškový popis duševních stavů nahrazoval psychologickou analýzou. První stadium S. naturalismu (*Úskalím*) bylo vitalistické povahy: bezbrannosti vůči osudu a bezperspektivnosti současných poměrů čelil patetickým vzýváním nelítošných sil života a evokací vzpurných jedinců, kteří i za cenu společenské deklasace usilovali o svobodnější výraz své osobnosti. Brzy se však S. beletrie sociabilizovala důsledným zájmem o nerovné postavení soudobé ženy v manželství a společnosti (*V samotách duší*, *Dvě novely*, *Když vlny opadly*, *Příčina rozvodu a jiné povídky* aj.); přitom uhodila na tóny, které souběžně zaznívaly z raného díla F. Šrámka, B. Benešové, H. Malířové, M. Majerové. S. romány se vyznačují malou

schopností skladebnou, a to jak *Zrádné proudy*, které obrazem rozmachu a rozkladu mlynářského rodu položily otázku po vlastním smyslu tzv. sociálního vzestupu, tak *Spása*, ironický obraz duchovní bídy vesnického lidu.

PSEUDONYMY: J. (Fina, Jar., Jarmila, Serafina) Svitavská. ■ PŘÍSPĚVKY in: Besedy Času; Čas (1897–98); Domáci hospodyně (Olomouc 1886–91); Kalendář Lid. novin na přestupný rok 1904; Květy (1902–11); Lid. noviny (1901–20; 1911–13 i příl. Večery); Lumír (1898–1903); Máj (1904–11); Morava (Brno); Mor. revue (Brno 1899); Nár. listy (od 1888); kal. Národní stráž na rok 1901 (1900); Niva (1891–96); Niva (Brno 1921); Nový život (1896); Právo lidu (1900–01); Přítel domoviny (1895); Rozhledy (1896–1901; 1901 Glossy ku článku Pro moravské centrum); Rozhledy (1933, Vzpomínky z dětství); Světozor (1897–98); Vesna (Brno, Vel. Meziříčí 1896); Vlast (1896); Zlatá Praha (1901–04); alm. Zora (1883); Zvon (1904–14); Ženské listy (1912); – posmrtně: Archa (Olomouc 1937). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Tajný sňatek (D 1890, prem. 1889); Z doby našich dědů (P 1895); Zapadlý kraj (P 1898); Věště (P 1898); Úskalím (PP b. d., 1900); Potomstvo (P b. d., 1903 ← Mor. revue 1899, s. tit. „...a rozmnožím potomstvo tvé“); V samotách duší (PP 1903); Zrádné proudy (R b. d., 1904, 3 sv.; 1942 s pův. nadpisem čas. otisku Přeludy, 2 sv., upr. Ant. Veselý); Dvě novely (1906); Spása (R 1908); Podle cest (PP b. d., 1909); Poupata (P pro ml., b. d., 1910); Když vlny opadly (PP b. d., 1910); Kroky osudu (PP b. d., 1912; 1923 s tit. Bílý ďábel); Trosečníci (P 1913); Příčina rozvodu a jiné povídky (b. d., 1913); Zápas s andělem a jiné prózy (1917; P Živitelé samost. bibliof. 1934); Děti soumraku (PP 1918); Martin Gaca (P 1931). – *Výbory*: Povídky skoro neuvěřitelné (1937, ed. a upr. Ant. Veselý); Soumraky, Potomstvo (1944, PP otištěné 1903; Soumraky časopisecky, Potomstvo knižně); V aréně života (1973, ed. J. Opelík). – *Souborná vydání*: Sebrané spisy (Šolc a Šimáček, 1920–24, 4 sv.). ■ KORESPONDENCE: Ant. Veselý: Z dopisů J. S. Antonínu Veselému (z 1913–19), Kolo 1936, č. 10 (k tomu obrana nakladatele R. Promberga, Kolo 1937, s. 72). ■

LITERATURA: J. Staněk: J. S. (1915); G. Preissova: J. S. (1937); I. Sládková: J. S. (1864 /sic!/ –1936). Soupis osobního fondu (LA PNP 1999). ■ ● ref. Tajný sňatek: J. M. (Merhaut), Mor. orlice 25. 1. 1889; –ý (F. Dlouhý), Čes. Thalia 1889, s. 45 ●; ● ref. Z doby našich dědů: jv. (J. Vodák), Niva 1896, s. 94; J. Karásek, Lit. listy 18, 1896/97, s. 16, 34 ●; ● ref. Zapadlý kraj: F. V. V. (Vykoukal), Světozor 32, 1897/98, s. 370; V. Dyk, MR 1898, sv. 8, s. 86; Sk. (F. Skácelík), Samostatnost 1898, s. 191; an., Rozhledy 8, 1898/99, s. 86; P. Maternová, Ženský svět 3, 1898/99, s. 213 (i ref. Z doby našich dědů a Věště) ●; ● ref. Věště: Vbk. (J. Voborník), NL 30. 12. 1898; J. Karásek, Lit. listy 20, 1898/89, s. 169; Z., Naše doba 6, 1898/99, s. 231; jv.

(J. Vodák), Rozhledy 8, 1898/99, s. 274; F. V. Vykoukal, Osvěta 1899, s. 270 ●; ● ref. Úskalím: A. Novák, Lumír 28, 1899/1900, s. 276; O. Š., Zlatá Praha 17, 1899/1900, s. 384 ●; A. P. (Procházka): O p. J. S. ... (polemika se S. diskusním článkem v Rozhledech 12, 1901/02, s. 103), MR 1901/02, sv. 13, s. 121; ● ref. V samotách duší: –r. (R. J. Kronbauer), Máj 1, 1902/03, s. 742; E. Sokol (K. Elgart S.), Rozhledy 13, 1902/03, s. 1111 (i ref. Potomstvo); A. N. (Novák), Ženský svět 1903, s. 172 (i ref. Potomstvo); F. V. Vykoukal, Osvěta 1903, s. 1028; β., Máj 2, 1903/04, s. 95 (i ref. Potomstvo); V. Č. (Červinka), Lumír 32, 1903/04, s. 60 ●; ● ref. Potomstvo: Ž., Zvon 3, 1902/03, s. 714; K. Z. K. (Klíma), LidN 8. 5. 1903; Vbk. (J. Voborník), NL 16. 1. 1904 ●; ● ref. Zrádné proudy: Vbk. (J. Voborník), NL 26. 11. 1904; P. Maternová, Ženský svět 1904, s. 250; –i., Máj 3, 1904/05, s. 192; Hc., Naše doba 12, 1904/05, s. 793; S. Kovanda, Rozhledy 15, 1904/05, s. 1232; –áský, Zvon 5, 1904/05, s. 157; F. V. Vykoukal, Osvěta 1905, s. 265 ●; E. Sokol (K. Elgart S.): Nad sílu, MSIR 2, 1905/06, s. 75; ● ref. Dvě novely: J. R. (A. Bačkovský), Rozhledy 17, 1906/07, s. 188; –dráp, Lumír 35, 1906/07, s. 185; Ds. (J. D. Konrád), Máj 5, 1906/07, s. 392; T. A. (A. Procházka), MR 1906/07, sv. 19, s. 260; S., Zlatá Praha 24, 1906/07, s. 244; fs. (F. Sekanina), Zvon 7, 1906/07, s. 255; J. Thon, Přehled 5, 1906/07, s. 682; K. V. (Velemínský), Naše doba 14, 1906/07, s. 465; V. Červinka, Pražská lid. revue 1907, s. 29; P. Maternová, Ženský svět 1907, s. 9 ●; ● ref. Spása: an. (J. Vodák), Čas 16. 8. 1908; –il., LidN 23. a 30. 10. 1908; J. Rowalski (A. Bačkovský), Venkov 3. 11. 1908; R. (V. Červinka), Zlatá Praha 26, 1908/09, s. 263; K. H. Hilar, Pokroková revue 5, 1908/09, s. 26; A. M. (Macek), Akademie 13, 1908/09, s. 93; –m., Ženský obzor 8, 1908/09, s. 33; A. Novák, Přehled 7, 1908/09, s. 258; F. Sekanina, Zvon 9, 1908/09, s. 300; O. Šimek, Novina 2, 1908/09, s. 250; F. V. Vykoukal, Osvěta 1909, s. 658; K. Sezima, Lumír 38, 1909/10, s. 321 ●; ● ref. Když vlny opadly: –il., LidN 27. 11. 1910; R. (V. Červinka), Zlatá Praha 28, 1910/11, s. 216; K. Híkl, Novina 4, 1910/11, s. 186; –ejč- (J. Krejčí), Naše doba 18, 1910/11, s. 864 (i ref. Poupata); F. Sekanina, Zvon 11, 1910/11, s. 220; J. Rowalski (A. Bačkovský), Venkov 2. 2. 1911; F. V. Vykoukal, Osvěta 1911, s. 705; K. Sezima, Lumír 40, 1911/12, s. 69 ●; ● ref. Poupata: Š. Jež, Přehled 9, 1910/11, s. 25; Ant. Veselý, NL 2. 2. 1911; T. Turnerová, Ženský svět 1911, s. 73 ●; K. Nevsímalová: J. S., Ženské listy 1911, s. 1; ● ref. Kroky osudu: R. (V. Červinka), Zlatá Praha 29, 1911/12, s. 596; K. Híkl, Přehled 10, 1911/12, s. 805; F. Sekanina, Zvon 12, 1911/12, s. 763; –der. (V. Dresler), Venkov 7. 8. 1912; P. Maternová, Ženský svět 1912, s. 296; Žk. (A. Žipek), Pražská lid. revue 1912, s. 194; –ejč- (J. Krejčí), Naše doba 20, 1912/13, s. 539; V. Martinek, MSIR 9, 1912/13, s. 38; Ant. Veselý, Čes. revue 6, 1912/13, s. 187 ●; ● ref. Trosečníci: –ejč- (J. Krejčí), Naše doba 20, 1912/13, s. 926; F. V. Vykoukal, Osvěta 1913, s. 785; J. Soušek, MSIR 10, 1913/14, s. 37 ●; ● ref. Příčina rozvodu a jiné po-

vidky: R. (V. Červinka), Zlatá Praha 30, 1912/13, s. 623; F. V. Vykoukal, Osvěta 1913, s. 857; G. W. (Winter), PL 17. 8. 1913; -vh- (M. Hyšek), Naše doba 21, 1913/14, s. 748; F. Sekanina, Zvon 14, 1913/14, s. 14; Ant. Veselý, Čes. revue 7, 1913/14, s. 57 ●; Ant. Veselý: J. S., Ženský svět 1913, s. 269, 281, 297 + J. S., Zlatá Praha 32, 1914/15, s. 69, 80; K. Nevšimalová: J. S., Ženská revue 1914, s. 163 (s autobiografickým dovětkem J. S.); K. Hikl: J. S., MSIR 1918, s. 167, 275; ● ref. Děti soumraku: Z. Hásková, Ženský svět 1918, s. 185; L. † dk., Vlast 37, 1920/21, s. 138 ●; F. Götz: ref. Zápas s andělem a jiné prózy, Lípa 2, 1918/19, s. 685; J. F. Urban in České ženy 2 (1922, s. 33); Š. Jež: ref. Bílý ďábel, Tribuna 27. 5. 1923; ● k šedesátinám: jv. (J. Voďák), Čes. slovo 5. 10. 1924; -vb- (V. Brtník), Topičův sborník 12, 1924/25, s. 88; F. Sekanina, Lit. rozhledy 9, 1924/25, s. 5; J. Staněk, Čes. osvěta 21, 1924/25, s. 120 ●; ● k sedmdesátinám: J. Staněk, Kolo 1933, s. 92; A. N. (Novák), LidN 8. 10. 1933; jv. (J. Voďák), Čes. slovo 8. 10. 1933 ●; M. Majerová in ant. Spisovatelky dnes (1934); ● nekrology: A. N. (Novák), LidN 12. 11. 1936; p. (A. M. Píša), PL 13. 11. 1936; J. Obr., Lid. listy 24. 11. 1936; B. T. (Trávníčková, dub.), Ženský obzor 1936, s. 104; n. (M. Novotný), LitN 9, 1936/37, č. 5; B. Slavík, Zvon 37, 1936/37, s. 139; Ant. Veselý, Lumír 63, 1936/37, s. 126 ●; H. Sářka: J. S.-dramatik, Kolo 1936, č. 10; Ant. Veselý: Zklamáné divadelní naděje J. S., Kolo 1937, s. 230 + in J. S.: Povídky skoro neuvěřitelné (1937); B. Slavík: Františka Stránecká a J. S., sb. Královny, kněžny a velké ženy české (1940) → Kořeny (1944, s. 193) + in Hanácké písemnictví (1940); av (Ant. Veselý): Deset let od smrti J. S., Kytice 1, 1945/46, s. 520 + in Neblednoucí podobizny (1946); J. Opelík in J. S.: V aréně života (1973) → Milované řemeslo (2000) + in J. S.: Potomstvo (1973); S. Urbanová: Neobvyklá edice (V aréně života), Ostravský kulturní zpravodaj 1974, č. 1; I. Slavík in Tajemné příběhy (1976); D. Moldanová: Obraz ženského osudu a jeho proměny v tvorbě spisovatelek na přelomu století, ČLit 1986, s. 420 → Studie o české próze na přelomu století (1993) + Zapomínané dědictví J. S., Lit. měsíčník 1989, č. 5; H. Lisická: Amalie Vrbová a tradiční lidová kultura na Hané, Studie Muzea Kroměřížska 1992/93 (1993), s. 71; L. Heczková: Spása. S. verze mariánského zjevení, sb. Víra a výraz (2005).

jo

Surrealismus

1936

Surrealistická revue.

Redaktor: V. Nezval. – Majitel, vydavatel a odpovědný redaktor: J. Janda. – Periodicita: Jediné číslo v únoru 1936.

Revue měla být vyhrazena čistě surrealistické tvorbě (po dvou číslech Nezvalova Zvěrokruhu 1930, po zániku Teigovy Doby 1935, jež měla širší záběr, a po úzce specializované Štyrského Erotické revui 1930–33). Její vydání se plánovalo již na září 1934 (brzy po jarním ustavení Skupiny surrealistů v ČSR) a V. Nezval již tehdy o projektu informoval A. Bretona. Redaktor pro ni také získal příspěvky francouzských surrealistů, českou produkci se mu nepodařilo ve větším rozsahu shromáždit, a to patrně byla také jedna z příčin, proč bylo vydáno jen jedno číslo. Náplň S. tvoří verše, prózy, ukázky ze surrealistických experimentů, teoretická pojednání a stati vyznačující principy surrealistické tvorby v jednotlivých druzích umění a kulturněpolitické články vymezující postavení surrealismu zejména ve vztahu k sociální revoluci a k fašismu. Uvnitř kontinuálně volně řazených příspěvků vystupují jen nevýrazně odlišené dvě části *Poezie* a *Část experimentální*. – Revue je doplněna obrazovou přílohou, v níž se nejčastěji objevují reprodukce výtvarných děl českého původu, a to J. Štyrského a Toyen (též V. Makovského, E. Filly), zastoupení jsou i zahraniční autoři (H. Arp, H. Bellmer, A. Breton, S. Dalí, O. Dominguez, M. Duchamp, M. Ernst, A. Giacometti, R. Magritte, Man Ray, P. Picasso, Y. Tanguy); na obálce je koláž J. Štyrského z cyklu Stěhovací kabinet.

Revue S. je především svědectvím o umělecké i kulturněpolitické aktivitě jejího redaktora V. Nezvala. Tiskl v ní verše (ukázka z první sbírky českého surrealismu Žena v množném čísle), experimentální texty počítající s rolí náhody, asociativnosti a podvědomých automatismů (Pokus o poznání iracionality fotografie s J. Štyrským; Pokus o poznání iracionality plnicího pera s K. Bieblem, B. Broukem, J. Honzlem, K. King, tj. L. Jíchovou, J. Kunstadtem, J. Štyrským, K. Teigem), programové vyznání (Surrealisté), exkurze do literární historie (V čem se poetismus stýkal se surrealismem), výtvarného umění (Štyrský a Toyen) a divadla (proslav k studentům v divadle E. F. Buriana při premiéře Milenců z kiosku), recenze klíčových děl teoretických (A. Breton: Spojité nádoby, Nadja, Co je surrealismus?) a uměleckých (P. Eluard: Veřejná růže) i knih obsahujících dle recenzenta autentický záznam subjektivity bez ohledu na morální i estetické zřetele (B. Pasternak: Glejt). Nezval rovněž vymezil polemicky postavení surrealismu na

politické levici (Situace surrealismu v ČSR), kriticky posoudil roli pařížského kongresu na obranu kultury, na němž nebyl připuštěn jeho projev a bylo odňato slovo A. Bretonovi; na rozdíl od francouzských poměrů ocenil vstřícnost československé komunistické strany k surrealismu a napadl I. Erenburga za jeho antisurrealistický pamflet (*Předpoklady Mezinárodního kongresu na obranu kultury*, Kongres je skončen). Do kulturněpolitické oblasti zapadá i polemický nekrolog R. Crevela obsahující jeho surrealistická stanoviska. K české literární produkci v revui přispěli dále: *verši* K. Biebl a L. Jíhová (pseud. Katy King), *prozou* K. Biebl a J. Kunstadt, *statí* o surrealismu v hudbě J. Ježek, v divadle J. Honzl, vztah psychoanalýzy a dialektického materialismu nastínil B. Brouk a tezi o hluboké souvislosti umělecké avantgardy s revoluční politikou razil K. Teige (*Poezie a revoluce*). Záznamy snů sedláků z Podkarpatské Rusi bez komentáře zde publikoval folklorista P. Bogatyrev. Bohatě jsou v revui zastoupeni francouzští surrealisté *překlady* veršů (A. Breton, P. Eluard, R. Char, B. Péret aj.), úvah a esejů vyslovujících principy surrealismu (A. Breton, R. Crevel, P. Eluard) i politické žurnalistiky zdůrazňující antifašistický význam surrealismu (P. Yoyotte).

LITERATURA: ● k plánu revue: an., RA 9, 1933/34, s. 115; a (J. Hora), Čes. slovo 30. 3. 1934; an., PL 5. 4. 1934 ●; an.: ref. S., PL 13. 3. 1936; R. Hamanová: Skupina surrealistů v Československu 2, kat. Magnetická pole – Les Champs magnetiques (1993, s. 21); L. Bydžovská aj. in kat. Český surrealismus 1929–1953 (1996); K. Srp in Zvěrokruh 1. Zvěrokruh 2. Surrealismus v ČSR. Mezinárodní bulletin surrealismu. S. (2004, reprint).

jip, zp

Surrealismus v diskusi

1934

Diskusní sborník věnovaný historii českého i francouzského surrealismu, jeho postulátům a vymezení především ve vztahu k proletářské revoluci.

Sborník redigovali K. Teige a L. Štoll. Vyšel na podzim 1934 jako 8. svazek Knihovny Levé fronty (vedené J. Prokopovou). Vzešel z ohlasů na ustavení Skupiny surrealistů v ČSR (jaro 1934) a konkrétně z diskuse o vztahu surrealis-

mu k dialektickému materialismu pořádané Spolkem posluchačů filozofie UK a Levou frontou v Ústřední městské knihovně v Praze 28. 5. 1934. Publikace obsahuje revidované a doplněné referáty a vybraná diskusní vystoupení z této čtyřhodinové výměny názorů za účasti takřka tisíce posluchačů. Zaznamenává stati jejích redaktorů a dále diskusní příspěvky V. Nezvala, Z. Kalandry, J. Honzla, J. Krejčího, pak závěr formulovaný redaktory jménem Levé fronty a bibliografii knižních prací z umělecké i filozofické literatury týkající se poetismu, surrealismu a dialektického materialismu. V závěru redakce zdůrazňuje, že účastníci diskuse se rozcházejí v otázkách uměleckých, jež však nehodlají řešit jednoznačnou rezolucí, prvkem sjednocujícím je pak uznání dialektického materialismu jako jediného světového názoru surrealistů. Odmítla také různostranné pokusy o navozování roztržky mezi surrealisty a revoluční a antifašistickou tvorbou. Na S. v d. navázal následující svazek Knihovny Levé fronty, diskusní sborník Socialistický realismus (1935).

V klíčové vstupní stati *Deset let surrealismu* podal K. Teige historii hnutí, nastínil jeho filozofické kořeny, srovnal jeho vývoj ve Francii s proměnami v české poezii, tj. se stadii českého poetismu, a vyvodil, že surrealismus je jeho pokračováním („dnešní etapou poetismu je dnešní etapa surrealismu“). Dále se zaměřil na dobovou kulturní situaci, hájil tvůrčí postupy hnutí proti jeho odpůrcům a konstatoval, že surrealismus je realismem v dialektickém smyslu. Zároveň jednoznačně zdůraznil právo umění rozvíjet se bez ohledů na cokoli a stejně tak požadoval jeho integritu s revolučním hnutím. Na poli uměleckém pak prosazoval otevřenost vůči marxistické kritice, jež může pomoci vymýtit vše, co by odporovalo principům dialektického materialismu. V druhém referátu *K sociologii romantismu* L. Štoll soudil, že surrealismus je poslední podobou romantické individualistické vzpoury umělců proti buržoaznímu řádu; z tohoto individualismu však pramení nebezpečí sklonu k spiritualismu a mysticismu, glorifikace náhody a prohlubování propasti mezi snem a skutečným životem (dokládá to na příkladu Nezvalovy hry Strach a poněkud odtažitě i na Vančurově Pekaři Janu Marhoulovi). V. Nezval v krátkém vystoupení *O surrealismu* vedle své definice surrealismu poukázal na dialektické sepětí mezi snem a poezií, vědomím a podvědomím; i on pro-

klamoval revolučnost surrealismu, jež záleží v jeho metodě, která převrací staré prostředky (zejména obraznost) z hlavy na nohy, tj. na materialistický základ, a podílí se na boji „proti válce, fašismu, náboženství a kapitalistické rodině“. Z. Kalandra v příspěvku *Nadskutečno v surrealismu* podal analýzu pojmu nad-reality jako výrazu poznání tvůrčího subjektu (v rámci metody dialektického materialismu). Zdůraznil roli marxistické kritiky v ochraně surrealistů před nebezpečím subjektivního idealismu a nutnost zapomenout na snahu porozumět umění, surrealistické básně a obrazy by měly působit přímo emocemi (tj. od subjektu k subjektu) bez pomoci racionálních transformátorů, zažitých, avšak rušivých, cizích specifickým principům umění; surrealisté by neměli vystupovat jen s teoretickými pojednáními, ale též s uměleckými díly. J. Honzl v úvaze *Okultnost surrealismu a styk s proletariátem* (v obsahu s tit. „Okultnost“ surrealismu) nejprve vysvětlil pojem (viz Bretonovo pojetí okultnosti surrealismu v protikladu k plebejskosti dada v Druhém manifestu surrealismu), jež užívá ve smyslu výlučnosti, určení pro zasvěcené, jež sice znemožňuje širokou popularitu děl mezi proletariátem, ale současně chrání surrealismus před buržoazní nákazou a umožňuje mu citlivě reagovat v časech krize. Výhradně politickými otázkami, zejména strategií komunistické strany vůči surrealismu, se zabýval v agitačním článku *Surrealismus a revoluční fronta* (v obsahu Surrealisté na revoluční frontě) J. Krejčí. Ocenil, že surrealisté se veřejně přihlásili ke komunistickému hnutí a podrobují se stranické disciplíně, což určuje i postoj politických pracovníků, kteří se „cestou kamarádské, ale nekompromisní kritiky“ postarají, aby surrealisté v jejich „táboře zůstali a bojovali“.

LITERATURA: ● ref. o diskusi: -á- (J. Rybák), Haló noviny 29. 5. 1934; -ger, Čes. slovo 30. 5. 1934; fn. (F. Nečásek), RP 30. 5. 1934; K. Šourek, Útok 4, 1934/35, č. 1 ●; ● ref. S. v d.: zk (Z. Kalandra), Haló noviny 7. 10. 1934; jv (J. Vodák), Čes. slovo 25. 10. 1934; k., Dělnická osvěta 1934, s. 329; B. V. (Václavěk), Středisko 1934, s. 128; J. P., Index 1934, s. 113; B. M. (Mencák), Naše cesta 4, 1934/35, s. 90; K. Teige, Doba 1, 1934/35, s. 274; js. (J. Strakoš), Akord 1935, s. 15; vbk. (V. Běhounek), PL 17. 1. 1935 ●; K. Teige in Surrealismus proti proudu (1938); K. Chvatík in Bedřich Václavěk a vývoj marxistické estetiky (1962, s. 138); J. Dvořák in L. Štoll: Z bojů na levé frontě (1964); V. Effenberger in Realita a poezie (1969,

s. 208); J. Brabec a V. Effenberger in K. Teige: Zápisy o smysl moderní tvorby (1969); J. Holý: Konradova polemika se surrealismem a Závěš Kalandra, sb. Kurt Konrad... a literární kritika na Moravě v letech 1918–1938 (1989); J. Brabec in Z. Kalandra: Intelektuál a revoluce (1994).

jip, zp

Surrealistická skupina viz Skupina surrealistů v ČR

Jan Petr Sušický

Asi přelom 18. a 19. století

Adaptátor drobných próz, příležitostný básník.

Povoláním byl daňový úředník („c. k. nápojní daně dohlížitel“). Jiné životopisné údaje nejsou k dispozici.

S. adaptoval z neznámé předlohy dvě drobné novely, které nejprve uveřejnil časopisecky a poté knižně. *Šlépěje lvova anebo Následky žárlivosti* patří k typickým dobovým konvenčním povídkám o „utrpení ctnosti“. Milostný příběh *Vychovanec lásky* mísí prvky rytířských próz, soudobého idylismu a romantiky. Jazykem se autor řadí k neambiciózní literární produkci, mj. užívá běžných nebo konvenčních lexicálních výrazů a spojení.

PŘÍSPĚVKY in: Čechoslav (1820); Kramériusovy c. k. vlastenské noviny (1818). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie a adaptace*: Šlépěje lvova anebo Následky žárlivosti. Východní vypravování (P 1825); Vychovanec lásky. Hyšpánská novotinka (P 1825). ■

lk

František Sušil

* 14. 6. 1804 Rousínov u Vyškova
† 31. 5. 1868 Bystřice pod Hostýnem

Sběratel a vydavatel moravských lidových písní, básník, překladatel, bibliista a patrolog; vůdčí osobnost českého národního hnutí na Moravě ve 2. třetině 19. století.

Třetí ze sedmi dětí hostinského, z nichž se však dospělosti dožily jen dvě. Otec byl horlivý čtenář bible a uvědomělý Čech. S. studoval gymnázium zprvu soukromě za vedení místního

kaplana F. Pospíšila, matčina bratra; od 1819 pokračoval na piaristickém gymnáziu v Kroměříži (spolužák V. Janalík), kde ho Herderův ctitel P. Horn upozornil na krásu lidové písně. Ve svém rodišti hrával v kapele na flétnu. Filozofii (od 1822; vlivem Ř. Volného zaujat anticou poezii a filozofií) a bohosloví (od 1824; C. Napp jej přivedl ke studiu semitských jazyků) absolvoval v Brně, kde se záhy seznámil s D. F. Kynským, který mu otevřel svou bohatou knihovnu, učil jej moderním jazykům (italštině, francouzštině, angličtině) a povzbuzoval jej v básnických pokusech. Sprátlil se také s V. P. Žákem, jehož jazykové novotaření negativně ovlivnilo S. jazyk, třebaže se s ním plně neztotožnil. 1827–36 byl kaplanem v převážně německých Olbramovicích u Mor. Krumlova, kde obnovil občasná česká kázání a český zpěv při bohoslužbách; mladšího kaplana T. Procházku přivedl k národnímu uvědomění a buditelské práci (která se projevila zvláště později v Ivančicích). Po krátkém kaplanování v Komárově u Brna (Brno-K.) byl na základě úspěšně vykonaného konkursu 1837 jmenován profesorem Nového zákona na bohosloveckém ústavu v Brně, kde působil až do své smrti; prázdniny vždy věnoval sbírání lidových písní v různých oblastech Moravy i přilehlých územích Slezska a severního Rakouska, pouze 1862 podnikl cestu do Terstu a Benátek. Třebaže nevystupoval rád veřejně, stal se postupně duchovním vůdcem a autoritou katolického národního hnutí na Moravě; účastnil se založení a činnosti Ústřední katolické jednoty (od 1848), krátce působil též v Moravské národní jednotě (1849), byl starostou Dědictví sv. Cyrila a Metoděje (od 1850), dal podnět k založení časopisu Hlas Jednoty katolické pro víru, svobodu a mravní ušlechtilost (od 1849), v Brně též vyučoval na České pokračovací škole pro řemeslníky. Stavěl se proti kulturním a politickým separatistickým tendencím na Moravě. Finančně podporoval národní, náboženské a dobročinné spolky a instituce, ale i chudé studenty a posléze děti zemřelé sestry. Jeho nejbližším přítelem byl kněz M. Procházka. Na bohosloveckém ústavu zapůsobil na řadu žáků, kteří pak tvořili tzv. družinu Sušilovu (J. E. Bílý, B. M. Kulda, F. Poimon, J. Soukop aj., z mladších např. V. Šťastný). 1862 byl vyznamenán ruským řádem sv. Anny, 1865 obdržel čestný doktorát bohosloví od vídeňské univerzity; byl také poctěn čestným členstvím řady spolků

čtenářských, pěveckých a studentských, zvláště na Moravě. Od 1847 trpěl oční chorobou, od 1851 dnou, v 60. letech se u něho rozvinula tuberkulóza, které za léčebného pobytu v Bystřici p. Hostýnem podlehl. Jeho převoz do Brna i pohřeb na brněnském Ústředním hřbitově měly ráz národních manifestací. K S. odkazu a zásadám se přihlásil mj. kněžský studentský spolek Růže Sušilova (od 1877).

S. debutoval verši v almanachu Denice aneb Novoročenka. Jeho poezie měla převážně (až na několik čísel vzpomínkových, náladových a přírodních) náplň didaktickou, náboženskou (zčásti působením B. Jablonského) a vlasteneckou se silným slovanským akcentem; tato hlediska splývala v básních o sv. Cyrilovi, Metodějovi, Vojtěchovi či o Velehradu a Hostýnu. Podoba S. básní byla ovlivněna anticou a klasicistní poezií, RKZ i lidovou písní; vliv Kollárův je zřejmý v sonetech sbírek *Růže a trní* či *Zpěvy a hněvy* i v epigramech (část sbírky *Smíšené básně*), v nichž však kritizoval nejen nectnosti Slovanů, ale především ostře napadal nové myšlenkové směry neshodující se s církví i kult Husův, ač jinak měl k osobnosti Husově i českým bratrům jistou úctu. Srozumitelnost této tvorby byla ztěžována jazykovými zvláštnostmi, založenými někdy na archaismech nebo jinosslovanských slovech, jindy na vlastních S. novotvarech. Ze S. uvažování o básnických formách vznikla utlá příručka *Krátká prozódie česká*, v níž pro překlady z antiky a pro verše určené ke zpěvu požadoval časomíru, pro českou tvorbu doporučoval sylabotónický systém (ač sám občas použil časoměry, v epigramatických „nápisích“ dokonce výlučně). Časoměrně přeložil Antologii z Ovidia, Catulla, Propertia a Musaia, pro Hymny církevní však volil paralelně dvojí (časoměrný a přízvukový), někdy i trojí překlad (časoměrný, trochejský a jambický), protože tím chtěl přispět k zvelebení chrámového zpěvu. Nejživotnější součástí S. díla jsou soubory moravských lidových písní (inspirující rovněž množství pokračovatelů). Začal je sbírat již 1824, původně pro zamýšlené, ale nerealizované 2. vydání Slovanských národních písní F. L. Čelakovského. Během čtyř let tak vznikl soubor *Moravské národní písně*, vydaný až 1835 a obsahující 190 písní z okolí S. rodiště. V úvodu S. upozornil na odlišnost písněvé mluvy od nářečí. V 2. polovině 30. let se rozhodl sbírat písně z celé Moravy za pomoci zasílatelů;

v tomto souboru, vydaném 1840 a obsahujícím 586 čísel, měl již odkazy na jinoslávanské sbírky. Do definitivního souboru z 50. let pojal vesměs jen ty písně, které sám zaznamenal nebo si alespoň dodatečně na místě ověřil. Sbírka vyniká zvláště bohatstvím legend, balad a milostných písní; uchovala celkem 2361 písní (podle číslování R. Smetany a B. Václavka), především slováckých, dále lašských, valašských, hanáckých, z brněnského okolí, nejméně horáckých. S. nezařadil texty shodné s českými, vydanými K. J. Erbenem, a pomíjel písně neodpovídající jeho vkusu; z různých variant sestavoval výsledné znění. Jeho postupně se rozvíjející metoda byla proti dřívějším sběratelům (např. Čelakovskému) dokonalejší, jeho přístup k písním nebyl již veden pouze vlasteneckým a estetickým zřetelem, postupně se stále více uplatňovalo i hledisko národopisné (kromě odkazů na jiné české i jinoslávanské sbírky zaznamenával různé varianty a většinou také místo sběru, případně zápisu). První zachytil zároveň s texty i nápěv (neudával však tempo) a zamýšlel se nad jejich specifičností. Sbírka inspirovala také A. Dvořáka, V. Nováka a L. Janáčka (v novější době J. Hutku). S. sám ke sborovému zpracování moravských národních písní podnítil P. Křížkovského, jehož následovník N. Javůrek vydal České národní písně na Moravě a ve Slezsku ze sbírky P. F. Sušila (1875), obsahující 124 písní s průvodem klavíru. Za S. působení jako profesora biblických studií vzniklo jeho dílo nejrozsáhlejší, překlad a výklad všech knih Nového zákona. Při překládání se opíral o latinskou Vulgátu, přihlížel však i k textu řeckému; po překladu následovaly historické, filologické a teologické výklady založené na zevrubné znalosti soudobé biblistiky i starších českých překladů. Tomuto dílu předcházela komentovaný překlad Spisů svatých Otců apoštolských, v reedicích podstatně přepracovaný a doplňovaný. Pro Šemberovy Dějiny řeči a literatury československé (1858) S. s M. Procházkou upravil a doplnil partie o teologické literatuře; Šemberovým poradcem byl také při sestavování jeho díla Mapa země Moravské (1863) a dodával mu materiál pro dialektologické práce. V oblasti teologie se podílel na druhém svazku Riegrova Slovníku naučného (1862), další spolupráce se však vzdal pro neshodu s údajně protikatolickým zaměřením některých hesel.

PSEUDONYM, ŠIFRY: F. S. Rousínovský (Rousínovský); F. Š., Sl. ■ PŘÍSPĚVKY in: Blahověst (1849–52); Cyrill a Method (Ban. Bystrica); ČČM (1827–33); Časopis katol. duchovenstva (1860–62); Časopis pro katol. duchovenstvo (1838–47); alm. Denice aneb Novoročenka (Hradec Král. 1825); Hlas Jednoty katolické... (od 1849); Krok (1831, 1836); Květy české (1834); Lumír (1853); kal. Moravan (od 1852); Mor. nár. noviny, příl. Besedník (Brno); Poutník slovanský (1826); Österreichisches Frühlingsalbum (Videň 1854); Škola a život, příl. Štěpnice (1859); Školník (1852); Uvítání c. k. apoštolského Veličenstva Františka Josefa I., císaře rakouského, a Elišběty, císařovny, o nejvyšší Jejich návštěvě v Brně... (1854); Zlaté klasy (1854). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie, sbírky národních písní a práce o literatuře*: Moravské národní písně (1835, v Přídatku BB a překl.); Moravské národní písně. Sbírka nová (1840); Nápěvy k nové sbírce moravských národních písní (1840); Básně (1847); Růže a trní (BB 1851); O prozodii české (1855; 1861 přeprac. a rozšíř. vyd. s tit. Krátká prozodie česká); Moravské národní písně s nápěvy do textu vřazenými (1860, v sešitech 1853–60; dopln. vyd. 1941 a 1951, ed. R. Smetana a B. Václavek); Sebrané básně (BB a překl., 1862); – posmrtné: Nové básně 1, 2 (1. Zpěvy a hněvy, 1869; 2. Smíšené básně, 1870, usp. an. M. Procházka). – *Překlady*: Spisy svatých Otců apoštolských (1837; rozšíř. a přeprac. vyd. 1849; 1874 rozšíř. vyd. s tit. Spisy svatých Otců apoštolských a Justina mučovníka, ed. K. Borový a J. Velhartický); Hymny církevní (1846; rozšíř. a přeprac. vyd. 1859); Josefa Flavia O válce židovské a vlastní životopis (1856); Antologie z Ovidia, Catulla, Propertia a Musaia (1861). – *Ostatní práce* (překlad a výklad Nového zákona): Evangelium svatého Matouše (1864); Evangelium svatého Marka (1865); Evangelium svatého Lukáše (1865); Evangelium svatého Jana (1867); Skutky apoštolské (1869); Listové sv. Pavla apoštola 1, 2 (1870–71); Listy obecné či katolické (1872). ■ KORESPONDENCE: P. Vychodil: Dopisy F. S. s A. V. Šemberou (z 1842–64), Hlídka lit. 1887, s. 267; V. A. Francev: K dějinám národopisu československého 2. List F. S. F. L. Čelakovskému o Slovanských národních písních (z 1828), ČL 1898, s. 341; in Korespondence a zápisky F. L. Čelakovského 1 (z 1828; 1907, ed. F. Bílý); V. Kallab: Nové příspěvky ku poznání F. S. (sourozencům F., J., K. a M. Tomáškovým, dětem zemřelé S. sestry z 1853–64), ČMM 1911, s. 319 a pokrač.; in Z doby Sušilovy (J. Seydlovi z 1837–67, O. Boignerovi z 1837–48, A. V. Šemberovi z 1842–64, B. Sylva-Tarouccovi z 1845–58, E. Stuchlému z 1849–51, F. Hoškovi z 1850–54, V. M. Pešinovi z 1838, A. Stárovi z 1852–54, J. Martynovovi z 1856–65, J. Procházkovi z 1856, B. M. Kuldovi z 1852–60, G. Kalivodovi z 1857, K. Orlovi z 1858, K. Vinařickému z 1860–67, V. Mikšíčkově z 1861–62, M. Mikšíčkově z 1862, J. Vlkovi z 1865, K. Borovému z 1867–68; 1917, ed. P. Vychodil); M. Hýsek: S. Hattalovi (M. Hattalovi z 1857), ČMM 43–44, 1919/20,

s. 273; R. Janovský: Daniel Sloboda sbírá moravské písně Fr. Sušilovi (D. Slobodovi z 1840), ČL 28, 1927/28, s. 248; in K. A. Vinařického Korespondence a spisy pamětní 4 (regesta z 1860–67; 1925, ed. J. Šrámek); List F. S. Andrejevovi Radlinskému (z 1855), Literární archiv (Martin) 8, 1971, s. 276. ■

LITERATURA: P. Vychodil: F. S. (1898); sb. Památce F. S. (1904, ed. V. Šťastný); J. Svozil: O F. S. (1904); T. Vodička: F. S. (1946); sb. F. S. (1804–1868). Odkaz a inspirace (Rousínov 2004, ed. V. Frolcová; mj. přisp. K. Altman, V. Frolcová, J. Kučerová, J. Procházková, T. Slavický, L. Tyllner, H. Urbancová, E. Večerková, A. Zobačová); R. Malý: F. S. Obrodil církve a vlasti (2004); sb. Sušilovské zrcadlo (2005, ed. J. Plocek). ■ Bol. Št. (K. B. Štorch): ref. Moravské národní písně, Květy 1835, příl. č. 10, s. 190; F. Havránek: ref. překl. Spisy svatých Otců apoštolských, Časopis pro katol. duchovenstvo 1837, s. 652; ● ref. Moravské národní písně: J. Malý, Denice 1840, d. 2, s. 320; F. Walter (F. Vaníček), Ost und West 1840, s. 391 ●; ● ref. překl. Hymny církevní: K. Vinařický, Časopis pro katol. duchovenstvo 1846, s. 544; Fr. D. (Doucha), Pražské noviny 1846, s. 165 ●; ● ref. Básně: an. (V. Štulc), Blahověst 1847, s. 120; K. Šmídek, Květy 1847, s. 363 ●; an. (J. V. Jirsík): ref. překl. Spisy svatých Otců apoštolských (rozšíř. vyd.), Časopis pro katol. duchovenstvo 1849, sv. 4, s. 148; ● ref. Růže a trní: an. (V. Štulc), Blahověst 1851, s. 348; an., Vesna 1851, s. 252; J. Malý, ČČM 1852, č. 4, s. 8 ●; ● ref. Moravské národní písně s nápěvy do textu vřaděnými: M. P. (Procházka), Pražské noviny 25. 5. a 25. 6. 1853, 4. 1. 1854 + 21., 22., 24. a 25. 5. 1856, 1.–6. 1. 1858, 18.–24. 9. 1859; F. Dědek, Mor. nár. list 14. a 17. 6. 1854; an. (V. Zelený, dub.), Obzor 1855, s. 51; β., Slovenské noviny (Viedeň) 1859, příl. Světozor, s. 342 ●; ● ref. překl. Hymny církevní (rozšíř. vyd.): an., Mor. noviny 29. 7. 1859; M. P. (Procházka), Pražské noviny 18.–21. 8. 1859 ●; ● ref. překl. Antologie z Ovidia...: M. B., NL 9. a 11. 7. 1861; ⚡, Brünner Zeitung 20. 7. 1861; p., Slovenské noviny (Viedeň) 1861, příl. Světozor, s. 354 ●; β.: ref. Krátká prozódie česká, Slovenské noviny (Viedeň) 1861, příl. Světozor, s. 245; ● ref. Sebrané básně: an., Pozor 22. 7. 1862; an., Škola a život 1862, s. 232 ●; V. B. (Brandl): F. S., Zlatá Praha 1864, s. 39; ● ref. Evangelium svatého Matouše: an. (K. Borový), Časopis katol. duchovenstva 1863, s. 551; V. Štulc, Kritická příloha NL 1, 1863/64, s. 85 ●; Dr. Borový (K. Borový): ref. Evangelium svatého Marka a Evangelium svatého Lukáše, Časopis katol. duchovenstva 1865, s. 555; Dr. Borový (K. Borový): ref. Evangelium svatého Jana, Časopis katol. duchovenstva 1867, s. 628; ● nekrology: V. B. (Brandl), Mor. orlice 3. 6. 1868; M. Kinter, Notizen-Blatt (Brno) 1868, s. 73; M. Procházka, Časopis katol. duchovenstva 1868, s. 290; an., Světozor 1868, s. 227 ●; J. S. (Soukop): Zpomínky na F. S., Mor. orlice 19. a 20. 6. 1868; an.: F. S., Květy 1870, s. 214; F. Schulz: ref. Zpěvy a hněvy, Světozor 1870, s. 110; M. Procházka: F. S. Životopisný nástin, in F. S.: Listové sv. Pavla apošto-

la 2 (1871, i sep.) + Dodatek k životopisu S., Časopis katol. duchovenstva 1871, s. 603; an.: ref. Smíšené básně, Květy 1871, s. 79; -k-: Zpěvy a hněvy, Smíšené básně, Věstník bibliografický 1871, s. 52 (polemika s předchozími recenzemi; k tomu an., Květy 1871, s. 134); an. (J. Neruda): F. S., Humorist. listy 1881, s. 410 → Podobizny 1 (1951); T. Hrubý in O překladech našich z literatur klasických, Lit. listy 1885, s. 5; J. Soukop: Črty z dob S., Obzor 1889, s. 65 a pokr. → sb. Památce F. S. (1904); A. Stára: Ještě několik črt ze života S., Obzor 1889, s. 309 a pokr.; A. Rybička: K biografii F. S., ČČM 1890, s. 585; K. Buřková in Několik slov o národní písni československé a moravské zvlášť, Časopis Vlasteneckého muzejního spolku olomouckého 1892, s. 4 a pokr.; P. Vychodil: O S. překladech a výkladech knih Nového zákona, Hlídka lit. 1893, s. 46 a pokr.; A. Hlavinka: Památce S., Obzor 1893, s. 289; V. Šťastný: Odkaz práce, tamtéž, s. 321; B. Dolejšek: Vzpomínka na F. S., Mor. orlice 4. 8. 1894; J. Král in O prozódii české, LF 1896, s. 4 → O prozódii české 1 (1923, ed. J. Jakubec); ● k 100. výr. nar.: A. B. Drápalík, Vlast 20, 1903/04, s. 734; V. Č. (Červinka), Zlatá Praha 21, 1903/04, s. 418; F. J. Rypáček, ČČM 1904, s. 184; P. Vychodil, tamtéž, s. 293; A. Kolísek, Eva 1904, s. 65 a pokr.; J. Neoral, Komen-ský 1904, s. 657 a pokr.; J. Svozil, Samostatnost 1904, s. 273 ●; J. Kachník: České dítě v S. národních písních moravských, Vychovatelské listy 1904, s. 113; I. Wurm: Za Sušilem, NŽ 1904, s. 175 a pokr.; A. Piskáček: O hudebním významu sběratelské činnosti F. S., Nová čes. revue 2, 1904/05, s. 171; J. Kabelík in Literatura česká 19. století 3, část 1 (1905, s. 181) a část 2 (1907, s. 620); P. Vychodil: F. S., in Lid. čítanka moravská (1907, s. 204); M. Hýsek in Dějiny tzv. moravského separatismu, ČČM 1909, s. 153, 162 + Literární Morava v letech 1849–1885 (1911, s. 59); A. Dvořák: F. S., Výr. zpráva české zemské vyšší reálky v Lipníku za škol. rok 1909/10, ... 1910/11; A. Heyduk in Vzpomínky literární (1911); P. Vychodil in Z doby S. (1917); A. E. Vašek: Lašská píseň u S., Moravskoslezský sborník 2, 1919/20, s. 95; V. Bitnar: S. epigramy, Archa 1929, s. 47 + S. překlad Fioretto (o překl. uká-zek z Kvítků sv. Františka z Assisi v Hlase Jednoty katolické 1853), Archa 1931, s. 123; E. Masák in Dějiny Dědictví sv. Cyrila a Metoděje (1932); A. Michálek in Účast moravského kněžstva na národním probuzení tiskem v l. 1848–1850, Archa 1937, s. 17 a pokr.; kp. (K. Polák): Památka F. S., PL 31. 5. 1938; R. Smetana, B. Václavěk in F. S.: Moravské národní písně s nápěvy do textu vřaděnými (1941, s. 748) → R. S., B. V.: O české písni lidové a zlidovělé (1950, s. 234); ● ref. Moravské národní písně...: K. P. (Polák), Nár. práce 28. 9. 1941; K. Koval, Venkov 5. 10. 1941; B. Novák, KM 1941, s. 382; J. Hertl, Rád 1941, s. 547; P. Trost, SaS 1943, s. 159 ●; hjk (Z. Hájek): Po stopách S. knihovny, LidN 1. 6. 1943 + Památce F. S., LidN 14. 6. 1944; skn (F. Sekanina): Kdo nám objevil „Utonulou“?, LD 1. 6. 1948; F. Moravec: Dílo F. S. v Dědictví sv. Prokopa, LD 6. 11. 1949; bs (B. Slavík): Vlaste-

nectví moravského kněze F. S., LD 25. 2. 1951; O. Skalníková: S. Moravské národní písně v edici B. Václavka, LidN 11. 1. 1952; cl (G. Francel): F. S., Křesťanská žena 12. 6. 1957; J. Veselka: Vlastenecký dar F. S. hudbě a národu, LD 13. 6. 1954; J. Veselka: Lidová píseň – živý zdroj umělecké inspirace, LD 25. 5. 1958; P. Eisner: Sběratel kvítí milodějného, Svob. slovo 31. 5. 1958; J. Beneš in Ač zemřeli, ještě mluví (1964, s. 202); J. Markl: F. S., Kulturněpolitický kalendář 1964, s. 90; an.: F. S. jako církevní hymnolog, Čes. zápas 1964, č. 26; J. Trojan: F. S. – hudebník, ČL 1968, s. 321 + F. S. a jeho harmonizátoři (s dopisy J. Koppa), Hudební věda 1968, s. 351; H. Kaudová: Nevyužité rukopisné sběratelské záznamy F. S., ČL 1969, s. 325; J. Vysloužil: Sušils Sammlung mährischer Volkslieder (Moravské národní písně) aus metrorhythmischer Sicht, SPFF Brno, ř. H – hudebněvědná, 1970, č. 5; J. Svátek: Ke stykům F. S. s Danielem Slobodou, Křesťanská revue 1971, s. 188; A. Košťál: Zápis lidových písní a tanců, Hudební věda 1971, s. 41; J. Svátek: Podíl kroměřížského prostředí na utváření osobnosti F. S., Zprávy Vlastivědného ústavu v Olomouci 1972, č. 156, s. 21; K. Floss: F. S. a nová teologie, Cyrilometodějský kalendář 1973 (1972, s. 132); J. Kolár: Feifalikova korespondence, sb. Lit. archiv 11–12, 1976–77 (1981), s. 72; B. Zlámal: Jak došlo ke jmenování F. S. čestným kanovníkem Brna, Duchovní pastýř 1982, č. 1; L. Benešová: Systém žánrů českého slovesného folkloru 19. století v pojetí jeho sběratelů, Českosl. slavistika 1988 (Literatura, folklor), s. 265; I. Slavík in ant. Hledání modrého květu (1988); M. Tonciová: F. S., Slavistická folkloristika 1994, s. 50; D. Stryjová: Moravský Erben, Rovnost 13. 6. 1994; J. Adámek: Sběratel a buditel, Brněnský večerník 12. 4. 1996; in Počátky národopisu na Moravě – Anfänge der Volkskunde in Mähren (Strážnice 1997, s. 187, ed. R. Jeřábek); M. C. Putna in Česká katolická literatura v evropském kontextu 1848–1918 (1998, s. 206); V. Bělfková: F. S. – sběratel moravských lidových písní, Muzeum – sborník muzea Kroměřížska 2000, s. 77; J. Hanuš: Moravský Bůh a jeho přívrženci na Moravě v 19. století, sb. Bůh a bohové. Církev, náboženství a spiritualita v českém 19. století (2003) + Katolický kněz. Příklad F. S., sb. Člověk na Moravě 19. století (2004); R. Malý: Dobrovský a S. – protiklady českého národního obrození, Distance 2005, č. 1; M. Altrichter in sb. Velehrad – filologoi versus filosofoi (2005, s. 70).

pp

Jaroslav Sutnar

* 24. 6. 1873 *Karlín* (Praha-K.)

† 27. 4. 1947 *Brno*

Literární historik zaměřený na život a tvorbu S. Čecha a K. J. Erbena, editor, básník, překladatel a knihovník.

Pokřtěn Jaroslav Jan Matěj. – Syn asistenta telegrafního úřadu a průkopníka telefonní sítě v Čechách; bratr Ladislava S. (1897–1976), malíře, grafika a designéra, přední osobnosti meziválečného užitého umění; synovec malíře a ilustrátora A. Scheinera (1863–1938). Když byl S. jeden rok, rodiče se přestěhovali do Plzně, kde 1879–82 navštěvoval německou národní (1.–3. třídu), pak českou měšťanskou školu a 1883–91 české státní reálné gymnázium. Od 1891 studoval na pražské univerzitě moderní filologii (učitelé J. U. Jarník a V. E. Mourek), absolvoval 1894. Rok pokračoval ještě jako státní stipendista na univerzitě v Lipsku, poté ve Vídni (1897 obhájil doktorát filozofie prací *Sv. Čechs Leben und Werke*). Poté nastoupil do Dvorské knihovny ve Vídni, nejprve jako volontér a praktikant, od 1902 amanuensis, 1911 se stal provizorním skriptorem, 1913 knihovníkem 1. stupně, systemizované místo získal 1917. Vedle toho učil 1904–06 češtinu na Tereziánské rytířské akademii a 1917–22 byl lektorem českého jazyka na vídeňské univerzitě. Aktivně se účastnil kulturního života české menšiny (člen Čes. spolku pro šíření lidové osvěty, Osvětového svazu dolnorakouského, spolku Komenský, Slovanské besedy), o české literatuře přednášel a jazykové kursy češtiny vedl též v osvětových spolcích Urania a Volksheim. Blízký vztah ho poutal k vídeňskému univerzitnímu profesorovi V. Vodrákovi; přátelské styky udržoval i s A. Heydukem, filologem J. Jedličkou, spisovatelem J. Z. Raušarem a překladatelem B. Wellkem. 1918 vstoupil do státních služeb ČSR a pracoval nadále ve Vídni jako likvidační komisař. Poté se přestěhoval do Brna, kde se 1923 stal ředitelem Zemské a univerzitní knihovny. Zde uplatnil své vídeňské zkušenosti i poznatky získané styky se světovými představiteli knihovnictví a téměř osmdesáti studijními cestami po univerzitních knihovnách západní a severní Evropy, podnítil tak proměnu brněnské univerzitní knihovny v moderní vědeckou instituci (založil regionální oddělení, cíleně usiloval o akvizici moravik). Ve 20. a 30. letech přednášel též o funkci moderní knihovny, s architektem B. Fuchsem rovněž spolupracoval na stavebním plánu novostavby univerzitní brněnské knihovny (projekt se nerealizoval). Byl jmenován vrchním radou archivní a knihovní služby, 1931 vládním radou. 1934 odešel do výslužby. Zemřel na zápal plic; kremace se uskutečnila v Brně.

Své juvenilní básnické pokusy S. shrnul do nesourodé sbírky *Trosky* (údajně části rozsáhlejšího souboru *Život, trilogie citů lidských*), již vedle vlivů J. Vrchlického (didaktický rétorismus a racionální snaha o tvarový formalismus) charakterizoval nedostatek spontánní lyrické sugesce. Výraznější byly časopisecky publikované básně, ve kterých S. se sílíci pozorovatelskou schopností (*Ve vyhnanství*), sociálněkritickou (*Gumpoldskirchen*) a antiklerikální (*Kostel sv. Antonína*) notou a civilní dikcí reflektoval svůj pobyt ve Vídni i lásku k Praze a českému lidu. Texty pocházely z chystané sbírky *Lež i pravda*, kterou S. nabízel nakladatelství J. Otto a Grosman a Svoboda; sbírka nakonec nevyšla. Občas psal i sociálněkritické prózy (*Jaro*), publikoval i několik povídek pro děti (*Baruška*). Svými překlady uveřejňovanými ve vídeňských periodikách S. seznamoval rakouské prostředí s českými beletristy (J. Arbes, S. Čech, I. Herrmann, J. S. Machar, J. Neruda a J. Vrchlický); do češtiny přeložil Hebbelovu tragédii *Gyges a jeho prsten*. Ve svém literárněhistorickém díle, vycházejícím z filologické kritiky, se S. zaměřil především na postavu a tvorbu S. Čecha, a to v informativně bohaté deskripci jeho života a díla (*Svatopluk Čechs Leben und Werke*) a dále vídeňskou přednáškou, původně přednesenou německy (*Svatopluk Čech zrcadlem češství*), v níž poněkud přecenil tvůrčí vklad S. Čecha pro českou literaturu, akcentuje jej přitom schematicky psychologizujícím způsobem jako typ českého národního básníka. Tento koncept vyvolal polemickou reakci F. X. Šaldy a A. Nováka, kteří S. vytkli nepochopení analyzovaného díla, ztožnění Čechovy osobní povahy a tvorby a celkovou stylistickou neobratnost rozpravy. S. polemický dodatek (*Sv. Čech a F. X. Šalda*), v němž se zabýval též Čechovou lyrickou tvorbou, rovněž nevyzněl přesvědčivě. Připravil první kritické (byť neúplné) vydání básnického díla K. J. Erbeny, dobově oceňované jako vzorová edice, pozornost věnoval mj. i versologické analýze Kytice (*Prosodisches und Metrisches bei K. J. Erben, mit besonderer Berücksichtigung des Gedichtes Záhořovo lože*) a upravil jeho veselohru *Sládci* (1903 byla provozována v Nár. divadle). Nepříliš úspěšně přispěl do sporu o dataci Kristiánovy legendy (*Křišťan*), s odmítnutím se setkaly i jeho práce etymologické (dvě rozpravy o vl. jm. *Čech*). Se S. knihovnickým působením souvisí několik

prací o knižní katalogizaci a knihopisné soupisy. – S. pozůstalost v Lit. archivu PNP obsahuje řadu neuveřejněných rukopisů, mj. veselohru *Spasitel* (1896), soubor próz *Několik výkřiků* (b. d.), epický cyklus *Mezi hroby* (1892), *Satan umřel* (1894–95), sbírku sonetů *Vindobona barbarorum* (1897–99), básnickou sbírku pro děti *K dětem zpátky do pohádky* (chystanou koncem 1. světové války do tisku), studie Jungmannův podíl na padělcích RKZ a Zpověď Josefa Lindy, dále kartotéku pro etymologický slovník češtiny, několik etymologických studií a obsáhlý soubor přijaté korespondence. Nezvěstný zůstává S. rukopis překladu Goethova *Torquata Tassa*, podnícený J. Vrchlickým.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Alex. Sever, Jan Kříž, Jan Mráz, Petr Skála, U. S. Rant, Václav Uhel, Viktor Oblak, Vilém Dítě; J. S., S., -tn-. ■ PŘÍSPĚVKY in: *Arbeiterzeitung* (Viedeň 1897–98, 1900–01); *Archiv für slavische Philologie* (Berlín 1905–08; 1905–07 *Prosodisches und Metrisches bei K. J. Erben, mit besonderer Berücksichtigung des Gedichtes Záhořovo lože*, 1907 analytická recenze *Slavische Literaturgeschichte* J. Karáska); *Besedy Času* (1897–98, 1909–11; 1899 B *Ve vyhnanství*, 1908 BB *Kostel sv. Antonína, Gumpoldskirchen*); *Čas* (1898, 1909); *ČČM* (1903, 1905, 1912; 1903 K padesátému výročí prvního vydání *Erbenovy Kytice* → přeprac. in K. J. Erben: *Veškeré spisy básnické*, 1905); *Čes. deník* (1936); *Jihočes. listy* (1911); sb. *Josef Dobrovský 1753–1829* (1929, *Dva problémy Dobrovského* – Čech, Křišťan); *Lada* (Ml. Boleslav 1905); *Lid. noviny* (1925–31, 1935); *Meziakť* (1903, *Erben dramatik*); *Nár. listy* (1910); *Nár. noviny*; *Neue Österreichische Biografie 1815–1918* (Viedeň 1925); *Niva* (1892); sb. *O Kamilu Kroftovi, historikovi a diplomatu* (1936); *Österreichisch-Ungarische Revue* (1896–98; 1897–98 *Svatopluk Čechs Leben und Werke*, sep. 1898); *Pravidla katalogizační pro státní vědecké knihovny* 1 (1925); *Ročenka Vídeňské matice za rok...* (Viedeň 1913, 1914); *Rozhledy* (1901, K. J. Erben); *Šibeničky*; *Švanda dudák* (1908); *Tagesbote* (Brno 1925); *Vesna* (1892); *Vídeňský deník* (od 1910; 1916 P *Jaro*, 1918 P *Baruška*); *Vídeňský národní kalendář na... rok* 1911, 1912, 1914, 1915; *Wiener Zeitung* (1897–98); *Zbornik u slavu Vátroslava Jagića* (Berlín 1908, stať *Čech*, i sep.); *Zlatá Praha* (1901); další německy psaná periodika; – posmrtně: ant. *Zapadlo slunce za dnem*, který nebyl (2000, ed. I. Wernisch). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie a práce o literatuře*: *Trosky* (BB 1896); *Svatopluk Čech zrcadlem češství* (1909); *Sv. Čech a F. X. Šalda* (1909); *JUDr. Richardu Kroftovi k dovršení jeho sedmdesátky...* (B 1943). – *Překlad*: F. Hebbel: *Gyges a jeho prsten* (1904). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: K. J. Erben. *Veškeré spisy básnické* (1905, s úvodem). ■

Svár vody s vínem

LITERATURA: ● ref. Trosky: an., NL 4. 12. 1896; Fr. H-ek. (Holeček), Lit. listy 18, 1896/97, s. 59; D. (F. V. Krejčí, dub.), Rozhledy 6, 1896/97, s. 213; -a- (F. V. Vykoukal), Světozor 32, 1897/98, s. 154 ●; ● ref. Svatopluk Čechs Leben und Werke: an., Plzeňské listy 10. 9. 1898; an., LidN 11. 9. 1898; W. Vondrák, Archiv für slavische Philologie (Berlín) 1898, s. 460; an., Wiener Tagblatt 28. 1. 1899 ●; ● ref. ed. K. J. Erben: -a-, Máj 3, 1904/05, s. 518; F. S. (Sekanina), Zvon 5, 1904/05, s. 557; V. Č. (Červinka), Zlatá Praha 22, 1904/05, s. 312; A. Novák, Přehled 3, 1904/05, s. 675; an., Nár. politika 1. 4. 1905; an. (F. V. Krejčí, dub.), PL 26. 4. 1905; cd., LidN 28. 4. 1905; α (J. Kamper), Politik 27. 5. 1905; Vbk. (J. Voborník), NL 2. 6. 1905; an., Besedy Času 1905, s. 133; J. Máchal, LF 1905, s. 151; J. B., Osvěta 1905, s. 463 ●; ● ref. Svatopluk Čech zrcadlem češství: F. X. Šalda, Novina 2, 1908/09, s. 218 a pokr. → KP 7 (1953); A. N. (Novák), Přehled 7, 1908/09, s. 442 ●; F. X. Šalda: ref.: Sv. Čech a F. X. Šalda, Novina 2, 1908/09, s. 469 a pokr. → KP 7 (1953); P. Váša: ref. Čech, ČMM 1909, s. 310; J. P. (Pekař): ref. Dva problémy Dobrovského..., ČČH 1930, s. 190; ● k šedesátinám: sh, LidN (Brno) 24. 6. 1933; an., Mor. orlice 24. 6. 1933; an., NL 24. 6. 1933; P. Fraenkl, NO 24. 6. 1933; an., Prager Presse 24. 6. 1933; an., Wiener Fremdenblatt 5. 8. 1933; Ktk. (B. Koutník), Časopis českosl. knihovníků 1933, s. 90 ●; an.: Dr. J. S. sedmdesátníkem, LidN 24. 6. 1943; ● nekrology: vl, Svob. noviny 29. 4. 1947; Rt, Rovnost 30. 4. 1947; M. Štepanová, Knihovna 1947, s. 65; A. B. (Beer), Naše věda 1947, s. 265 ●; Š. Vlašín: J. S., sb. Státní vědecká knihovna v Brně (1983, s. 252).

vfr

Svár vody s vínem

2. polovina 14. století

Básnický spor.

Veršovaná hádka vody a vína o to, kdo z nich je na světě potřebnější; ve středověké latinské literatuře jsou podobné básnické hříčky doloženy od 12. století.

Ve skladbě (477 veršů) je vlastní spor zasazen do rámcového vyprávění: opilý teolog („mistr svatého Písma“) usne, ve spánku se stane svědkem kvaziučené hádky vody s vínem a po procitnutí je smířlivě prohlašuje za stejně potřebné boží dary. R. Jakobson přiřadil neznámého autora k básnické škole Smila Flašky z Pardubic.

EDICE (in): ČČM 1832, s. 148 (ed. V. Hanka); Výbor z literatury české 1 (1845; jako dílo Smila Flašky z Pardubic); Listy filologické 1892, s. 268 (ed. F. Frank); Staročeské satiry Smilovy školy (1951, ed. J. Hrabák);

Staročeské satiry Hradeckého rukopisu a Smilovy školy (1962, ed. J. Hrabák). – *Ukázka in:* Výbor z české literatury od počátků po dobu Husovu (1957). ■

LITERATURA: J. Feifalik: Studien zur Geschichte der altböhmisches Literatur. 3. Herr Smil, genannt Flaška, von Pardubitz, Sitzungsberichte der phil.-hist. Klasse der k. Akademie der Wissenschaften (Viedeň) 32, 1860, s. 685; R. Jakobson: Verš staročeský, Českosl. vlastivěda 3. Jazyk (1934) → Poetická funkce (1995); J. Hrabák in Smilova škola (1941) + in ant. Staročeské satiry Smilovy školy (1951) + in ant. Staročeské satiry Hradeckého rukopisu a Smilovy školy (1962); F. Všeticka: Kompozice Sváru vody s vínem, LF 1979, s. 219.

jl

Jarmila Svatá

* 23. 9. 1903 *Kolín*

† 29. 4. 1964 *Praha*

Autorka spjatá s prostředím pražské meziválečné avantgardy, zobrazující s ironickým nadhledem především mravy soudobé společnosti, později čerpající z válečné tematiky, též spisovatelka knih pro děti a mládež; herečka.

Provd. Fuksová, psala se též J. Svatá-Fuksová. – Dcera poštovního úředníka. Po absolvování dvoutřídní obchodní školy v Kolíně pracovala krátce jako bankovní úřednice. Všestranné umělecké nadání uplatněné zprvu na ochotnickém jevišti při Klubu mladých v Kolíně ji přivedlo 1923 do Prahy, kde se učila zpívat a krátce působila také v Hilarově sboru elévů v Nár. divadle (1924). Prostřednictvím svého bratrance K. Teiga se sblížila se členy umělecké avantgardy kolem Devětsilu; od 1925 hrála v různých experimentálních inscenacích E. F. Buriana, J. Frejky a J. Honzla při jejich začátcích v Osvobozeném divadle, později v divadle Dada (Na Slupi a v malostranské Umělecké besedě), naposledy v souboru V. Buriana. Po sňatku (1932) s tajemníkem Svazu průmyslníků J. Fuksou (* 1893, autor mnoha odborných publikací z oblasti průmyslu a obchodu) se věnovala hlavně literární činnosti a vedla salon, v němž se scházela společnost umělců a intelektuálů (K. Konrád, V. Navrátil, V. Petrovičová, O. Srbová, J. Träger aj.; obnoven i po válce). Epizodní role si zahrála v předválečných filmech (1931 Psohlavci, 1932 Funebrák a Sňatková kancelář) a v poválečném Řeka čaruje (1946), 1939 se podílela na filmovém scénáři

Mořská panna (s V. Wassermannem, podle stejnojmenné hry J. Štolby); 1944 krátce hrála v Divadle Anny Sedláčkové. Za války poskytovala v bytě útočiště pro odbojovou činnost, např. historikovi umění P. Kropáčkovi (1915–1943); po válce se intenzivně zapojila do veřejného života (přednášky, besedy apod.), až do psychického vyčerpání. 1949–51 scenáristicky spolupracovala s Českosl. státním filmem a s rozhlasem. Po 1958 žila též v Rousínově; zemřela (asi dobrovolně) krátce po návratu z léčení. Její životní osudy (zejména smutný konec života) se staly námětem románu H. Hodačové *Zpožděný vlak do Paříže* (1965).

Povzbuzována přáteli začala S. publikovat (Tribuna, Čes. slovo, Telegraf, Lid. noviny aj.) různé společenskokritické povídky, romány na pokračování, humoresky a fejetony. Důrazem na fantazii a hravost, projevující se především ve vynalézavé práci s jazykem, v širokém využití komična odstíněného od lidového humoru až k intelektuální ironii a grotesce, se hlásila k principům poetismu. Tematicky se zprvu zaměřila na osudy krásných a nadaných dívek vstupujících do života s cílem najít štěstí, záhy setkáním s drsnou realitou (s přetvářkou, snobismem, lží apod.) ztrácejících ideály, nakonec však nalézajících uspokojení v práci. Rozmarný knižní debut vytěžený z autopsie *Andělčina kariéra* (ilustrován S. přítelem Z. Rykrem) zároveň paroduje konvence dívčí četby; v románu *Sedm kamarádů slečny Vivian* (tj. biblických sedm smrtelných hříchů) použila formu středověké morality k satíře na mravy soudobé společnosti. Filmové vidění plné slovní i situační komiky i básnivá fantazie charakterizuje románovou grotesku *Petr zbláznil město*; příběh dobromyslného lva, který za bouře uprchl ze zoo a v karnevalové noci se marně pokoušel nalézt přátelství, uvedl do pohybu bláznivý sled scén, přehlídku typů měšťácké společnosti s jejími narušenými vztahy. Z této linie vybočuje baladicky laděné vyprávění *V zajetí domova*, v němž se talentovaná hrdinka s bohatým vnitřním životem dobrovolně podřídí tradičnímu údělu ženy a matky, zároveň tu autorka konfrontuje venkovské a městské prostředí přelomu století a jejich morální hodnoty. Po válce se tvorba S. žánrově i tematicky proměnila. Podle vyprávění bývalého vězně V. Václavíka napsala autorka dokumentární prózu o životě v koncentračním táboře *Milenci SS smrti*, aniž se vyhybala ožehavým tématům

(např. prostituce); část knihy o sabotáži několika vězňů při výrobě ničivé zbraně zdramatizovala pod názvem *Nenapravitelní*. Určité schematičnosti se nevyhnula v novele s rysy dokumentárního svědectví *Pět dnů*, pojaté jako mozaika příběhů obyvatel jednoho činžáku za Pražského povstání; surovost probíhajících událostí zvýraznila pohledem děvčátka obdařeného bohatou fantazií. Dětem je určena próza *To byl jeden rok* líčící kronikářským způsobem bezproblémově pojatý život dětského kolektivu (složen z původních německých obyvatel, českých přistěhovalců a romského chlapce) v poválečné pohraniční vesnici. Výchovně laděné moderní pohádky (*Dvanáct pohádek*) a zejména básnická parafráze známých i méně známých pověstí z Blanicka *Blaník, hora tajemná* se vyznačují vysokou jazykovou kulturou.

PŘÍSPĚVKY in: A–Zet; Ahoj; Ahoj na neděli; Atak (1930); Čes. slovo (od 1928); Divadelní zápisník (1948); Divadlo; Domov a svět; Humorist. listy (1939); sb. In memoriam Josefa Hory (1946); Květy (1955); Letem světem; Lid. noviny (mj. 1937 Sedm kamarádů slečny Vivian); Nár. osvobození (od 1931); Nový život (1954, Pověst o hrobníkově Zuzaně); Radiojournal; Rudé právo; Svět v obrazech; Telegraf (1934–36); Tribuna (od 1928, Andělčina kariéra); Trn (1928, P Z deníku mladé dívky); Zdroj; Zlatý máj (1959, 1964). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Andělčina kariéra (R 1932); V zajetí domova (R 1936); Sedm kamarádů slečny Vivian (R 1938); Petr zbláznil město (R 1944); Milenci SS smrti (P 1945); *Nenapravitelní* (D 1946, i prem.); *Blaník, hora tajemná* (PP pro ml., 1956); *To byl jeden rok* (P pro ml., 1957); *Dvanáct pohádek* (1958); *Pět dnů* (P 1959); *O náprstku, nůžkách a Drobnousovi* (P pro ml., 1963). ■ REDIGOVALA *kalendář*: Velký zábavný lidový kalendář na rok 1949 (1948); *sborník*: In memoriam Josefa Hory (1946, s jinými). ■

LITERATURA: J. Mourková: J. S. (1903–1964). Literární pozůstalost (LA PNP 1968); L. Šolcová: J. S. Soupis osobního fondu 2 (LA PNP 1999). ■ ● ref. Andělčina kariéra: m. n. (M. Novotný), LidN 6. 12. 1932; mz. (J. Münzer), Čes. slovo 21. 12. 1932; äg (J. Träger), PL 30. 12. 1932; an. (J. Hora), LitN 1932, č. 22; ach. (V. Prach), Čes. osvěta 29, 1932/33, s. 127; M. Chorvát, Elán 4, 1933/34, č. 6 ●; ● ref. V zajetí domova: -Rja- (F. Rojka), Čes. osvěta 33, 1936/37, s. 245; V. T. (Tichý), Dělnická osvěta 1937, s. 109; K. P. (Polák), PL 20. 4. 1937 ●; ● ref. Sedm kamarádů slečny Vivian: B. Jedlička, LidN 12. 12. 1938; V. T. (Tichý), PL 22. 12. 1938; Baco, Čtme 1, 1938/39, s. 36; mk., Čes. osvěta 35, 1938/39, s. 151; drb. (J. Borecký), Zvon 39, 1938/39, s. 250; -jms. (J. M. Slavík), Archa 1939, s. 145 ●; ● ref. Petr zbláznil město: Sl, A–Zet 22. 5. 1944; Tn, Večerní Čes. slovo 8. 6. 1944; J. Machoň, LidN 19. 6. 1944; p. (A. M. Píša), Nár. práce 13. 7.

Svaté Maříe s nebes chvála

1944; K. M. (Milotová), Venkov 6. 8. 1944; J. B. Č. (Čapek), Naše doba 1946, s. 43 ●; an.: k padesátinám, LitN 1953, č. 39; vl. (Š. Vlašín): ref. Blaník, hora tajemná, HD 1957, s. 135; ● ref. To byl jeden rok: R. Ditmar, ZM 1958, s. 93; lo (M. N. Kráslová), Svob. slovo 1. 2. 1958 ●; Z. K. S. (Slabý): ref. Petr zbláznil město (2. vyd.), Tvorba 1958, s. 717; V. Dostálová: ref. Dvanáct pohádek, ZM 1959, s. 282; ● ref. Pět dnů: M. Jungmann, LitN 1959, č. 36; I. L., Kulturní život 1959, č. 32 ●; (zk): Hovoříme s J. S., Mladá fronta 11. 7. 1959; K. Honzík in Ze života avantgardy (1963, s. 62); ● k šedesátinám: jtg (J. Träger), LitN 1963, č. 38; K. Konrád, Plamen 1963, č. 10 ●; Z. K. Slabý: Čas je veliký přítel (nekrolog), ZM 1964, s. 295; O. Štorch-Marien in Sladko je žít (1966); iz (I. Zítková): ref. Petr zbláznil město (3. vyd.), Nové knihy 1973, č. 17; vl (Š. Vlašín): Nejvtipnější žena avantgardy, Tvorba 1973, č. 38; E. Kohout in Divadlo aneb Snář (1975, zejména od s. 149); J. Zlomek: k 100. výr. nar., Naše pravda 2003, č. 38.

mu

Svaté Maříe s nebes chvála

2. polovina 14. století

Lyrickoepická mariánská báseň.

Autor uvádí v textu své jméno – Levštein; o jeho totožnosti však není nic známo. Báseň (449 osmislabičných sdruženě rýmovaných veršů s četnými metrickými licencemi) označuje v prologu jako „knihy“ napsané k počtě nebeské královny; v prologu je též uveden název Svate Maříe s nebes chvála. V první části textu (charakterizované termínem „řčč“) autor nejprve obrazně rozvádí proroctví starozákonní knihy Numeri o hvězdě, jež vzejde z Jákoba, a poté parafrázuje apokryfní evangelium o narození Panny Marie. Druhou část textu (charakterizovanou termínem „chvála“) tvoří mariánská litanie.

Autor, mluvící v první osobě, se obrací k publiku, do něhož zahrnuje jak laiky, tak duchovní; stylizuje báseň jako psané dílo určené k tomu, aby je sám přednesl před posluchači, snad jako kázání. Spojení různorodých lyrických a epických složek (veršované meditace, modlitby, legendy) odpovídá žánrovému synkretismu, který je jednou z tendencí vývoje českého básnictví 2. poloviny 14. století. Není však jisté, zda jde o původní dílo, nebo o překlad dosud nezjištěné předlohy; není proto také jisté, zda se text v dochované podobě skutečně přednášel.

EDICE: in ČČM 1884, s. 511 (ed. A. Patera). ■

LITERATURA: J. Vilikovský: O staročeské poezii, Řád 2, 1934/35, s. 122 → (s tit. Literatura bez spisovatelů?) Pisemnictví českého středověku (1948); M. Šváb in Prology a epilogy v české předhusitské literatuře (1966).

jl

Josef Svátek

* 24. 2. 1835 *Praha*

† 2. 12. 1897 *Praha*

Autor historických próz, historik, dramatik a publicista.

Pocházel z pražské měšťanské rodiny. Vystudoval českou reálku (mat. 1854) a techniku (absolvoval 1858). Od 1860 se věnoval žurnalistice, nejprve v Krásově Času (kde se sešel s J. Nerudou, P. Chocholouškem aj. a setrval i po jejich politicky motivovaném odchodu do Hlasu), po jeho zániku působil 1863–64 v Pražských novinách, 1866–67 v Prager Zeitung; od 1866 do své smrti redigoval vládní Pražský deník a od 1895 též úřední Pražské noviny. Kulturněhistorickými studiemi a fejetony přispíval též do řady dalších periodik. Byl členem výboru literárního odboru Umělecké besedy, kde často přednášel. – Jeho synovcem byl spisovatel Josef Jan S.

S. se od 60. let věnoval především historické próze; látky čerpal ponejvíce z českých dějin 16. a 17. století, zejména se soustředil na odboj českých stavů proti Habsburkům. Jako první český autor psal soustavně především romány, jen okrajově povídky. Vyplnil tak mezeru v žánrové hierarchii česky psané historické beletrie a především u čtenářů 60. a 70. let jeho romány konkurovaly oblíbené německé produkci i českým překladům historických románů K. Herloše. Ačkoli se opíral o vlastní archivní studium, historické bádání (zvláště Tomkovo, méně i Palackého) a staročeské kroniky, převažuje v jeho pracích fikce. S. navazoval na tradici historické prózy založenou W. Scottem a na žánrové postupy historizující beletrie v Herlošově duchu. V koncepci postav vycházel i z konvencí romantické historické povídky máchovského typu. V románu *Tajnosti pražské* navazoval na podněty dobrodružných próz E. Suea; akcentem na kriminální motivy (zejména v románech *Pražský kat* a *Pa-*

měti katovské rodiny Mydlářův v Praze) na oblíbené, v Německu 2. poloviny 19. století hojně vydávané práce F. G. Pitavala. Z českých současníků měl k jeho stylu ve svých historických prózách blízko J. J. Kolár. Jako redaktor Pražského deníku S. často uveřejňoval své prózy nebo jejich části časopisecky; pravidelně je publikoval v knižní edici Zábavná příloha k Pražskému deníku. Úzké sepětí s novinami spoluurčovalo tíhnutí jeho próz k transparentním narativním stereotypům; tlak na periodické uveřejňování nezřídká vedl k opakování motivických celků v různých románech i uvnitř téhož textu. Klíčové místo ve struktuře S. románů zaujímají dějové efekty, připravované jednoznačnými signály v jednání černobíle vykreslených postav; ve srovnání s V. Benešem Třebízským nebo A. Jiráskem hraje podružnou roli téma a autorův postoj k dějinným událostem. Motivy stavovského odboje proti Habsburkům sice mohly být dobovým čtenářem vnímány jako politikum, S. však neusiloval o vytvoření ucelené dějinné koncepce, nýbrž o pobavení čtenáře. Jeho knihy si udržely pevné místo v zábavné četbě po celou 1. polovinu 20. století. S. rozsáhlé prozaické dílo doplňuje několik divadelních her s historickou tematikou (včetně dramatizací vlastních románů), uvedených za jeho života pouze scénicky; drama Bitva bělohorská (po tragédii *Orlice a kříž*) nemohlo být z technických důvodů provedeno. Jako historik soustředil se S., ovlivněn Č. Zíbrtem, především na kulturněhistorické zajímavosti, kuriozity i drobnosti všedního života; hlavní část jeho historických prací, vytěžených z pilného archivního studia, tvoří beletrizujícím stylem psané pragensie. Souhrn jeho prací věnovaných lidovým pověstem představuje kniha *Zlomky z české demonologie*. Podílel se také významně na pokračování Zapovy Českomoravské kroniky, obnovené v 80. letech A. Rezkem pod názvem *Dějiny Čech a Moravy nové doby* (po S. smrti je psal J. V. Prášek). – Podle hypotézy M. Hýska (in J. S.: Bitva bělohorská, 1940) je S. autorem rovněž historického románu Rueswurm (Pražský deník 1866), který je jinak (J. Thon, Čes. časopis filologický 1944/45) připisován K. Sabinovi.

PSEUDONYM: J. Strakatý. ■ PŘÍSPĚVKY in: Budečská zahrada (1885–86); Čas (od 1860); ČČM (1860, Šimon Lomnický z Budče, jeho věk a literární působení); Hlas národa (1886); Hlasy ze Siona (1861); Květy (1899); Lumír (1859–62; 1859–61 Praž-

ské pověsti); Lumír (1884–92); Nár. listy (1891); Obrazy života (1860–62; 1861–62 Zlomky z české demonologie); Osvěta (1886–87); Poutník od Otavy (Písek 1859–60); Prager Zeitung; Praha (1867–96); Pražské noviny (1895–97); Pražský deník (1867–97; mj. RR: 1867 Poslední Vršovec, Pád rodu Smiřických, Sedláci u Chlumce, 1868 Bitva bělohorská, 1869 Čeští křižáci, 1870 Marie Terezie a Karel VII., 1871 Majestát Rudolfa II., 1873 Jiří z Lobkovic, 1876 Pražský kat); Ruch (1887); Světozor (1883–85); Švanda dudák; Zlatá Praha (1884–93); Zlaté mládí. ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Anna z Kunštátu (P 1860); Tajnosti pražské 1–3 (R 1868); Pasovští v Praze (R 1870); Vězeň na Křivoklátě (R 1871); Praha a Řím (R 1872); Sasové v Praze (R 1873); Švédové v Praze (R 1874); Pomsta cikánova (R 1880); Pražské pověsti a legendy (PP 1883); Paní Popelovna z Lobkovic (R 1886); Paměti katovské rodiny Mydlářův v Praze 1–4 (RR 1886, 1887, 1888, 1889); Železná koruna (R 1888); Hrabě Špork (R 1889); Astrolog (R 1890); Poslední Vršovec (R 1892); Poslední Budovec (R 1894); Don Cesar a Salomena (R 1894); Z pěti století (PP 1895); Sedláci u Chlumce (R 1896); – posmrtné (RR in Sebrané dějepisné romány): Bitva bělohorská (1905); Pád rodu Smiřických (1905); Pražský kat (1905); Majestát Rudolfa II. (1907); Čeští křižáci (1908); Jiří z Lobkovic (1908); Marie Terezie a Karel VII. (1908); Zlomky z české demonologie. V zrcadle lidových zkazek a pražských pověstí (2001, obs. mj. pův. verzi Pražských pověstí, ed. P. Růt). – *Ostatní práce*: Napoleon III., císař Francouzův. Obraz životopisný (1861); Giuseppe Garibaldi. Obraz životopisný (1862); Kulturhistorische Bilder aus Böhmen (Viedeň 1879); Prag (Curych 1888); Obrazy z kulturních dějin českých 1, 2 (1891); Dějiny Čech a Moravy nové doby (kniha 3.–6.: 1894 Vladaření císaře a krále Leopolda I. 2, 1895 Panování Josefa I. a Karla VI., 1897 a 1898 Panování císařovny Marie Terezie 1, 2; 1894 samost. část 3. knihy s tit. Povstání lidu selského v Čechách roku 1680); Ze staré Prahy. Obrazy děje- i místopisné (1899). – *Výbory*: Paměti kata Mydláře (1970, ed. a upr. J. Štefánková); Pražské historie (1985, ed. M. Masáková); Dějiny poprav a katů v Čechách (2004). – *Souborná vydání*: Sebrané dějepisné romány (F. Bačkovský, 1895–1908, 23 sv.; obs. i 1. knižní posmrtné vyd. několika románů); Sebrané dějepisné romány (F. Topič, 1912–23, 15 sv.; od 1924 pak v Latinském vydání sebraných dějepisných románů). ■ SCÉNICKY. *Hry*: Orlice a kříž (1860, s dramatickou předehrou Sněm na Vyšehradě); Majestát Rudolfa II. (1873, podle vlastního R); Biskup Augusta (1874, podle vlastního R). – *Překlady*: A. Grün: Dáblova podšívka (1862); R. Grandjean: Okolo světa (1862). ■ REDIGOVAL *periodika*: Humorist. listy (1858, do č. 6, s J. R. Vilímkem), Čas (1862–63), Pražský deník (1866–97), Pražské noviny (1895–97). ■

LITERATURA: F. Strejček: J. S. (b. d., 1923). ■ ● ref. Anna z Kunštátu: an., Pražské noviny 6. 6. 1860; an., Prager Zeitung 12. 7. 1860; –ý (J. Bílý), Mor. no-

viny 24. 8. 1860; an., Obecné listy naučné a zábavné 1861, s. 23 ●; ● ref. insc. Orlice a kříž: J. N. (Neruda), Čas 1860, č. 49 → České divadlo 1 (1959); -a., Lumír 1860, s. 1148; R., Pražské noviny 28. 11. 1860; an., Boleslavan 1860, č. 7; v. r., Obecné listy naučné a zábavné 1861, s. 18 ●; an. (J. Neruda): ref. insc. překl. A. Grün, Hlas 17. 3. 1862 + (šifra J. N.) ref. insc. překl. R. Grandjean, Hlas 5. 5. 1862 → (obojí) České divadlo 1 (1959); an.: ref. Giuseppe Garibaldi, NL 1. 11. 1862; an.: ref. Poslední Vršovec, Praha 1867, s. 159; an.: ref. insc. Majestát Rudolfa II., Pražský deník 20. 8. 1873; an.: ref. insc. Biskup Augusta, Pražský deník 29. 7. 1874; ● ref. Kulturhistorische Bilder aus Böhmen: Fr. Bý. (Bílý), Koleda 1879, s. 89 a 96; S., Mitteilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen 1879, Lit. Beilage 3, s. 19; an., NL 29. 6. 1879; an., Světozor 1879, s. 454 (o polemice) ●; ● ref. Pražské pověsti a legendy: an., Pražský deník 20. 5. 1883; F. Doucha, ČČM 1883, s. 406 ●; ● ref. Paní Popelovna z Lobkovic: A., NL 16. 10. 1886; V. D. (Drbohlav), Hlídko lit. 1886, s. 346 ●; ● ref. Železná koruna: Ivan Josipovič, NL 16. 2. 1888; A. V. (Vrzal), Hlídko lit. 1888, s. 339 a pokr.; F. V. Vykoukal, Osvěta 1889, s. 90 (i ref. Paní Popelovna z Lobkovic) ●; ● ref. Hrabě Špork: J. V. (Vyhlídal), Hlídko lit. 1889, s. 63; F. Šubrt, Vlast 6, 1889/90, s. 958; F. V. (Vykoukal), Osvěta 1890, s. 94 ●; ● ref. Obrazy z kulturních dějin českých 1, 2: r. (J. Emler), ČČM 1890, s. 589; F. S. (Schulz), Zlatá Praha 8, 1890/91, s. 119; J. F. Vrba (F. Dlouhý), Lit. listy 12, 1890/91, s. 302 a 13, 1891/92, s. 209; -k., Lumír 1891, s. 180; an., Čas 1891, s. 427; J. Tenora, Hlídko lit. 1891, s. 376 a 1892, s. 51; Z. (Č. Zíbrt), ČL 1, 1891/92, s. 89 + (šifra Zbt.) s. 422 + (šifra Z.), ČL 2, 1892/93, s. 79 ●; ● ref. Poslední Budovec: δ (A. Procházka), Lit. listy 15, 1893/94, s. 209; J. Tenora, Hlídko lit. 1894, s. 252 ●; ● ref. Don Cesar a Salomena: jv. (J. Vodák), Niva 4, 1893/94, s. 330; M. Zavoral, Hlídko lit. 1895, s. 90 ●; ● ref. Dějiny Čech a Moravy nové doby: F. J. Rypáček, Lit. listy 15, 1893/94, s. 244; J. Hodinář, Večerní noviny 4. 10. 1894; J. Tenora, Hlídko lit. 1894, s. 369; an., Čas 1895, s. 294; M. Dlouhý, NL 22. 10. 1897; -p., ČČM 1897, s. 559; -r. (J. V. Prášek), NL 15. 7. 1898 ●; ● ref. Tajnosti pražské: -č., Lit. listy 17, 1895/96, s. 13; L. Čech, Osvěta 1896, s. 265 (i ref. Poslední Budovec) ●; ● nekrology: an., Pražský deník 9., 10. a 13. 12. 1897; an., Hlas národa 10. 12. 1897; an., NL 10. 12. 1897; an., PL 10. 12. 1897; an., Lit. listy 19, 1897/98, s. 88; an., Světozor 32, 1897/98, s. 72; an., Zlatá Praha 15, 1897/98, s. 72; Č. Zíbrt, ČL 7, 1897/98, s. 234; J. P. (Pekař), ČČH 1898, s. 68; an., Květy 1898, s. 535 ●; J. L. Turnovský: Nové rovy české (o S. novinářské činnosti), Osvěta 1898, s. 148; ● ref. Ze staré Prahy: u., Lit. listy 20, 1898/99, s. 379; M. Doubek, NL 21. 4. 1899; K. Chytil, ČČH 1899, s. 265 ●; Ks. (A. Kraus): Schiller v Praze (důkazy, že Schiller v Praze nebyl, proti S. tvrzení v Kulturgeschichte...), Besedy Času 1905, s. 139; an.: ref. Bitva bělohorská, NL 3. 11. 1905; an.: ref. Sasové v Praze, Čas 16. 9. 1906; -der (V. Dresler): K vývoji

historického románu u nás, Venkov 3. 11. 1910; A. M. (Macek): Historický román J. S., PL 26. 11. 1911; G. Pallas: ref. Praha a Řím, Venkov 28. 5. 1913; A. P. (Pražák): Pramen k bádání o J. S., Čas 21. 5. 1914; A. Procházka: ref. Sedláci u Chlumce, MR 1915, sv. 29, s. 96; Mil.: ref. Pasovští v Praze, Topičův sborník 3, 1915/16, s. 380 + ref. Pád rodu Smiřických, tamtéž 4, 1916/17, s. 283 + ref. Pražské pověsti a legendy, tamtéž, s. 562; F. Strejček in J. S.: Pražské pověsti a legendy (1917); -vb- (V. Brtník): ref. Bitva bělohorská, Topičův sborník 10, 1922/23, s. 522; A. Novák: ref. F. Strejček: J. S., LidN 27. 9. 1923; ● ref. Paměti katovské rodiny Mydlářů v Praze: čch (Č. Chyský, dub.), PL 17. 2. 1924; M. (E. Masák), Archa 1924, s. 84; V. Brtník, Venkov 17. 5. a 26. 7. 1924 ●; Boh. J.: ref. Poslední Budovec, Archa 1924, s. 272; Florestan: ref. Tajnosti pražské, Lit. rozhledy 9, 1924/25, s. 35; ● k 30. výr. úmrtí: an., Čes. slovo 24. 12. 1927; an., Tribuna 27. 12. 1927 ●; E. Rippl: Wallenstein in der tschechischen Literatur, Germanoslavica 2, 1932/33, s. 521; ● k 100. výr. nar.: A. N. (Novák), LidN 24. 2. 1935; K. P. (Polák), PL 26. 2. 1935 ●; A. Hartl: J. S. a svobodné zednářství v Čechách, Svob. zednář 1935, s. 56 a pokr. + J. S. jako historik českého zednářství, tamtéž 1936, s. 11; M. Hýsek: Studie o historických románech J. S., in J. S.: Bitva bělohorská (1940), k tomu: p. (A. M. Píša), Nár. práce 13. 11. 1940; lnz. (L. N. Zvěřina): ref. Čeští křižáci, Čteme 1941, s. 156 + ref. Majestát Rudolfa II., Čteme 1941, s. 218; ● k 150. výr. nar.: R. Šťastný, Čes. jazyk a literatura 35, 1984/85, s. 279; lec, Nové knihy 1985, č. 8 ●; M. Masáková in J. S.: Pražské historie (1985); J. Holý: ref. Pražské historie, Lit. měsíčník 1988, č. 9; Z. Třešňák in adaptace Paměti kata Mydláře (1990); P. Růt in J. S.: Pražské pověsti a legendy (1997); I. Němcová: Po stopách chrudimského měřana Matěje Mydláře, Chrudimské vlastivědné listy 1999, č. 1 a pokr.; P. Růt in J. S.: Zlomky z české démonologie (2001); ● ref. Zlomky z české démonologie: M. Wagnerová, Nové knihy 2001, č. 18; J. Peňás, Týden 2001, č. 23 ●.

dt

Josef Jan Svátek

* 23. 5. 1870 *Praha*

† 1. 9. 1948 *Praha*

Autor náladových próz o erotických vztazích, situovaných do exkluzivního světa vyšší společnosti, a cestopisných causerií, črt a obrázků; překladatel zejména francouzské populární beletrie.

Výjimečně uváděn též jako Jan Josef S. a J. Svátek. – V Praze vystudoval Akademické gymnázium (žák J. S. Gutha-Jarkovského, který ho podněcoval k literární činnosti) a po maturitě (1889) se stal posluchačem práv (JUDr. 1895).

1893–94 studia přerušil pro cesty a další vzdělání v cizině (École des sciences politiques v Paříži, delší pobyty v Londýně a Berlíně); v následující době až do vypuknutí 1. světové války podnikal mnoho dalších cest po Evropě i blízkém Orientu, které se staly podnětem jeho cestopisných knížek. Od 1896 pracoval v redakci vládního deníku Pražské noviny, v němž působil i jeho strýc, spisovatel Josef S., a 1901 se stal vedoucím redaktorem. Vedle toho se dále vzdělával v právnických oborech (sociální politika, ústavní a zejména mezinárodní a volební právo) a 1905 složil ještě doktorát filozofie (disertace *Státoprávní význam stavovské opozice 1847*). Po 1918 byl v hodnosti ministerského rady šéfredaktorem Úředního listu Českosl. republiky, 1920 byl zvolen místopředsedou Českosl. novinářské obce, 1924 založil Syndikát denního tisku. T. r. byl kompromitován v souvislosti se známou korupční tzv. benzinovou aférou, v březnu zatčen a pak odsouzen; vězení si odpýkal Na Borech (organizaci a denní provoz věznice podrobně popsal 1926 v sérii novinových článků). Od 1925 začal pod pseudonymy vydávat překlady populární francouzské prózy, ve 30. letech působil jako šéf tiskového oddělení Škodových závodů v Praze.

Prvními S. literárními pokusy byly verše (rondely v duchu poetiky J. Vrchlického), publikované v závěru středoškolských studií, knižní prvotinou sbírka lyrizujících črt *Kytice paprsků*, které líčením senzitivních stavů myslí a přírodních nálad i fantaskními či hudebními motivy měly vyvolávat dojem básně v próze. Citově exaltovaná poloha charakterizovala rozsáhlejší povídku *Marla*, sentimentální příběh lásky dvou přecitlivělých milenců, odehrávající se za doby empiru v boskovickém zámku; poetizující stylizace děje založeného na půdorysu milostného trojúhelníku se projevila jak v silně rozvinuté složce malebného přírodního prostředí, tak oněginovskou literární reminiscencí (tragicky končící milenec se jmenuje Lenský) a včleňováním subjektivně motivovaných partií (deníkových záznamů a básní) do epického vyprávění. Záliba v romanticky afektované erotice v pseudoaristokratických kulisách se později uplatnila i v novele *Hagar našich dnů*. Po cestě podniknuté 1902 výletní lodí na sever Evropy začal S. beletristicky zpracovávat dojmy a postřehy z častých návštěv vzdálených zemí, podnícen cestopisnými causeriemi J. Gutha-Jarkovského a ovliv-

něn způsobem jeho zábavného a lehce duchaplného informování o životě v cizině (některé práce Guthovi též dedikoval). S. cestopisné črty představovaly neznámý svět pohledem kultivovaného Evropana a příslušníka vyšší společenské vrstvy; jejich charakteristickými rysy bylo jak zábavné fejetonistické podání s nádechem humoru a ironie, tak úsilí o barvitost v zachycování krátkých výjevů a (zejména v knížkách o Orientu) poetické okouzlení exotickou či bizarní scenerií. Drobné události za potulek po cizině se staly též podnětem příběhů se záhadou v knize *Kočka a jiné povídky*. – Rozsáhlá byla S. činnost překladatelská, pro niž byl vybaven dokonalým zvládnutím jazyka originálu i vlastní stylistickou zkušeností beletristy (překlady často doprovázel informativními historickými a biografickými úvodů). Od poloviny 90. let překládal hlavně z francouzštiny čtenářsky populární prózu (v prvním desetiletí 20. století uveřejňoval tyto překlady často v Románové příloze Pražských novin). Po odchodu ze státní služby překládal soustavněji a postupně se soustřeďoval k dílu A. Dumase st.; počátkem 30. let, kdy došlo k jeho soubornému vydání v beletristické knižnici Vybrané spisy dobrých autorů nakladatelství A. Neubert, se S. stal jedním z jeho hlavních překladatelů (mj. vícedílných románů Josef Balzamo, Královnin náhrdelník, Hraběnka de Charny). Ve svém profesním oboru se S. uplatnil jako autor publikací o mezinárodním a volebním právu.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Janský Josef, Jan Spálenka (dub.), J. Janský, Josef Janský, Karla Šeřínová, K. Šeřínová, Marie Šeřínová; Dr. J. J. S., J. J. S., J. S. (dub., Románová příl. Pražských novin). ■ PŘÍSPĚVKY in: Lyrická prémie spolku Máje na rok 1910; Máj (1908–09; 1909 cestopis V dnešní Messině); Nár. listy (1893); Pražská lid. revue (1906, 1912); Pražské noviny (1896–1924; 1916–17 divad. ref.); Tribuna (1926, 1928; 1926 vzpomínkové črty V kriminále, i sep.); Zlatá Praha (1889–90, 1893, 1909–11). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Kytice paprsků (PP b. d., 1897); Marla (P 1900); Cestou na Špicberky (cestopis, b. d., 1903); Za oceán! (cestopis, b. d., 1905); V zemi faraonů (cestopis, 1907); Kočka a jiné povídky (b. d., 1908); Napříč Itálií (cestopis, 1908); Helladou (cestopis, 1908); V zemi púlměsíce (cestopis, 1909); Ze severní Afriky. Malta, Tunis, Alžír, Oran, Tanger (cestopis, 1910); Hagar našich dnů (P b. d., 1911); V zemi sv. Kříže (cestopis, 1911); Atlantis a Ultima Thule. Kanárské ostrovy, Madeira, Orkeje, Farory, Island (cestopis, 1912); Srbsko. Dojmy ze zájezdu do Srbska

a na jeho válečná jeviště (cestopis, 1913); Bulharsko a Drinopol. Dojmy ze zájezdu do Bulharska a na jeho válečná jeviště (cestopis, 1913); Černá Hora a Skadar (cestopis, 1914). – *Překlady*: J. Mairret: Neroluční (1894); H. Malot: Mladá láska (1895); J. Verne: Sever proti Jihu (b. d., před 1897; další vyd. 1915, 1931); P. Louÿs: Lukianovy Hovory prodajných (b. d., 1900); A. Lapointe: Tajemství moderního Babylonu (1903, podp. J. Svátek); M. Vaucaire: Osudy Sfingy (1907); C. Doyle: Román na poušti (1907); P. Mérimée: Diana de Turgis (1908); P. L. Ford: Láska a povinnost (1909, pseud. Jan Spálenka, dub.); H. S. Merriman: Rozsévači (1911, šifra J. S., dub.); A. Seuhl: Stávka strojů (1925, pseud. Karla Šeřínová); A. Dumas st.: Ascadio 1, 2 (1925, pseud. Josef Janský) + Dvě Diany (1925, pseud. Karla Šeřínová) + Záhadný lékař (1925, pseud. Josef Janský) + Levoboček z Manleonu 1–3 (1926, pseud. Karla Šeřínová) + Dobrodružství kněžny monacké (1927, pseud. Karla Šeřínová) + Leon a Leona, páže vévody savojského (1927) + Olympie de Clèves (1927, pseud. K. Šeřínová) + Josef Balzamo 1–5 (1931, pseud. Josef Janský) + Královnin náhrdelník 1–3 (1932, pseud. Josef Janský) + Hraběnka de Charny 1–6 (1932–33, pseud. J. Janský) + Tisíc a jeden přízrak (1934) + V červánkách Velké revoluce 1, 2 (1934) + Žena se sametovou páskou (1934) + Družina Jehu 1, 2 (1935) + Vlčice z Machecoulu (1940); G. Sand: Ona a on (1926, pseud. Josef Janský). – *Ostatní práce*: Uvedení do práva mezinárodního smluv zemí Koruny české (1903); Do nových proudů! Vývoj volebního práva u nás a různé jeho soustavy v cizině (1906). ■ *REDIGOVAL periodika*: Pražské noviny (1901–19), Le Rapport quotidien Renseignements politiques. Revue des dépêches (1919), Úřední list Československé republiky – Amtsblatt der Česchoslovakischen Republik (1920–24), Čes. lid (1923–32, odp. red.). ■

LITERATURA: ● ref. Kytice paprsků: D., Rozhledy 1897, s. 750; P. K. (F. X. Šalda), Lit. listy 19, 1897/98, s. 54 → KP 3 (1950); F. V. V. (Vykoukal), Světozor 32, 1897/98, s. 106 ●; ● ref. Marla: F. Sekanina, Obzor lit. a umělecký 2, 1899/1900, s. 169; an., Besedy Času 1900, s. 218 ●; J. E. S. (Salaba): Pierre Louÿs a p. S. (kritika informativní předmluvy k překladu), Rozhledy 10, 1900/01, s. 271; ● ref. Cestou na Špicberky: O. Theer, Lumír 32, 1903/04, s. 371; α, Máj 2, 1903/04, s. 335 ●; Ds. (J. D. Konrád): ref. Za oceán!, Máj 4, 1905/06, s. 96; ● ref. V zemi faraonů: -á-, Pražská lid. revue 1907, s. 236; rk., Máj 6, 1907/08, s. 140 ●; ● ref. Kočka a jiné povídky: Ds. (J. D. Konrád), Máj 6, 1907/08, s. 436; D., Zlatá Praha 25, 1907/08, s. 276; B. B-ová (Benešová), Novina 1908, s. 250 ●; Ds. (J. D. Konrád): ref. Napříč Itálií, Máj 6, 1907/08, s. 576; ● ref. Helladou: -k (J. Pávek), Pražská lid. revue 1908, s. 297; R. (V. Červinka), Zlatá Praha 26, 1908/09, s. 214 ●; ● ref. V zemi půlměsíce: V. K., Pražská lid. revue 1909, s. 283; Ds. (J. D. Konrád), Máj 8, 1909/10, s. 191; R. (V. Červinka), Zlatá Praha 27, 1909/10, s. 180 ●; ● ref. Hagar našich dnů: F. Sekanina, Zvon 11,

1910/11, s. 566; -il, LidN 14. 5. 1911; V. Martínek, Novina 5, 1911/12, s. 188 ●; V. K.: ref. V zemi sv. Kříže, Pražská lid. revue 1911, s. 274; -o-: ref. Bulharsko a Drinopol, Máj 12, 1913/15, s. 72; R. (V. Červinka): ref. Černá Hora a Skadar, Zlatá Praha 31, 1913/14, s. 323; ax. (E. Vachek): Triumf roztrpaných kalhot (S. účast v tzv. benzinové aféře), PL 5. 3. 1924; J. H. (Hora): S. (o žalobě pro korupci), Večerník RP 12. 6. 1924; an.: nekrolog, Svob. slovo 4. 9. 1948; zmz (Z. M. Zenger): Vzpomínka na J. J. S., LD 6. 10. 1948; R. Fikerle: k 80. výr. nar., LD 23. 5. 1950; an.: k 50. výr. úmrtí, LidN 29. 8. 1998.

mhs

Svatobor

Působnost 1862–1970; od 1990

Podpůrný spolek sdružující autory nejrůznějšího uměleckého zaměření i členy kolektivní, jehož účelem bylo hmotně podporovat české spisovatele, starat se o důstojné uctění jejich památky a osvětovou činností přispívat k celkovému vzestupu českého písemnictví.

Vznik S. (slovo původně označovalo posvátný háj dávných Slovanů) inicioval F. Palacký, který kolem sebe soustředil významné národovce (J. E. Purkyně, F. L. Rieger, F. Brauner, pražský primátor F. Pštross a jeho zástupce V. Bělský) a s jejich přispěním zformuloval žádost o založení spolku, jehož posláním by bylo podporovat národní spisovatelstvo a peněžitými dary pomáhat zabezpečení a rozkvětu literární činnosti ve vlasti. Žádost podaná 17. 12. 1861 pražskému místodržitelství byla v krátké době kladně vyřízena a témuž úřadu odeslané stanovby (statuty) 31. 3. s nepatrnými změnami schváleny. Vymezovaly blíže tři oblasti působnosti spolku: podporování nadějných spisovatelů v jejich literární tvorbě (literární ceny, studijní a cestovní stipendia), podporování spisovatelů existenčně potřebných i jejich rodin v hmotných těžkostech (výdaje na bydlení, pobyt na venkově, pohřeb apod.) a poctění zemřelých pomníky a náhrobky nebo vydáním jejich životopisů, podobizen a děl. Finanční prostředky k zajištění tohoto programu měly plynout z členských příspěvků, darů, odkazů a sbírek, z pořádání koncertů, divadelních představení a výstav; do opatrování S. byly také přijaty již dříve vzniklé fondy (mj. peníze shromážděné na pomníky V. Hanky, J. Jungmanna, K. Havlíčka Borovského aj. na národní

kryptu a českou Akademii, nadace Palackého, Hankova a Jungmannova, později „národní věno“ zemřelé Z. Havlíčkové). 9. 4. 1862 bylo v Nár. listech zveřejněno Ohlášení Svatoboru (podepsáni F. Palacký, F. L. Rieger, F. Brauner, F. Pštross a J. E. Purkyně), které definovalo důvod založení spolku (především zásluhy literární tvorby na povznesení národa a potřebu hmotné pomoci spisovatelům, pocházejícím většinou z nezámožných vrstev a často zápasících s nouzí) a uvádělo i jeho stanovy. Chod spolku měl být založen na vzájemnosti motivované národním cítěním – měl zaujmout místo národního mecenáše. Následovaly májové slavnosti ve prospěch S. na různých místech v Čechách a 17. 5. bylo v pražské Měšťanské besedě (S. neměl vlastní jednacím místnost, jeho další schůze se konaly zde, později i v Muzeu a v Akademii věd a umění, výroční valné hromady také na Staroměstské radnici) na ustavujícím shromáždění (valném sboru) zvoleno první tzv. ředitelstvo (předseda, místopředseda, jednatel, pokladník, účetní a 12 výborů; voleni byli vždy na tři roky, podmínkou byla pětiletá praxe ve spolku a spodní věková hranice 40 let); hospodaření S. podléhalo tříčlenné dozorčí radě. Valný sbor měl kromě práva volit ředitelstvo i právo projednat a přijmout výroční zprávu, určovat výšku základního jmění, posuzovat vynakládání prostředků na jednotlivé účely a přijímat nové členy. Stálým sídlem S. byla Praha (pro Moravu měl zvláštního jednatele). Prvním předsedou byl zvolen F. Palacký, místopředsedou F. L. Rieger a jednatelem V. Zelený. Po Palackém (1862–75) stáli v čele F. L. Rieger (1875–1903), J. Thomayer (1903–05), A. Jirásek (1905–11), ministr orby a profesor UK A. Bráf (1911–12), vrchní ředitel Zemské banky K. Mattuš (1913–19), profesor lékařství F. Mareš (1920–28), advokát V. Černý (1929–33), průmyslník a politik L. Novák (1934–46) a až do ukončení činnosti spolku 1970 archivář hlavního města Prahy V. Vojtíšek; po obnovení 1990 byli úřadujícími předsedy postupně O. Hora, F. Petroušek, M. Malý a V. Liška. Dlouholetými jednatelem S. byli V. Šír, V. Vlček, K. V. Rais a J. S. Guth-Jarkovský. Ve výboru S. působila řada osobností kulturního a společenského života: K. J. Erben, K. Sladkovský, V. Náprstek, J. V. Sládek, J. Vrchlický, I. Herrmann, F. A. Šubert, V. V. Tomek, J. Jireček, A. J. Vřátko, J. Gebauer, J. Charvát, V. Štech, J. Hlávka, architekti J. Fanta a B. Kozák, pražští

primátoři F. Pštross a V. Bělský, dále spisovatelé J. Borecký, B. Zahradník Brodský, J. S. Machar, F. Sekanina, F. X. Svoboda, A. Klášterský, F. S. Procházka, historik J. Šusta aj. V den ustavení měl S. 158 členů a 9246 zlatých majetku, po prvním roce činnosti vzrostlo jmění na 30 918 zlatých a počet členů na 230 (po celou dobu trvání S. byl poměrně stabilní, v rozmezí mezi 190 až 230, po 1990 okolo 170). Členstvo S. sestávalo ze tří kategorií: členy zakládajícími (složili značný finanční dar, 1862 např. jednorázově 500 zl. nebo 200 zl. a 20 zl. ročně) a členy přispívajícími (1862 platili pravidelné roční částky 10 zl.) se mohli stát nejen jednotlivci, ale i spolky, města, okresní výbory, peněžní ústavy apod., členy skutečnými byli literáti činní (1862 platili roční příspěvek 10 zl.) i na odpočinku (podmínkou přijetí byla česká národnost); zaveden byl i institut čestného členství (uděleno např. 1867 bohemistovi I. I. Srezněvskému, 1929 O. Březinovi a 1933 T. G. Masarykovi). Zdrojem příjmů byly především drobné dary, nezřídka anonymní, od učitelů, farářů, úředníků, obchodníků, řemeslníků, vědců, spisovatelů i od krajanů žijících mimo vlast; značným obnosem přispěli např. V. Štulec, později prezident T. G. Masaryk a O. Březina (1928 stotisícovou částkou spojenou se státní cenou). Významnými dárci byli F. L. Rieger, V. Beneš Třebízský, E. Krásnohorská, A. Stroupežnická, K. Leger, F. S. Procházka aj. Členské příspěvky, dary a odkazy (zejména ty drobnější) plynuly do základního fondu S., mimoto však byly vytvářeny i fondy individuální (zpravidla se jménem darce v názvu) s podrobnými pravidly způsobu spravování i konkrétního přidělování a využívání finančních prostředků, o němž rozhodovala 3–5členná porota (1930 šlo např. celkem o 46 fondů ve výši 5 mil. Kč). Další příjmy plynuly S. z několika nadačních domů získaných odkazy a dary (např. 1922 od architekta A. Balšánka dům na Újezdě č. 9, jehož výnos byl věnován projektu domova pro zestárlé chudé spisovatele; témuž účelu darovala t. r. Z. Čechová vilu na Havránci v Troji). O schůzích a valných hromadách S., o literárních cenách a přidělených podporách soustavně referoval denní tisk, v němž byl také každoročně uveřejňován konkurs na jednotlivá stipendia a finanční příspěvky. Svou činnost S. po roce shrnoval ve Výroční zprávě ředitelstva Svatoboru, schvalované na valné hromadě (obsahovala vždy jednatelskou zprávu, účetní přehled

a soupis členstva). – S. ukončil svou činnost k datu 28. 5. 1970 poté, co pozbyl všechny prostředky ke své činnosti (1953 12 mil. Kč při měnové reformě, 1961–62 neúnosným ekonomickým tlakem i nadační domy). Rozsáhlý archiv S. byl uložen v Ústředním archivu ČSAV (nyní AV ČR); část programu spolku se pokusil naplnit Klub Za starou Prahu, jehož členové se 1974 ujali práce na záchraně historické části Olšanských hřbitovů a z jejichž iniciativy byl S. 1990 obnoven. Stanovami navázal (s úpravami danými dobou) na stanovy spolku původního, pro nedostatek hmotných prostředků však rezignoval na sociální roli a zájem soustředil především na osvětovou práci (besedy, pietní shromáždění, tematické vycházky a výlety) a na péči o uchování hmotných památek na významné osobnosti české kultury a vědy, jmenovitě míst jejich posledního odpočinku (2. oddělení Olšanských hřbitovů, památník Slavín a 12 hrobů na Vyšehradě, které S. zřídil nebo měl ve správě). 1992 S. založil Nadaci Slavín, jež měla shromáždit prostředky na rekonstrukci hrobky a na zřízení udržovacího fondu. Památník, který přešel 1992 z vlastnictví státu do majetku hl. m. Prahy, byl 1997 smluvně svěřen S. do užívání a správy; ten zajistil 1998–2001 nejnutnější záchrané práce a pokračuje v postupné rekonstrukci drobnějších uměleckých a architektonických prvků. Od 1994 vydává S. několikrát ročně interní periodikum Zprávy, informující o spolkovém dění a přinášející články na témata, která souvisejí s jeho aktivitami.

Činnost S. byla od počátku určena spolkovým heslem „Pomáhej – osvěcuj – pamatuj!“; jehož autorem byl F. Palacký (spojení těchto aktivit symbolizoval znak S.: tři ruce svírající železný kruh). Vedle finanční podpory strádajícím spisovatelům, jejich rodinám a pozůstalým dále spočívala v udílení cen, odměn a stipendií, jež měly podněcovat literární aktivitu a tvorbu. Ze základního fondu a z jeho úroků byly poskytovány především příspěvky sociálního charakteru (na pobyt na venkově, na nájem, později i na penzi); humanitární zaměření měly i mnohé individuální nadace a fondy nesoucí zpravidla jména svých zakladatelů nebo osob, na jejichž počest byly zřízeny (F. L. Riegra, K. Matuše, G. Pilegra Moravského, B. Jablonského, K. Havlíčka Borovského, J. a E. Zeyerových, O. Březiny, J. Hrdého aj.). Z fondů určených k podpoře konkrétní vědecké, literární a osvětové činnosti se uplatnily ze-

jména specializovaně zaměřený Fond pro vydávání pramenů práva městského Království českého (vznikl z příspěvků českých měst), který podpořil kritické vydání třísvazkové edice Sbírká pramenů práva městského..., a Nadání F. Palackého (základ 15 000 zl. získán veřejnou sbírkou), jež umožnilo dlouhodobé vydávání sbírky Fontes rerum Bohemicarum (v odborné péči Historického spolku v čele s J. Emletem a J. Čelakovským) a přispívalo i na nákup odborných knih do muzejní bibliotéky. Čermákův a Šetkův fond byly např. určeny na podporu původních česky psaných vědeckých prací z oblasti filozofie, historie, práva, medicíny, matematiky, jazykovědy apod. Podpoře literární tvorby byly určeny odměny a ceny z fondů: Základ F. Náprstka (za původní dramatické dílo), Odkaz V. Ránda (za nejlepší historickou hru, odměny za drama byly poskytovány také z fondu Budeciova), fond V. Beneše Třebízského (za nejlepší povídku z českých dějin vyšlou v uplynulém roce), Heydukovo nadání (za nejlepší knihu básní), fond sester Řehákových (za beletrii pro mládež). Přes dlouholetou zásluhnou práci na poli sociálním i kulturním byl S. zejména od 90. let kritizován (nejprudčeji J. Herbenem v Času 1984) pro přílišný konzervatismus při výběru příjemců cen a odměn, nevyhovující praxi při udělování stipendií (celkový objem přidělovaných financí býval droben do částek tak malých, že přestávaly být smysluplné) a nepoměr rozdělovaných prostředků ve prospěch vědy na úkor literární tvorby; čelil i nařčení z klientelismu. Osvětová činnost S. zahrnovala kromě přednášek a slavnostních řečí při odhalování pomníků a pamětních desek či výročních významných spisovatelů i vydávání a šíření vědeckých i beletristických děl českých autorů. Mimo velké edice historických pramenů, podporovaných fondy, vyšel nákladem S. 1. svazek Spisů K. Havlíčka Borovského (1870), Paměti K. Matuše (1921), sborník Vzpomínky na Dr. Karla Matuše (1929) aj. – V duchu svého programu věnoval S. pozornost důstojné podobě míst posledního odpočinku zemřelých osobností českého národa a zřizoval pomníky nebo přispíval (1865 byla pro tuto činnost zvolena stálá komise a 1923 založen Pomníkový odbor; finanční zdroje byly získávány i z veřejných sbírek) na jejich vybudování (např. 1870 J. Jungmanna a 1912 K. H. Máchy v Praze, J. A. Komenského v Brandýse n. Orli., A. J. Puch-

majera v Radnicích, K. J. Erben v Miletíně aj.) a na zřizování pamětních desek (K. H. Máchy na Bezdězu, F. Palackého na úmrtním domě, K. Havlíčka v Brixenu, J. A. Komenského na pomníku v Naardenu aj.); usiloval i o záchranu některých hmotných památek (např. rodných domů J. Husa v Husinci, J. Kollára v Mošovcích, F. Palackého v Hodslavicích a V. Hála v Dolínku). Od počátku S. zřizoval jednotlivé náhrobky (V. Hanky, J. E. Purkyně, F. Braunera na Vyšehradě, K. Havlíčka Borovského, F. L. Čelakovského, A. J. Vrtátka na Olšanech a další na mimopražských hřbitovech, kde mnoho hrobů vykoupil a nadále udržoval); v opatrování S. byly i hroby, na jejichž náhrobky též většinou přispěl (mj. J. Nerudy, S. Čecha, A. Marka, V. Beneše Třebízského, V. K. Klicpery, M. V. Krameria) a jeho péčí byly z ciziny přeneseny ostatky B. Jablonského (ze Zwierzynce u Krakova) a J. Kollára (1904 z Vídně). Dlouhodobě se S. zabýval myšlenkou zřídit společné pohřebiště českých literátů po způsobu panteonů, známých z jiných evropských zemí; uskutečnila se na přelomu 80. a 90. let díky daru 26 000 zl. od obchodníka dřívím a někdejšího starosty Smíchova P. Fischera. Hrobka Slavín na Vyšehradském hřbitově byla postavena 1889–93 architektem A. Wiehlem (vytesaný nápis „Ač zemřeli – ještě mluví“ byl převzat z textu darovací listiny), který 1908 vypracoval ještě návrh na umělecké dotvoření krypty (realizován až 1929 díky daru Pojišťovací banky Slavie, rekonstrukci podle původních návrhů řídil architekt J. Fanta). Počáteční úzus pochovávat pouze literáty katolické konfese byl postupně opouštěn a v hrobce byly ukládány ostatky tvůrců ze všech uměleckých i vědních odvětví kultury, a to mužů i žen bez ohledu na konfesi; pohřby se uskutečňovaly zpravidla na návrh významných kulturních a vědeckých institucí podaný S., původně byl nutný i souhlas vyšehradské kapituly. Jako první zde byl pochován 1901 J. Zeyer, následovali mj. spisovatelé J. V. Sládek, J. Vrchlický, R. Svobodová, J. Hora, K. Toman, výtvarníci J. V. Myslbek, J. Štursa, V. Hynais, A. Mucha, M. Švabinský, V. Špála, hudebníci a herci E. Destinnová, J. a R. Kubelíkové, V. Zitek, E. Kohout, architekt J. Gočár, technik F. Křižík aj. (v současné době je Slavín určen pro zcela výjimečné pohřby).

LITERATURA: Památník Svatobora 1862–1912 (1912); Pravidla odkazů, nadání, čestných cen a základů svatoborských (1929); sb. S. 1861–1936 (1937

← Výr. zpráva pro jubilejní valné shromáždění dne 26. dubna 1937); M. Krulichová: Archiv S. (LA PNP 1974). ■ an.: Valné shromáždění S., Čas 20. 5. 1862; -KK-: Naše literatura a S., NL 25., 29. a 31. 1., 5., 15. a 17. 2. 1863; Reč starosty S. F. Palackého ve valném shromáždění dne 27. 11. 1864, Hlas 28. 11. 1864 (k tomu polemika: an., tj. J. Neruda, Hlas 29. 11. 1864); an.: S., Pokrok 3. 1. 1886; an. (J. Herben): S., Čas 1894, s. 339, 357 a 371; V. Štech: Beletristé a S., Máj 1, 1902/03, s. 611; an. (E. Chalupný): Ad vocem S.!, Přehled 2, 1903/04, s. 721; an.: V záležitosti S., NL 2. 10. 1904; vrrr. (J. Herben): Domáci kolovrat, Besedy Času 1908, s. 86; V. D. (Dyk): S., Lumír 40, 1911/12, s. 431 + K Památníku S., Samostatnost 9. 6. 1912; J. Zyka Borotínský: Spisovatelé a dnešní doba, Venkov 16. 5. 1926; -pa- (F. S. Procházka): Intimní slavností dne 21. prosince... (k znovuootevření Slavína), Zvon 30, 1929/30, s. 252; V. Ryba: K otázce spisovatelských penzí, PL 21. 10. 1931; A. M. Piša: Na cestu do Itálie..., PL 16. 10. 1932; ● k 75. výr. S.: H. J. (Jelínek), Lumír 63, 1936/37, s. 340; A. Novák, LidN 25. 4. 1937; F. P. Malý, Samostatnost 1937, č. 18 ●; A. Novák: Poslední rok ve S., LidN 14. 5. 1938; K. Kučera: S., Dějiny a současnost 1962, č. 10; S., in Ústřední archiv ČSAV. Průvodce po archivních fondech. Doplněk 1 (1973, s. 28, usp. J. Beran); F. Petroušek: Spolek S. + Obnovení činnosti spolku S., Zprávy Klubu Za starou Prahu 1992, s. 24 a 38; H. Janderová: Spolek pro podporu českých spisovatelů S. a Jaroslav Hašek, Dějiny a současnost 1995, č. 5; V. Potoček: F. Palacký a S., sb. František Palacký 1798–1998 (1998, s. 8); A. Vrbová: Několik poznámek o S., Zpravodaj Výboru národní kultury 1998, č. 2; V. Potoček: Spolek S., sb. Inter Arma silent Musae (2001, s. 206); R. Baudis: Slavín v rukou S., Naše rodina 2003, č. 18; M. Komárek: Slavín, Reflex 2004, č. 26; E. Ryšavá, V. Liška: Václav Zelený, Matice česká a S., sb. Václav Zelený 1825–1875 (2005, s. 93); V. Potoček in Vyšehradský hřbitov (2005).

mv

T. Svatopluk

* 25. 10. 1900 *Hodslavice*

† 30. 12. 1972 *Gottwaldov (Zlín)*

Levicově orientovaný publicista a prozaik kritizující poměry v baťovských továrnách ve Zlíně, autor povídek a románů s náměty z meziválečné vesnice a její družstevní kolektivizace po únoru 1948, autor knih pro mládež.

VI. jm. Svatopluk Turek. – Otec, lékař v Hodslavicích, pocházel z rodiny sedláků. Po absolvování reálky v Kroměříži (mat. 1919) studoval malbu na pražské Akademii výtvarných umění (žák M. Švabinského a J. Obrovského,

z té doby celoživotní přátelství se sochařem V. Makovským), studia však nedokončil. Po odchodu ze školy se 1922–26 živil jako malíř, od 1926 byl zaměstnán jako malíř reklamních plakátů u firmy Baťa ve Zlíně. Po vydání knižní prvotiny *Botostroj* ostře kritizující poměry v baťovské továrně byl 1933 nucen zaměstnání opustit a kniha, jejíž náklad byl ihned po vydání zabaven, se stala podnětem k vleklému soudnímu procesu trvajícímu až do 1938 (kniha vyšla v definitivním znění až 1946). 1933 S. krátce pracoval u prostějovské firmy Nehera, poté jako výtvarník a spisovatel z povolání žil v Krásnu u Val. Meziříčí, Radošovicích u Říčan a v Praze. Od prosince 1938 do okupace kryl svým jménem jako majitel a vydavatel časopis Svět v obrazech (dříve Svět sovětů). 1939 redigoval časopis Nový obzor. Za války působil v komunistickém protifašistickém odboji, mj. se podílel na tisku ilegálního Rudého práva (člen KSČ od 1924). Po květnu 1945 byl vedoucím rubriky reportáží v Rudém právu, 1947–50 redaktorem závodního časopisu Tep nového Zlína, od 1950 spisovatelem z povolání.

Debutoval 1925 v plzeňském měsíčníku Pramen parafrází příběhu o Maří Magdaléně. V knižní prvotině *Botostroj*, románu-pamfletu se sociálněkritickými a reportážními prvky, se S. zaměřil na Baťův „amerikanizující“ systém výroby s cílem ukázat jeho mravní bídu a odlidšťující moc (v postavě reklamního malíře Prokopa lze najít autobiografické prvky). Z důvěrně známého prostředí zlínských továren námětově těžily i další S. prózy a dramata: ironický román *Andělé úspěchu*, který kritizoval Baťovy prodejní praktiky a jeho „vykořisťovatelské“ metody, reportážní próza *Gordonův trust žaluje*, částečně inspirovaná S. zkušenostmi ze soudního procesu, v němž byl rodinou J. A. Bati žalován pro urážku na cti (spor spisovatele s všemocným podnikatelem je v první verzi situován na americký kontinent, po únoru 1948 S. prózu přepracoval a děj převedl do domácího prostředí), a na motivy z Botostroje napsané divadelní hry *Botostroj*, *Rudé pelargonie* a Šéf (strojopis nedatované hry, na které S. spolupracoval s K. M. Walló, je uložen v knihovně Divadelního ústavu v Praze). Dále S. čerpal témata z valašského venkova, odkud přišla do Zlína většina Baťových zaměstnanců. V románové kronice *Mrtvá země*, příběhu nezměrné venkovské bídy a na druhé straně venkovského mamonářství, se pokusil

o protiváhu tehdejšího ruralistického románu. Důraz na nutnost boje za sociální spravedlnost je prvořadý i v S. psychologizujících prózách (povídkové soubory *O zlém i dobrém*, *Tvář člověka*), příbězích „chudých a ponížených“, z jejichž bídy se rodí zloba, ale spolu s ní i snaha bojovat proti útisku. Příkladem je tu, podobně jako v *Mrtvé zemi*, sovětská kolektivizace. Střídají se zde náměty valašské a pražské, některé motivy ze souboru *O zlém i dobrém* přešly do pražského románu ze 40. let *Dům v Betlémské*, pásma obrazů kolem malíře Františka, opět postavy s jistými autobiografickými rysy. Po 1945 S. přepracovával své antibaťovské prózy a zároveň se věnoval psaní společensky angažovaných próz, vyzdvihujících boj komunistů proti tzv. reakcionářům a pozůstatkům starého myšlení (budovatelský román *Bez šéfa*, zobrazující přeměnu zlínského továrny na obuv v době od osvobození do února 1948, soubor agitačních povídek *Putování za hvězdou*, satirická novela z prostředí zcela kolektivizované vesnice *Švédský mramor*). Ve stejném duchu je napsáno i drama *Stopami úzkosti* tematizující období studené války. Moralistický román *Ze všech nejchudší* je příběhem vítězí lásky mravně pokleslé chudé dívky k bohatému studentovi. Ve 40. letech S. publikoval také prózy pro děti s důrazem na mravní výchovu a sociální citění (*Hrdinové z ostrova*). Spolu s O. Vávrou se podílel na scénáři k filmu *Botostroj*, s K. M. Walló a M. Walló napsal podle románu *Bez šéfa* scénář k filmu *Nevěra* (1956).

ŠÍFRY: J. J. S., T. S., t. s., ts, T. Sv. ■ PŘÍSPĚVKY in: Čes. dělník (1940–41); Čtème (1938); Film a doba (od 1954); Host do domu (1954–58); Kultura doby (1937–39); Květy (1958); Lid. kultura (1937–38); Lit. noviny (1940); Lit. noviny (od 1953); Mladá fronta (1971); Nár. práce (1941); Nová svoboda (1972); sb. Nový realismus (1940); Nový život (1951–54); sb. Oheň a růže (1961); Plamen (1959, 1961); Práce (1971–72); Praha–Moskva (1938–39, 1961); Pramen (1925–28, debut podp. F. Svatopluk); Rovnost (od 1945); Rudé právo (od 1936); Tep nového Zlína; Tvorba (1934–39, od 1945). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Botostroj (R 1933, zabaveno; 1946; přeprac. vyd. 1955); Mrtvá země (R 1936; přeprac. vyd. 1946); Andělé úspěchu (R 1937); O zlém i dobrém (PP 1939); Človíček (R 1940); Gordonův trust žaluje (R 1941; přeprac. vyd. 1949 s tit. Pán a spisovatel); Tvář člověka (PP 1941); Alik hrdina (P pro ml., 1941); Dům v Betlémské (R 1942; přeprac. vyd. 1959); Hrdinové z ostrova (P pro ml., 1944); Ze všech nejchudší (R 1948); O statečném Ušákově (pohádka, 1949); Botostroj (D 1951,

prem. 1947); Na prahu komunismu (RpRp 1952); Bez šéfa (R 1953); Rudé pelargonie (D 1955, i prem.); Putování za hvězdou (PP 1955; obs. i PP z kn. O zlém i dobrém a Tvář člověka); Stopami úzkosti (D 1958, i prem.); Švédský mramor (P 1961). – *Ostatní práce*: Bude souzen zrádce J. A. Baťa (1947); Zrada rodiny Baťovy (1949; přeprac. vyd. 1959); Batismus v kostce (1950); Pravá tvář batismu (1959). – *Souborné vydání*: Vybrané spisy (Českosl. spisovatel, 1961–64, 4 sv.). ■ KORESPONDENCE: hh (H. Hrzalová); Spory o Botostroj. Z korespondence T. S. J. Horovi (z 1934), Lit. měsíčník 1980, č. 6. ■ REDIGOVAL *periodika*: Nový obzor (1939), ilegální Rudé právo (po 1939, s jinými), Tep nového Zlína (1947–50). ■

LITERATURA: V. A. Motornij: Za revolucii ja otidal golos svoj (Lvov 1980; čes. 1983 s tit. T. Svato-pluk); M. Zahradníková, M. Dandová: T. Svato-pluk (LA PNP 1980). ■ ● ref. Botostroj (i o zabavení knihy a soudním procesu): an., NO 4. 11. 1933; -yes (J. Seifert), Ranní noviny 6. 11. 1933; kp (K. Poláček), LidN 6. 9. 1934; -ühl- (B. Mühlstein), NO 6. 9. 1934; K. Sezima, Lumír 60, 1933/34, s. 276; vk (V. Kaplický), Magazín DP 1, 1933/34, s. 286; J. Hora, Čin 1934, s. 5; E. Svoboda, Naše doba 1934, s. 472; Nf. (F. Němec), Telegraf 5. 9. 1934; Kp (V. Knapp), LitN 7, 1934/35, č. 1; e. v. (E. Vachek), LitN 7, 1934/35, č. 3; -vb-, RP 17. 1. 1935; -atý, Ranní noviny 13. 11. 1935; an., Lid. kultura 1, 1936/37, č. 9; jot. (J. Trojan), PL 23. 6. 1937; v. s., Tvorba 1937, s. 459; ZSA (Z. Skyba), Ranní noviny 2. 1. 1938; kp (K. Poláček), LidN 12. 1. 1938 ●; ● ref. Mrtvá země: B. Jedlička, LidN 30. 11. 1936; -kol-, Tvorba 1936, s. 826; O. Králík, LUK 1936, s. 460; F. S. (Soldan), Kultura doby 1, 1936/37, s. 93; V. Knapp, LitN 9, 1936/37, č. 7–8; drb. (J. Borecký), Zvon 37, 1936/37, s. 559 ●; ● ref. Anděl úspěchu: V. T. (Tichý), Dělnická osvěta 1937, s. 278; vbk. (V. Běhounek), PL 14. 9. 1937; vp. (V. Petrová), Ranní noviny 6. 10. 1937; -j. t.- (J. Taufer), U 1937, s. 391; L. Kratochvíl, Kultura doby 2, 1937/39, s. 78 ●; ● ref. O zlém i dobrém: kh (K. Hadrbolec), Čteme 1, 1938/39, s. 159; J. B. Č. (Čapek), Naše doba 46, 1938/39, s. 620; b. (V. Běhounek), Nár. práce 25. 6. 1939 ●; ● ref. Človíček: drb. (J. Borecký), Zvon 40, 1939/40, s. 573; -Rja- (F. Rojka), Čes. osvěta 36, 1939/40, s. 356; B. Jedlička, LidN 20. 5. 1940; vbk. (V. Běhounek), Nár. práce 18. 6. 1940; Hk (J. Holeček), Naše zprávy 1940, č. 41 ●; ● ref. Gordonův trust žaluje: P., LitN 1941, s. 116; drb. (J. Borecký), Zvon 41, 1940/41, s. 661; b. (V. Běhounek), Nár. práce 1. 5. 1941 ●; ● ref. Dům v Betlémské: V. Martínek, LidN 4. 10. 1942, příl.; Ns. (J. Nečas), Čteme 1942, s. 189; lnz (L. N. Zvěřina), tamtéž, s. 190; V. Tichý, KM 1942, s. 328 ●; Jšr. (J. Šnobl): ref. Alik hrdina, Úhor 1944, s. 15; ● ref. Hrdinové z ostrova: K. P. (Polák), Nár. práce 12. 1. 1945; V. Pazourek, LidN 22. 2. 1945 ●; ● ref. Botostroj (další vyd.): -zdk- (Z. Koňák), NO 19. 7. 1946; Brk (F. Buriánek), Zeměd. noviny 27. 7. 1946; F. H. (Hampl), Práce 1. 8. 1946; G. Bareš, RP 6. 12. 1947 ●; ● ref. Mrtvá země (přeprac. vyd.): K. P. (Polák), KM 1946, s. 459; J. Po-

spíšil, RP 19. 7. 1946; F. Buriánek, Zeměd. noviny 10. 8. 1946; ok (O. Kautský), Svob. noviny 14. 11. 1946 ●; ● ref. Botostroj (D): bck, Rovnost 31. 10. 1947; J. Hájek, RP 4. 11. 1947; Mar, Práce 4. 11. 1947; Z. D. (Dinter), Mladá fronta 5. 11. 1947; K. Vaněk, Svět v obrazech 1947, č. 46 ●; ● ref. Na prahu komunismu: M. Petr, Květy 1952, č. 31; B. Truhlář, NŽ 1952, s. 1584; J. Hájek, RP 9. 11. 1953 ●; ● ref. Bez šéfa: M. Jungmann, RP 28. 6. 1953; J. Aksel, Nová doba 1953, č. 20; J. Lang, NŽ 1954 (2), s. 46; V. Lacina, Českosl. voják 1954, č. 14; V. Kraus, Nová cesta 1954, č. 20–21 ●; J. Hájek: Historie Botostroje, in T. S.: Botostroj (1955); ● ref. Rudé pelargonie: K. Vaněk, RP 28. 12. 1955; B. M. Kolos, HD 1956, s. 36; ves (L. Veselý), LitN 1956, č. 3 ●; ● ref. Putování za hvězdou: J. Vohryzek, Květen 1, 1955/56, s. 190; S. Machonin, LitN 1956, č. 6; Z. K. Slabý, NŽ 1956, s. 346 ●; J. Tomeček: Nesmlouvavý rváč (interview), HD 1956, s. 511; ● ref. Stopami úzkosti: kt (K. Tachovský), Rovnost 4. 3. 1958; B. Macák, RP 15. 3. 1958; V. Gabriel, Kultura 1958, č. 11 ●; ● ref. Dům v Betlémské (přeprac. vyd.): M. Sedloň, Mladá fronta 26. 3. 1960; M. Jungmann, LitN 1960, č. 15; J. Hájek, RP 31. 5. 1960; M. Postler, Plamen 1960, č. 8 ●; ● k šedesátinám: J. Hrabák, Rovnost 25. 10. 1960; J. Lang, RP 25. 10. 1960; J. Hájek, Plamen 1960, č. 10; B. Macák, HD 1960, s. 448; V. Forst, Tvorba 1960, s. 1027; L. Mňačko, LitN 1960, č. 43 ●; ● ref. Švédský mramor: Z. Heřman, LitN 1961, č. 36; J. Hájek, LitN 1961, č. 37 (polemika se Z. Heřmanem → Pro a proti '61, 1962); v. t. (V. Forst), Tvorba 1961, s. 835; J. Opelík, Kultura 1961, č. 37; J. Opavský, RP 22. 9. 1961; Š. Vlašín, Rovnost 1. 10. 1961 ●; J. Hájek in Osudy a cíle (1961, s. 66) → (upr. s tit. T. Svato-pluk) Letorosty (1974, s. 167); ● k sedmdesátinám: V. Pazourek, Svob. slovo 23. 10. 1970; Š. Vlašín, Rovnost 24. 10. 1970; V. Závodský, Brněnský večerník 25. 10. 1970; H. Hrzalová, Tvorba 1970, č. 42 ●; ● nekrology: H. Hrzalová, RP 5. 1. 1973; V. Falada, Mladá fronta 8. 1. 1973; J. Hájek, Tvorba 1973, č. 2; J. Rybák, Lit. měsíčník 1973, č. 2 ●; Š. Vlašín: k 75. výr. nar., Tvorba 1975, č. 43; J. Bartoň: k 5. výr. úmrtí, Ostravský kulturní měsíčník 1978, č. 1; A. Hájková: Bojovník za lidskou důstojnost, Lit. měsíčník 1978, č. 8; ● k 80. výr. nar.: V. Forst, Čes. jazyk a literatura 31, 1980/81, s. 88; V. Kovářik, O knihách a autorech 1980, zima, s. 27; J. Nejedlá, Tvorba 1980, č. 44 ●; J. Bartoň: k 85. výr. nar., Čes. jazyk a literatura 36, 1985/86, s. 85; T. Kubíček: Próza budovatelských iluzí, Host 2000, č. 9.

ls, mv

Bedřich Svatoš

* 7. 7. 1908 Běleč u Křivoklátu

† 5. 4. 1990 Lille (Francie)

Prozaik, autor románů z vesnického a maloměstského prostředí zaměřených na osudy lidí v kritických životních situacích; fejetonista.

Otec, středoškolský profesor, zahynul v 1. světové válce. Obecnou školu S. navštěvoval v Komárově u Hořovic a v Praze, poté zde studoval na vinohradském reálném gymnáziu (mat. 1927) a 1927–33 češtinu a francouzštinu na filoz. fakultě (1929 pobýval na univerzitě v Nancy ve Francii). Od 1930 působil jako středoškolský profesor v Klatovech, Poděbradech, od 1934 v Příbrami, pak v dalších působištích, naposled v Benešově. Od 1934 často pobýval v Milíně na Příbramsku, odkud pocházela jeho manželka. 1946 se stal lektorem češtiny na univerzitě v Lille, po 1948 též v Bruselu. Zůstal v exilu a působil ve Francii jako středoškolský profesor; hojně pobýval též v Itálii. Pohřben byl v Marc-en-Baroeul (Francie).

S. tvorba z 30. a 40. let inklinovala k vytváření rodových kronik nebo příběhů členů venkovských pospolitostí (*Ruce laskají zemi*, *Cesta leží uprostřed*, *Čtyři prameny*); metodou deskriptivního realismu v nich zachycoval mentalitu venkova, typické selské vlastnosti i charaktery, hodnotový svět, v němž odchýlení od rodu, země, zásad či vzpoury proti autoritě osud zpravidla trestá ztrátou majetku nebo štěstí. Pro ústřední postavy je určující jejich vztah k domu, půdě, místu nebo regionu (dějištěm bývá Povltaví); autor s oblibou užíval dialektu a hovorového jazyka. S. se zároveň zaměřoval na obyčejný život a mikrosvět každodennosti v proudu velkých dějinných událostí, zasahujících do myšlení a činů lidí, jejich přirozenost však ovlivňujících často jen neztětelně. Kaleidoskopickou drobnokresbou zobrazil vývoj a proměny okupační reality v prózách *Okovaný krok* a *Poslední městečko*. Po odchodu do exilu se soustředil na osudy lidí v tísní, vystavených tvrdé zkoušce; lyrická balada *Mlha šatí strach* sleduje bloudění českého uprchlíka z německého zajateckého tábora po Francii, v novele *Zatmění* se hlavní postava vyrovnává s pozvolným úpadkem a ztrátou zraku. Laskavý humor a nostalgie charakterizují S. črty z italské strany Tyrol *Zády k světu*, zachycující kouzlo kraje a jeho rázovitých obyvatel optikou obdivujícího cizince; do tohoto regionu se S. vrátil i v próze s kolektivním hrdinou *Nechodí po horách*. Ve sbírce povídek *Hospůdka na nároží* se pokusil vykreslit čapkovské typy figur.

PŘÍSPĚVKY in: Nový život (Řím); Podblanická čítanka (Benešov 1990); sb. Sedm pohádek od sedmi autorů (Lund 1957); Sklizeň (Hamburk 1953–56); Zvon (1938–40). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Čardáš a pol-

nice (R 1936); Ruce laskají zemi (R 1941; 1948 s tit. S kořeny v zemi); Cesta leží uprostřed (R 1941); Nad lesy stoupá dým (R 1942); Patrová hospoda (R 1943); Čtyři prameny (R 1944); Okovaný krok (R 1946); Poslední městečko (R 1948); Hranolem vzpomínky (P, Vídeň 1954); Mlha šatí strach (P, Stockholm 1956); Krůpěje zaslého času (PP, Řím 1960); Zády k světu (FF, Řím 1963); Nechodí po horách (P, Řím 1972); Zatmění (P, Haarlem 1978); Tvář do světa (P, Řím 1978); Hospůdka na nároží (PP, Eggenfelden 1980; rozšř. vyd. Řím 1982). – *Ostatní práce*: Un témoinane tchèque sur la Belgique a l'époque des ducs de Bourgogne (Brusel 1957). ■

LITERATURA: sb. B. S., osud českého spisovatele ve 20. století (Milín 2001, z konference o B. S.; příspěv. A. Kratochvil, V. Novotný → Problémy a příběhy, 2001, V. Trantina, M. Vejlupek, V. Viktora). ■ nr. (A. C. Nor): Hovoříme s členy ELKu (interview), ELK 1939, č. 10; ● ref. Ruce laskají zemi: B. Fučík, Akord 9, 1941/42, s. 302; Inz. (L. N. Zvěřina), Čteme 1942, s. 70; lp (L. Peřich), Řád 1942, s. 100; V. T. (Tichý), Dělnická osvěta 1942, s. 55 ●; ● ref. Cesta leží uprostřed, Nad lesy stoupá dým: K. Polák, KM 1942, s. 329; jšk. (J. Š. Kvapil), LidN 21. 6. 1942; J. P. (Pilař), Venkov 14. 7. 1942; K. Sezima, Čteme 1943, s. 42 ●; ● ref. Patrová hospoda: jšk. (J. Š. Kvapil), Naše doba 51, 1943/44, s. 376; J. Machoň, LidN 20. 3. 1944; K. P. (Polák), Nár. práce 9. 4. 1944 ●; ● ref. Okovaný krok: KFK (F. Kafka), Svob. noviny 21. 7. 1946; F. H. (Hampl), Práce 23. 8. 1946; jšk. (J. Š. Kvapil), Naše doba 53, 1946/47, s. 89 ●; K. Nový in B. S.: Poslední městečko (1948); ● ref. Poslední městečko: J. Trefulka, Kulturní politika 1949, č. 16; F. H. (Hampl), Práce 13. 7. 1949 ●; R. Vlach in B. S.: Hranolem vzpomínky (Vídeň 1954); ● ref. Hranolem vzpomínky: J. S. (Strnad), Sklizeň (Hamburk) 1954, č. 12; mp. (M. Podivínský), NŽ (Řím) 1955, č. 2 ●; ● ref. Mlha šatí strach: H. Polívková, Sklizeň (Hamburk) 1956, č. 6; J. Pražák, NŽ (Řím) 1957, č. 1 ●; P. Den: ref. Zády k světu, Proměny (New York) 1964, č. 1; P. Želivan (K. Vrána): Sedesátka spisovatele B. S., NŽ (Řím) 1968, č. 7–8; ● ref. Zatmění: P. Javor (J. Škvor), Proměny (New York) 1978, č. 3; A. Kratochvil, Čes. slovo (Mnichov) 1979, č. 5 ●; J. D. (Dresler): Sedmdesátiny B. S., Čes. slovo (Mnichov) 1978, č. 7; ● ref. Tvář do světa: J. Pražák, Zpravodaj (Winterthur, Švýcarsko) 1979, č. 11; J. Beňáček, NŽ (Řím) 1981, č. 1–2 (s vyjádřením B. S. k okleštěnému vydání kn. Hospůdka na nároží) ●; P. Želivan (K. Vrána) in B. S.: Hospůdka na nároží (1982); A. Kratochvil: ref. Hospůdka na nároží, NŽ (Řím) 1986, č. 4; E. Procházková: ref. Podblanická čítanka, Muzejní a vlastivědná práce 1991, s. 117; V. Novotný: Soft Tvar (zpráva o konferenci věnované B. S.), Tvar 2000, č. 9; rh: Neznámý autor s milínským zázemím, Příbramský deník 5. 4. 2000; M. Vejlupek: Splavnější vody (glosa o S. osudu), Host 2000, č. 7; J. Vostarek: Spisovatel B. S. měl blízko k Milínu..., Příbramský deník 5. 4. 2005; V. A. Debnár: Venkovský religionista, LitN 2005, č. 32.

jz

Tereza Svatová

* 31. 3. 1858 Žamberk

† 19. 2. 1940 Vysoké Mýto

Autorka realistických povídek, žánrových obrázků, cestopisných črt a vzpomínek na J. Vrchlického a jiné české spisovatele 2. poloviny 19. století.

Roz. Albertová. – Pocházela z měšťanské rodiny. Dosáhla jen základního vzdělání posilovaného kultivovaným rodinným prostředím. Sestra lékařů a spisovatelů Františka A. a Eduarda A., jenž ji seznámil s okruhem svých literárních přátel, kteří za ním dojížděli do Žamberku, především s J. Vrchlickým, jehož poezii překládal. 1874 se provdala za J. Svata, berního úředníka, později císařského radu. Po smrti bratra Eduarda (1900) se nervově zhroutila a nadlouho přestala publikovat. Žila nejprve v Mladé Boleslavi, v 10. letech se přestěhovala do Vysokého Mýta. Pohřbena byla v Žamberku v rodinné hrobce.

Debutovala v Nár. listech drobnými povídkovými črtami, zachycujícími životní zkoušky, jež podstupují maloměstské postavičky, lidé sociálně oslabení i děti. Využívala v nich situační detail jako stavební prvek, kolem něhož soustřeďovala skromný děj, jenž je zároveň zaměřen didakticky. Postupně v časopisech publikovala povídky z rodu realistických žánrových obrázků, tematicky orientované na prostředí menšího města nebo na venkovské selské prostředí z Polabí; výběr z těchto próz shrnula do dvou souborů. *Selské črty* charakterizují rázovité vesnické figurky, děti i lidé podivínští, často společensky opovrhovaní; v rozhodujícím okamžiku však prokazují svému společenství či bližnímu službu, a to i za cenu sebeobětování. S. často tematizovala svár tradičního, rodového prostředí s cizorodým živlem reprezentovaným v literatuře novodobým zdůrazňováním individualizovaného prvku lidské psychiky. V konverzačně neseném souboru *Črty ze společnosti* se snaha o zachycení determinujícího vlivu prostředí jeví jako pokus o vymanění ze žánrových stereotypů, zároveň se však projevuje i tíhnutí k mravoučným nebo idylizujícím pointám. Po autorské odmlce začala S. publikovat časopisecky příležitostně vzpomínky na přátele svého bratra, doprovázené mnohdy úryvky z korespondence (většina se váže k návštěvám J. Vrchlického, ale také F. L. Riegra a M. Červinkové-Riegrové a rodi-

ny A. V. Šembery). V časopisech tiskla i drobné cestopisné obrázky podnícené výlety do okolí Vysokého Mýta. Knižně ještě vydala prózu *Povídka*, mravoučnou idylu o shledání generací rodičů a dětí po 1. světové válce a o vztahu amerických emigrantů k domovu.

PŘÍSPĚVKY in: Čas (1912); Čes. svět (1917–20); sb. Dvacetiletí Veřejné dívčí odborné školy pro ženská rodinná a živnostenská povolání (Vys. Mýto 1926); Květy (1884–88); Lumír (1886–93); Máj (1913–14); Nár. listy (1883–92, 1916); Nár. politika (od 1915, 1925, 1933); Osvěta (1914–17); Sborník Společnosti Jaroslava Vrchlického (1917); sb. Skromní a zapomenutí (Ml. Boleslav b. d., 1908); Topičův sborník (1917–20, 1924); Zlatá Praha (1916); Zvon (1915, 1921–27); Ženské listy (1915); Ženský svět (1915–23). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Selské črty (PP 1894); Črty ze společnosti (PP 1897); Povídka (P 1924). ■

LITERATURA: ● ref. Selské črty: δ (A. Procházka), Lit. listy 15, 1893/94, s. 223; J. Karásek, Niva 4, 1893/94, s. 223; F. V. V. (Vykoukal), Světozor 28, 1893/94, s. 384; J. Blokša, Hlídka lit. 1894, s. 422. ●; M. Srubjan: ref. Črty ze společnosti, Hlas národa 4. 7. 1897; Š. (E. Škorpil): k pětasedmdesátinám, Od Trstenické stezky 12, 1932/33, s. 137; ● nekrology: -btk-. (V. Brtník), Zvon 40, 1939/40, s. 492; hk, LidN 25. 2. 1940; -hl-, Venkov 25. 2. 1940; T. Svatová ml., Letopisy kraje a města Ústí nad Orlicí 1940, s. 82. ●; T. Svatová ml.: Vzpomínky, Naše zájmy z Orlického kraje 1940, č. 2.

dvo

Svatováclavská bible

1677–1715

Překlad bible podle latinské tzv. tridentské Vulgáty, pořízený českými jezuity; jedna z nejvýznamnějších památek české kultury a českého jazyka doby barokní.

S. b. je nazývána podle nakladatelství Dědictví sv. Václava, v němž vyšla a jež založil jeden z jejích překladatelů M. V. Šteyer. – Byla postupně vytištěna ve třech částech; 1677 vyšel Nový zákon, 1712 druhá polovina Starého zákona (s titulem Prorokové a knihy Machabejský...), 1715 pak zbývající první polovina Starého zákona (s titulem pro celý překlad *Bibli česká*...). Katolická církev užívala ještě dlouho po Bílé hoře starší biblické tisky, zvláště bibli Melantrichovu a její Veleslavinský přetisk z 1613. Pražský arcibiskup M. F. Sobek z Bilenberka, národně smýšlející, ale i usilující o osla-

bení vlivu českých nekatolických biblí včetně Kralické, podnítl vypracování českého překladu tridentské Sixto-Klementiny. Úkol svěřil jezuitům, kteří pro jeho uskutečnění vybrali zkušené překladatele a znalce češtiny J. Konstanc, M. V. Šteyera a později pro Starý zákon J. Barnera.

Konstanc i Šteyer, tak jako kdysi B. Optát s P. Gzelem a J. Blahoslav, se důkladně připravili analýzou tehdejší češtiny (Šteyer vydal mluvnici zvanou Žáček, Konstanc Brus) a studiem starších českých biblí, vědomi si nutnosti navázat na staletou domácí tradici překladu. V předmluvě k Novému zákonu, který byl překládán jako první („poněvadž pak kacírská chytrost... z něho základy svých bludů běře“), uvedli, že podle latinského tridentského textu upravovali český předluterský tisk Benátské bible (1506), přičemž jejich nejdůležitějším kritériem byla co nejpřesnější reprodukce tridentské Vulgáty; proto také nepřekládali podle smyslu (jako např. Kraličtí), ale doslovně. Z velké části benátský text převzali, nově přeložili poměrně méně, přejímali však zdařile přeložená a Vulgátě neodporující místa také z tisků bible Melantrichovy a přes odsouzení kacírů v předmluvě i z Bible kralické (je přejat i bratrský pravopis), ba dokonce z rukopisů tzv. třetí (husitské) redakce překladu bible (z Bible talmberské). Přejímky z Bible kralické jsou častější v Novém zákoně, ve Starém zákoně je najdeme v omezené míře jen v žaltáři. J. Konstanc zřejmě začal překlad Nového zákona, jeho vydání se však nedožil, největší část bible přeložil M. V. Šteyer, J. Barner dokončil Starý zákon od posledních kapitol knihy Job. Po jednotlivých kapitolách Nového zákona jsou zařazeny rozsáhlé exegetické komentáře, vykládající především taková místa textu, od kterých odvozovaly reformované církve svou odchylnou věrouku a praxi (jejich autorem zřejmě byl M. V. Šteyer); polemika s nekatolíky není nenávistná. Komentáře k Starému zákonu jsou méně časté; soustředí se na věcná vysvětlení, ale s ostřejšími a adresnými soudy o jednotě bratrské (jejich autorem byl převážně J. Barner). Čeština Nového zákona je jednoduchá a vyzrálá jasná, ve Starém zákoně vznešená a mírně archaizující, v komentářích živá a s prvky tehdejšího mluveného jazyka. Zřetelně je odlišen vyšší styl biblického textu od nižšího stylu komentářů, především lexikálně (např. užitím germanismů, které vyšší styl

tehdy již nepřipouštěl). Obdivuhodná jazyková úroveň ukazuje, že generalizující výroky o úpadku barokní češtiny jsou (alespoň pro údobí, jež S. b. reprezentuje) neopodstatněné. Jazyk S. b. (zvláště Nového zákona, který vyšel samostatně ještě 1733) utvářel po více než jedno století jazykové povědomí nejširších vrstev, jež jej pravidelně slyšely ve čteních o nedělich a svátcích. (Druhé, nezměněné vydání S. b. vyšlo 1769–71 opět nákladem Dědictví sv. Václava, třetí, jazykově mírně aktualizované a podle Kralické bible místy upravené V. F. Durychem a F. F. Procházkou 1778–80 na přání a náklad císařovny Marie Terezie, 1000 exemplářů bylo rozdáno lidu; nová úprava pouze Nového zákona vyšla 1785). Vedle Bible kralické ovlivnila i S. b. novodobé překlady bible do češtiny, včetně překladu ekumenického. Ovlivnila barokní homiletiku, ale i novodobou českou prózu (adaptaci Nového zákona pro mládež Z růže kvítek vykvet nám od J. Durycha).

KNIŽNĚ. Biblí česká to jest Svaté písmo podlé starožitého a obecného latinského od všeobecné církve svatě Římské potvrzeného a užívaného přeložení... 1–3 (1677, 1712, 1715, přel. J. Konstanc, M. V. Šteyer a J. Barner; 3., upr. vyd., 2. sv. 1778–80). ■ **EDICE:** Bible svatováclavská. Evangelia (1991, ed. M. Kopecký); Die St.-Wenzels-Bibel – S. B., Biblia Slavica 1, sv. 4 (Paderborn 2001, ed. H. Rothe a K. Scholz; faksimile s komentáři J. Bílého, M. Kopeckého, J. Vintra, H. Kuchařové a P. Pokorného). ■

BIBLIOGRAFIE: Knihois. č. 1111–1113; srov. 17 133. ■ **LITERATURA:** J. Šmaha: Kralická bible a vliv její na pozdější překlady biblí českých, ČČM 1879, s. 26; V. Kyas: Dobrovského třídění českých biblických rukopisů ve světle pramenů, sb. J. Dobrovský 1753–1953 (1953); J. Merell in Bible v českých zemích od nejstarších dob do současnosti (1956); J. Vintr: Geneze textu české barokní Bible svatováclavské, LF 1988, s. 13; M. Kopecký in ed. Bible svatováclavská. Evangelia (1991); J. Vintr: Jazyk české barokní Bible svatováclavské, Wiener slavistisches Jahrbuch 1992, s. 197 + Komentáře v české barokní Bibli svatováclavské, LF 1994, s. 87 + Die barocke St.-Wenzels-Bibel in der tschechischen Übersetzungs- und Kulturtradition, sb. The Bible in cultural Context (Brno 1994); M. Horáková: Die St.-Wenzels-Bibel und ihre textliche Entwicklung, tamtéž; M. Kopecký: Bible a barokní literatura, sb. Česká bible v dějinách evropské kultury (1994); J. Vintr in V. Kyas aj.: Česká bible v dějinách národního písemnictví (1997) + Bible svatováclavská – Die St.-Wenzels-Bibel. Neues Testament 1677, Altes Testament 1712 und 1715. Ihre Textgenese, Kommentare und Sprache, ed. Biblia Slavica 1, sv. 4 (Paderborn 2001, ed. H. Rothe a K. Scholz; Kommentare); J. Bí-

lý: Zur Theologie der St.-Wenzels-Bibel, M. Kopecký: Die St.-Wenzels-Bibel als Quelle und Inspiration, H. Kuchařová, P. Pokorný: Die St.-Wenzels-Bibel im kulturhistorischen Zusammenhang, vše tamtéž; M. Kopecký: S. b. jako pramen inspirace, *Studia Comeniana et historica* 2002, č. 67–68, s. 195; O. Koupil: S. b. Facsimile, LF 2003, s. 358.

ju

Svatý Václave

13. století

Duchovní píseň.

Nejstarší dochované zápisy písně S. V. pocházejí teprve ze 70. a 80. let 14. století; v prvním z nich, obsaženém v kronice Beneše Krabice z Veitmile, je však charakterizována jako píseň odedávna zpívaná: z toho lze usuzovat, že byla v té době starší než paměť dvou generací, a odtud, že vznikla nejpozději v 80. letech 13. století. V původní podobě měla buď tři sloky doložené nejstaršími zápisy, nebo jen první z nich, obsahující představu sv. Václava jako věčného panovníka Čech, která se všeobecně prosazuje koncem 12. století. Pravděpodobně už v době předhusitské vznikla pětisloková verze a její úpravou verze devítisloková.

Interpretace formální stavby tří slok doložených nejstaršími zápisy se rozchází (spolehlivý klíč k ní nedává ani nápev), ale přes sporné jednotlivosti je zřejmé, že první sloka se veršovou stavbou i stylisticky liší od druhé a třetí. Ať měl text původně jedinou sloku (jak by tyto rozdíly naznačovaly), nebo se od počátku skládal ze tří slok, byl obsahově uzavřený: píseň se obrací prostřednictvím sv. Václava k sv. Duchu, který je ve shodě s epístolou sv. Pavla Římanům 8, 26 chápán jako utěšitel a přímluvce. Pěti- a devítisloková verze původní obsahovou uzavřenost textu prolomily: z písně, která se prostřednictvím sv. Václava obracela k sv. Duchu, se stala píseň, která se obrací prostřednictvím sv. Václava, Panny Marie, andělů, všech svatých a českých patronů ke sv. Trojici. (E. Pražák vystoupil s převratnou hypotézou, že text měl původně čtyři sloky, že předlohou jeho autora byl staroslověnský Kánon ke cti sv. Václava a že píseň vznikla nejpozději v době, která ještě přinejmenším pamatovala slovanskou liturgii, tj. nejpozději před polovinou 12. století. Argumenty, jimiž svoji domněnku podložil,

jsou však zčásti neuspokojivé, zčásti prokázaně mylné.) Ve 14. století se píseň těšila velké účty; již v té době vystupuje ze svědectví pramenů (spolu s písní Hospodine, pomiluj ny) jako národní patrimonium. Jako symbol věčného trvání českého národa a symbol české státnosti zůstala součástí kulturní tradice až do moderního věku.

EDICE (in): Starobylá skládanie 5 (1823, ed. V. Han-ka); Výbor z literatury české 1 (1845); K. Konrád: Dějiny posvátného zpěvu staročeského 1 (1881); J. Kalousek: Obrana knížete Václava svatého (1901); Nejstarší památky jazyka i písemnictví českého 1 (1903, ed. V. Flajšhans); Z. Nejedlý: Dějiny předhusitského zpěvu v Čechách (1904; 2. vyd. s tit. Dějiny husitského zpěvu 1, 1954) + Počátky husitského zpěvu (1907; 2. vyd. s tit. Dějiny husitského zpěvu 2, 1954, a 3, 1955); Časopis katol. duchovenstva 1914, s. 1 (ed. J. Jaroš); R. Jakobson: Nejstarší české písně duchovní (1929); Svatováclavský sborník 2/3 (1937, ed. D. Orel); F. Kleinschnitzová: Rukopisy svatováclavské v Národní a univerzitní knihovně v Praze (1939); Nejstarší česká duchovní lyrika (1949, ed. A. Škarka); Husitské písně (1952, ed. J. Daňhelka); Denkmäler der altscheichischen Literatur... (Berlín 1955, ed. H. Kunstmann); Výbor z české literatury od počátků po dobu Husovu (1957); Miscellanea musicologica 1967, s. 15 (ed. F. Mužík); Česká středověká lyrika (1990, ed. J. Lehár); Historická antologie hudby v českých zemích (do cca 1530) (2005, ed. J. Černý). ■

LITERATURA: J. Pachta: O počtu slok v písní svatováclavské, *Cyrl* 1882, s. 20; V. Flajšhans in Nejstarší památky jazyka i písemnictví českého (1903); Z. Nejedlý in Dějiny předhusitského zpěvu v Čechách (1904; 2. vyd. s tit. Dějiny husitského zpěvu 1, 1954) + in Počátky husitského zpěvu (1907, 2. vyd. s tit. Dějiny husitského zpěvu 2, 1954, a 3, 1955); J. Jaroš: Příspěvek k dějinám písně svatováclavské, *Časopis katol. duchovenstva* 1914, s. 1; R. Jakobson in Nejstarší české písně duchovní (1929); M. Weingart: ref. R. Jakobson: Nejstarší české písně duchovní, *Byzantinoslavica* 1930, s. 447; D. Orel: Hudební prvky svatováclavské, *Svatováclavský sborník* 2/3 (1937); R. Jakobson: Z dějin staročeského zpěvního básnictví, *SaS* 1938, s. 41; D. Orel: Náš milý, svatý Václave, *Akord* 7, 1939/40, s. 216 a pokr.; A. Škarka in Nejstarší česká duchovní lyrika (1949) → in *Půl tisíciletí českého písemnictví* (1986); R. Jakobson: O stichotvorných reliktech ranného středověkovia v české literaturnej tradicii, *Slavistična revija* (Záhřeb) 1950, s. 267; F. Mužík: Systém rytmiky české písně 14. století, *Miscellanea musicologica* 1967, s. 7; D. Třeštlík in *Kosmova kronika* (1968); P. Trost: Zur ältesten tschechischen geistlichen Lyrik, *Wiener slavistischer Almanach* 3, 1979, s. 284; E. Pražák: Poznámky k původu a dějinám textu svatováclavské písně, *Slavia* 1983, s. 74 + Svatováclavská píseň v husitství, *Směro-*

vání. Sborník k šedesátinám A. Molnára (1983) → (obojí) *Stati o české středověké literatuře* (1996); J. Lehár in *Česká středověká lyrika* (1990).

jl

Svaz knihkupců a nakladatelů Československé republiky viz Spolek českých knihkupců a nakladatelů

Eduard Ladislav Svěrák

* 14. 2. 1826 *Praha*

Autor historického dramatu.

Ladislav je přijaté vlastenecké jméno. Psán též Swirak, Swierak. – Syn sluhy premonstrátského opata na Strahově. Absolvoval Akademické gymnázium v Praze (mladší spolužák J. V. Frič), dále již jako sirotek 1844–45 tzv. filozofii a 1846–49 práva na pražské univerzitě. Po porážce svatodušního povstání se skrýval u A. Veitha na zámku Klenová u Klatov. 1848 byl S. jmenován mezi členy výboru Akademického řečnického a čtenářského spolku, od března do listopadu 1849 byl jeho tajemníkem. Další životopisné údaje nejsou známy.

S. je autorem jediné divadelní hry, pětiaktové tragédie *Kláster svatého Tomáše*, provedené na jaře 1849 ve Stavovském divadle. Drama, které S. situoval do dob husitských válek, se pro aktuální revoluční myšlenky dočkalo sice diváckého úspěchu, avšak soudobou literární kritikou bylo odmítnuto pro nízkou uměleckou úroveň. Užitymi prostředky (absence jednotlivé ideje a dramatického konfliktu, psychologicky nepravděpodobné postavy, roztržitý děj motivovaný náhodami) se zařadilo mezi dobové konvenční sentimentálně-romantickou produkci.

KNIŽNĚ. *Beletrie*: Úcta Čechoslovanův Ludevítu Gájovi (B, Vídeň 1847); *Kláster svatého Tomáše* (D 1849, i prem.). ■

LITERATURA: ● ref. *Kláster svatého Tomáše*: -Bd., *Pražské noviny* 16. 4. 1849; an., *Bohemia* 17. 4. 1849; J. Sl. (V. Vávra), *Noviny Lípy slovanské* 18. 4. 1849; V. D., *Nár. noviny* 18. a 19. 4. 1849; J. Malý, *ČČM* 1852, s. 14 ●; F. A. Slavík in *Stručný dějepis Akademického čtenářského spolku...* (1869, s. 5); in *Studenti od Halánků návštěvou na Mělnice roku 1845*. Z deníku V. Náprstka (1948, s. 17, ed. B. Lifka); J. V. Frič in *Paměti* 1 (1957); F. Černý: *České divadlo v před-*

večer buržoazně demokratické revoluce a za revoluce, sb. *Dějiny českého divadla* 2 (1969, s. 334).

lk

Svět viz Rudé květy

Karolína Světlá

* 24. 2. 1830 *Praha*

† 7. 9. 1899 *Praha*

Prozaička, přední představitelka májovské generace. V románech a povídkách rozvinula tradici pražské a vesnické prózy, kterou obohatila o lokální kolorit Podještědí; výrazně prohloubila možnosti psychologické povahokresby v prózách, v nichž zřetel k duchu doby a zájem o rázovitě, zejména ženské charakter, vykupující obětí vlastní viny i předsudky okolního světa, převážil nad ideovou tendencí a romantickou fabulací; zakladatelka českého ženského hnutí, publicistka.

VI. jm. Johana Rottová, provd. Mužáková; psána též Karolina. – Sestra spisovatelky S. Podlipské. Vyrůstala v měšťanském prostředí jako dcera váženého pražského obchodníka, který se ke svému postavení vypracoval z chudé učeně. Z těch dob si uchoval i vyvinuté sociální citění, které přenesl i na svou dceru. Ač vychovávána matkou i školou v německém duchu, otcovo vyprávění o rodových tradicích, o staré Praze, četba proskribovaných knih a nakonec i odpor ke způsobu výchovy ve francouzsko-německé škole, se kterou se rozešla (učitel na ni rodičům žaloval, že se zabývá spisováním), ji postupně přiváděly k českému uvědomění. V něm ji utvrdilo seznámení s rodinným učitelem hudby P. Mužákem, za něhož se 1852 provdala. Od dětských let trpěla zvýšenou citlivostí, která vyvolávala její časté nervové krize. Smrt dcerky Boženy (1853) ji pak uvrhla do těžkého nervového onemocnění, z něhož se zotavovala pravidelnými pobyty u manžellových příbuzných v Podještědí (podle jeho rodiště, vesnice Světlá, si zvolila příjmení svého pseudonymu, jméno podle své neteře) a vlastní tvorbou, k níž ji inspiroval tamější život venkovanů. Na počátku 60. let se blíže seznámila s vůdčí osobností generace J. Nerudou, v němž probudila vášnivý citový vztah. Sama spisovatelka podstoupila těžký zápas o potlačení vlastního citového zaujetí ve jménu manželské morálky. Indiskrétností přítelkyně se vztah,

v němž si S. určila roli protektorky a kritičky Nerudových bohémských výstřelků, prozradil a po manželově zákroku byl ukončen. Vedle literární tvorby se po vlastních zkušenostech se zaostalým způsobem výchovy a vzdělání dívek stala významnou představitelkou ženského hnutí: 1870 spoluzakládala Ženské listy, 1871 Ženský výrobní spolek český, 1890 dívčí gymnázium Minerva, též průmyslovou obchodní školu pro ženy a přednášela v Americkém klubu dam. Podílela se na založení Jednoty čes. spisovatelů, byla členkou Umělecké besedy a spisovatelského spolku Máj. 1875 onemocněla těžkou oční chorobou (od mládí trpěla úpornými bolestmi hlavy ústíci až v poruchy vnímání) a posléze byla nucena své práce diktovat neteri, spisovatelce A. Čermákové-Slukové. Zhoršující se zdravotní stav ji přinutil 1887 upustit od pobytů ve Světlé a nakonec ji uzavřel do pražského bytu, kde trávila svůj čas v pološeru při zastřených oknech. Společníka jí tehdy dělal malíř M. Jiránek. Přes tyto potíže se dále do pozdních let podílela na literárním i veřejném životě. Pohřbena byla na Olšanských hřbitovech.

Literární dílo S. zahrnuje různorodou prózu od dějově vypjatých románů přes povídky a romaneta až po žánrové drobnokresby. Námetově se člení do dvou velkých skupin: jednu tvoří prózy z pražského prostředí, druhou vesnické romány a povídky z Podještědí. Literární počátky S. charakterizují sentimentální salonní příběhy, líčící po vzoru francouzských románů, zejména G. Sandové, osudy ušlechtilých žen obětujících se v zájmu vlasteneckých ideálů a morálních zásad (*Dvojí probuzení, Láska k básníkovi*). V prvních prózách z ještědského prostředí se prosadily rysy příznačné pro generační estetiku májovců. V povídkách *O krejčí-kovic Anežce* a zejména *Skalák* S. vyzdvihla ryzí ženské charaktery z lidového prostředí mravně převyšující své okolí schopností nezištné lásky. Zájem o postavy na okraji společnosti příznačný pro májovce se tu skloubil se snahou ukázat vysoké morální kvality prostého člověka z lidu, polemicky zaměřenou proti stavovským i estetickým předsudkům. Oproti prózám B. Němcové byl v nich zvýrazněn konkrétní lokální kolorit kraje a zdůrazněny sociální a mravní konflikty jedince s okolním prostředím a jejich tragické důsledky. Na této osnově také vznikly nejvýznamnější práce S., jimiž se stala, jak to konstatoval už J. Neruda,

tvůrkyní českého vesnického románu. Na sklonku 60. let zahájila jejich řadu dvě díla, jimiž se zapsala trvale do dějin české literatury: *Kříž u potoka* a *Vesnický román*. V jejich vyvážené dramatické stavbě dovedně vyhocující zápletku ve vrcholný efektní konflikt se autorce podařilo vytvořit důstojný protějšek evropsky proslulým románům G. Sandové a G. Eliotové. Propracovanou psychologickou kresbou charakterů, především ženských postav, dokázala posunout možnosti české prózy v individualizaci lidských typů a otevřela cestu k realistickému pojetí vztahu jedince a společnosti. Další románové práce ještědského okruhu už víceméně propracovávaly a stupňovaly pojetí silného emancipujícího se ženského charakteru zápasícího s omezeností a mravním úpadkem okolí. V posledním románu této řady (*Nemodlenec*) vyvrcholila pak autorčina snaha nalézt souvislosti výjimečných osobností z lidu s tradicí reformačního náboženského vědomí a založit povahokresbu svých postav nejen sociálně, nýbrž i historicky. Větší životnosti však S. dosáhla tam, kde čerpala z konkrétní zkušenosti venkovského prostředí své doby. V řadě žánrových obrázků shrnutých do souboru *Kresby z Ještědí* předvedla bohatou škálu vesnických postaviček zasazených do rázovitého krajinného a zvykoslovného rámce. Druhou významnou složkou prozaického díla S. jsou romány a povídky z Prahy, k nimž čerpala inspiraci jednak z rodinných pamětí a otcových vyprávění, jednak z historických pramenů i z vlastních vzpomínek. Do doby přelomu 18. a 19. století se vrátila v romanticky koncipovaných románech *Zvonečková královna* a *Poslední paní Hlohovská*. V dramaticky vyhoceném ději, v jehož vývoji nechybějí motivy spiknutí, tajemství, lásky a zrady, ztvárnila náměty vzpoury proti národnostní nerovnosti a sociální nespravedlnosti, jejímiž iniciátorkami jsou opět ženy obětující se pro ideály či matky vychovávající své děti v budoucí bojovníky za jejich uskutečnění. Životněji vyznívají prózy, v nichž se autorka inspirovala rodinnými pamětmi a vlastní znalostí pražského prostředí (*Několik archů z rodinné kroniky, Ještě několik archů...*). K nejvýraznějším prózám tohoto druhu patří novela *Černý Petříček* kreslící na pozadí bizarní staropražské scenerie dnešního Václavského náměstí zalidněné rázovitými figurkami tragický příběh lásky vzdorující vypočítavosti pěstounů a rodičů. Narůstající

cí životní izolace S. se postupně stále zřetelněji promítala do její pozdní tvorby silicím sklonem k tezovitosti a tendenčnosti. K výjimkám patří její vzpomínkové práce (*Upomínky, Z literárního soukromí*), v nichž podala živý obraz pražského měšťanského prostředí doby předbřežnové, literárních poměrů 50. let i období nástupu májovské generace. Demokratické smýšlení S. se projevilo i v jejím pojetí smyslu a funkce národní literatury. Na jedné straně se snažila uskutečňovat realistické zásady generační estetiky vytyčené Nerudou (odhalování rozporů a konfliktů ve vztahu jedince a společenského prostředí), na druhé straně ji představovala osvětového poslání literatury mezi lidem vedla k apriorně uplatňované výchovné tendenci. Příležitostně S. psala publicistické a literární referáty. – Široká obliba děl podnítila i jejich četné dramatizace a filmová zpracování. Také spisovatelčiny životní osudy přitahovaly divadelníky (nejznámější je jevištní montáž J. Honzla z korespondence mezi S. a J. Nerudou *Román lásky a cti* 1941, prem. 1940), filmaře (O. Vávra *Příběh lásky a cti*, 1977) i spisovatele (B. Beneš Buchlovan: *Z tanečních hodin* 1919; E. Vrchlická: *Sestry*, 1965; J. Kolárová: *Démantová spona*, 1978; I. Hercíková: *Johana*, 1981 aj.).

PSEUDONYMY, ŠIFRA: Johanna (Obrazy života 1862), Johanna M., Kateřina Kroužilová, Kateřina Kužilková; K. S. ■ PŘÍSPĚVKY in: Boleslavan (1863); sb. Boleslavsko (1880); sb. Cyril a Metoděj (Brno 1864); sb. Černá hodinka (1892); Domácí krb (1883); Jarý věk (1883–85); Kalendář paní a dívek českých na rok 1888 – ...1891; Kalendář Ústřední matice školské... (1883, 1884); Koleda (1878–79); Květy (1866–72); Květy (1880, 1890); Lit. prémie Umělecké besedy na rok 1888; Lumír (1859–63); Lumír (1882); alm. Máj (1858–62); Máj, almanach Umělecké besedy (1872); Národ (1865); alm. Národ sobě (1880); Nár. listy (1862, 1871); roč. O bídě lidské (1889–90); Obrazy života (1859–63); Osvěta (1871–87; 1871 Hubička); Paleček (1886); Památník podřipského Sokola roudnického (1888); Památník vydaný ve prospěch Heydukovy nadace... (1887); Pečírkvův Nár. kalendář... (1889); alm. Po desíti letech (1863); Pokrok (1871); Posel z Prahy (1859); Radikální listy; Rodinná kronika (1862–63); Ruch (1881–85); Sborník na oslavu 50letých zrozenin Heydukových (1885); alm. Slavia (1880); Slavnostní list k odhalení pomníku J. Baráka (1885); Slovanský kalendář na rok 1888; alm. Souzvuk (1874); Stráž na severu (Turnov 1887); Světozor (1867–86); sb. Vánoční album (1882); Vesna (Brno, Vel. Meziříčí 1883–89); Vyšehrad (1888, 1890 příl. Svatvečer); sb. Za praporem sokolským (1887); Zlatá Praha (1864); Zlatá

Praha (1887, 1892); Zora (Brno 1882); Ženské listy (1874–97); – posmrtně: sb. Ještěd K. S. (1958); Samostatnost (1912); Ženské listy (1900); Ženský svět (1915, 1924). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie, vzpomínky a publicistika*: Lásky k básníkovi (P 1860); O krejčíkovic Anežce (P 1860); První Češka (P 1862); Na úsvitě (R 1865); Rozcestí (P 1866); Škola mé štěstí (P pro ml., 1866); Kříž u potoka (R 1868); Vesnický román (R 1869); Skalák (P 1872); Lamač a jeho dítě (P 1872); Společnice (P 1872); Zvonečková královna (R 1872); Cikánka (P 1873); Konec a počátek (P 1874); Purkmistrovic Kačenka (P 1874); Poslední paní Hlohovská (R 1875; Spisy, Grégr a Dattel, sv. 2); Černý Petříček, Kantůrčice (R, P 1876; Spisy, Grégr a Dattel, sv. 3); Nemodlenec (R 1878; Spisy, Grégr a Dattel, sv. 4); Několik archů z rodinné kroniky, Ještě několik archů z rodinné kroniky, Dvojí probuzení, Sefka, Sestry, Lesní panna (PP 1878; Spisy, Kober, sv. 2); Kresby z Ještědí (P 1880, Přišla do rozumu, Teta Vavřincová, Za májového večera, Hubička, Nebožka Barbora, Námluvy); Ten národ, Okamžik, Frantina (PP 1880; Spisy, Grégr a Dattel, sv. 5); Líbáňky koketiny, Z Ještěda, Zamítání, Několik dní ze života pražského hejska, Deborah, Z tanečních hodin, Drama zbořeného domu (PP 1882; Spisy, Kober, sv. 3); Na bludné cestě (P 1882); Dcera pouště, Mladší bratr, V zátíší (PP 1882; Spisy, Kober, sv. 4); Satanáš (P 1885); Poslední poustevnice (P 1886); Jitřenka (P 1886); V hločinách (P 1887); Naší mládeži (P 1887; Spisy, Kober, sv. 5); Ctěte rodný jazyk svůj (PP pro ml., 1888); Upomínky (vzpomínky, 1888); Škapulír (P 1889); Z literárního soukromí (vzpomínky, b. d., 1897); – posmrtně (in Sebrané spisy, J. Otto): Pod starými krovy (PP 1900; sv. 6, Motýl, Dcera otce svého, Na košátkách, Mladá paní Zapletalová); Prostá mysl 1 (PP 1901; sv. 11, Josefů Josef, Kterak se dohodli, Ze starých časů, Divousové, Mladší bratr); Ohlasy z roku 1848 (PP 1901; sv. 12, Z ovzduší barikád, Pán a sluha, Milha, Tři chvíle, Bludička); Prostá mysl 2 (PP 1901; sv. 15, Blážínek, Větrně, Večer u koryta); Romaneta z Ještěda 1 (P 1902; sv. 17, U sedmi javorů); Tendenční povídky pro náš lid (PP 1902; sv. 19, Bohatá nevěsta, Nezabloudil, Hospodský v Letovicích, Na zdar důstojného!); Romaneta z Ještěda 2 (PP 1903; sv. 20, Z vypravování staré žebráčky, Černá divizna); Novely 1 (PP 1903; sv. 21, Tonoucí růže, Zasnoubení); Časové ohlasy (PP 1903; sv. 24, Plevno, Rodáci, Věnc slzičkový, Z našich bojů, Pozdě?, Dopisy Kateřiny Kroužilové); Pověsti z Ještěda (PP 1903; sv. 25, Meluzina, Modřín, Marie Terezie); Z literárního soukromí a drobné práce (stati, 1904; sv. 30, Listy ženám a o ženách, O výchově žen). – *Výbory*: Výbor ze spisů (1911, ed. M. Helmerová); Tři povídky (1911, ed. E. Krásnohorská); Výbor z povídek a vzpomínek (1914, ed. M. Hýsek); Dvě novely ještědské (1923, ed. A. Scharbert); Ze zašlých dob (1938, ed. J. Petrus); Povídky (1940, ed. V. Lišková); Romaneta a novely (1943, ed. M. Hýsek); Z ještědských povídek (1947, ed. M. Hýsek); Můj Ještěd

(1951, ed. J. Špičák); Povídky (1951, ed. V. Ržounek; 1955 s tit. Černý Petříček a jiné povídky); Povídky z Podještědí (1955, ed. J. Špičák); Povídky z Ještěda (1956, ed. J. Špičák); Povídky a romány z Ještěda (1959, ed. J. Špičák); Z literárního soukromí 1, 2 (1959, ed. J. Špičák); Hubička a jiné ještědské obrázky (1963, ed. J. Špičák); Povídky z minulé Prahy (1975, ed. M. Otruba); Z rodinné kroniky (1980, ed. M. Otruba). – *Souborná vydání*: Spisy K. S. (I. L. Kober, 1874–94, 6 sv.); Spisy K. S. (Grégr a Dattel, 1874–80, 5 sv.); Sebrané spisy K. S. (J. Otto, 1899–1904, 30 sv.; znovu 1922–26, ed. A. Čermáková-Sluková); Sebrané spisy K. S. (L. Mazáč, 1929–32, 30 sv., ed. A. Čermáková-Sluková a V. Vítner); Vybrané spisy K. S. (SNKLHU 1954–59, 8 sv., ed. J. Špičák). ■ **KORRESPONDENCE**: an.: Epištola k českému studentstvu (Spolku československého studentstva z 1879), in *Upomínka na jubileum literární činnosti K. S. (1879)*; A. Čermáková-Sluková: Úryvky z korespondence (S. Podlipské z 1853–54), *Ženské listy* 1900, s. 121 a 143 + Ještě úryvky z dopisů K. S. a Sofie Podlipské (z 1853–54), tamtéž, s. 161 a pokr. + (z 1855), tamtéž 1901, s. 24 a pokr. + Nové úryvky z dopisů K. S. a Sofie Podlipské (S. Podlipské z 1855 a 1857), *Ženské listy* 1902, s. 30 a pokr., 1903, s. 41 a pokr., 1904, s. 27 a pokr. → *Vzpomínky na K. S. (1909)* + Další dopisy K. S. a Sofie Podlipské (z 1860), *Ženské listy* 1911, s. 133 a pokr. + Jiné listy K. S. a Sofie Podlipské (z 1860), tamtéž, s. 193 a pokr.; K. S. ve stycích s Janem Nerudou (S. Podlipské z 1862, J. Nerudovi z 1862, M. Němečkové z 1862; 1912, ed. A. Čermáková-Sluková; změn. vyd. 1940, zejména bez dopisů M. Němečkové, s tit. *Z mládí K. S. a Jana Nerudy*); A. Čermáková: K. S. o vzniku svého románu *Kříž u potoka* (E. Krásnohorské z 1868–69), *Lit. rozhledy* 8, 1923/24, s. 198 + O Zvonečkové královně a jiných pracích (E. Krásnohorské z 1872), tamtéž, s. 218 + Korespondence K. S. a E. Krásnohorské (Krásnohorské z 1872–73), *Ženský svět* 1925, s. 65 a pokr. + K. S. o sobě (M. Fabkovičové b. d., asi z 1871), sb. *Od Ještěda k Troskám* 17, 1937/38, s. 4 a 33; V. Jílek: Staletá obrana K. S. („národní zlo trestajícímu výboru“ z 1862), *LF* 1948, s. 38; in B. Němcová: *Listy* 1, 2 (B. Němcové z 1851–53; 1951 a 1952, ed. M. Novotný, *Spisy* sv. 12 a 13); in *Vrchlický v dopisech* (J. Vrchlickému z 1885–87; 1955, ed. A. Pražák); Ještě učitelem (S. Podlipské z 1853–87, E. Krásnohorské z 1867–89, J. V. Fričovi z 1885), sb. *Ještěd K. S. (1958, ed. J. Špičák)*; Z literárního soukromí 2 (S. Podlipské z 1853–93, J. Nerudovi z 1862, M. Němečkové z 1862, E. Krásnohorské z 1864–95, J. V. Fričovi z 1884–85, D. Hanušové z 1887; 1959, ed. J. Špičák, *Vybrané spisy*, sv. 8); in J. Neruda: *Dopisy* 3 (J. Nerudovi z 1862; 1965, ed. M. Novotný); sb. K. S. ve vzpomínkách a korespondenci současníků (S. Podlipské z 1853–62, V. Náprstkovi z 1863, J. Prouskovi z 1888, J. V. Fričovi z 1884–85, A. Heydukovi z 1888–90, A. Jiráskovi z 1886–90, S. Čechovi z 1890, F. L. Riegrovi z 1891, J. Nerudovi z 1862, M. Němečkové z 1862, T. Nová-

kové z 1889–91; 1969, ed. J. Špičák). ■ **REDIGOVÁLA časopis**: *Ženské listy* (1874, s E. Krásnohorskou a S. Podlipskou). ■

BIBLIOGRAFIE: an.: Přehled literární činnosti K. S. (s údaji o 1. časopiseckém otisknutí), *Ženské listy* 1899, s. 250; an.: Obsah Sebraných spisů K. S., in K. S. ve stycích s Janem Nerudou (1912, ed. A. Čermáková-Sluková; 1940 změn. vyd. s tit. *Z mládí K. S. a Jana Nerudy*); J. Špičák: *Literární dílo K. S.*, in K. S. (1962); R. Krupičková a L. Bierhanzlová: K. S. (Knihovna V. Kopeckého, Liberec 1980). ■ **LITERATURA**: *Upomínka na jubileum literární činnosti K. S. (1879, přednáška J. Hrubého)*; T. Nováková: K. S., její život a její spisy (1890); L. Čech: K. S. (1891) + K. S. (b. d., 1907); A. Čermáková-Sluková: *Vzpomínky na K. S. (1909)*; V. Martínek: K. S. (b. d., 1910); V. Havel: *Pod stopách K. S. v Podještědí (1931)*; O. Lauermannová-Votočková: K. S. (1937); V. Mazlová: *Kříž u potoka (1946)*; L. Páleníček: K. S., bojovnice revoltující (1949); K. S. v Podještědí. Průvodce muzeem K. S. v Českém Dubě (1955, usp. J. Špičák, V. Havel); sb. *Ještěd K. S. (1958, ed. J. Špičák)*; J. Špičák: K. S. (1962); sb. K. S. ve vzpomínkách a korespondenci současníků (1969, ed. J. Špičák); O. Dub: K. S. (1975); M. Řepková: *Vypravěčské umění K. S. (1976)*; J. Janáček: *Devět fejetonů o K. S. (1999)*. ■ J. N. (Neruda): ref. *Láska k básníkovi*, *Čas* 4. 10. 1860 + ref. *První Češka*, *Hlas* 6. 3. 1862, oboje → *Literatura* 1 (1957); an. (K. Sabina): *Novelistika a romanopisectví české doby novější, Kritická příloha k NL* 1864, s. 362 → *O literatuře (1953)*; gr. (E. Grégr): ref. *Ještě několik archů z rodinné kroniky* (sb. Cyril a Metoděj), tamtéž, s. 365; an. (V. Hálek): K. S., *Květy* 1868, s. 102 → *Články literární a výbor z fejetonů (1925, s. 267)*; an.: ref. *Kříž u potoka*, *Květy* 1869, s. 7; an.: ref. *Vesnický román*, tamtéž, s. 359; Δ (J. Neruda): ref. *Kříž u potoka*, *Vesnický román*, *Naše listy* 27. 1. 1869 → *Literatura* 2 (1961); an.: K. S., *Světlozor* 1871, s. 258; F. Zákrevs: ref. *Společnice*, *O krejčíkovice Anežce*, *Cikánka*, *Osvěta* 1873, s. 149 + ref. *Konec a počátek*, *Osvěta* 1874, s. 150; Δ (J. Neruda): ref. *Spisy (Grégr a Dattel)*, *NL* 31. 8. 1876 → *Literatura* 2 (1961); -t-: K. S., *Čes. včela* 1878, s. 267; J. Kosina: K. S., *Posel z Prahy* 25. 3. 1879; E. Krásnohorská: *Dvě básničky lidu*, *ČČM* 1880, s. 142 a 261; ● k padesaťinám: E. Krásnohorská, *Osvěta* 1880, s. 185; F. Chalupa, *Světlozor* 1880, s. 102 a pokr.; O. Mokřý, *Květy* 1880, s. 188; J. Jirovský, *Čes. včela* 1880, s. 44 ●; K. Eichner: *Božena Němcová a K. S.*, *Beseda učitelská* 1880, s. 101; ● ref. *Ten národ*, *Okamžik*, *Frantína (Spisy, sv. 5)*: an., *Květy* 1880, s. 755; an., *Lumír* 1880, s. 432 ●; ● ref. *Na bludné cestě*: F. Chalupa, *Ruch* 1882, s. 110; F. Bílý, *Osvěta* 1882, s. 567 ●; T. Nováková: K. S., *Jitřenka* 1882, s. 221 a 232; F. Chalupa: ref. *Spisy K. S. (Kober, sv. 3)*, *Ruch* 1882, s. 511; F. Dlouhý: K. S., *Vesna* 1883, s. 35 a 45; an. (J. Neruda): K. S., *Humorist. listy* 1883, s. 18 → *Podobizny* 2 (1952); K. Šmídek: *Rozprava o románu K. S. Kříž u potoka*, *Vesna* 1885, s. 187 a pokr.; F. Schulz: K. S., *Zlatá Praha* 1886, s. 14; ● ref. *Poslední poustev-*

nice: F. V. Vykoukal, Hlas národa 7. 5. 1886; H. G. Schauer, Lit. listy 1886, s. 222, 242 ●; ● ref. V hložinách: B. Čermák, NL 3. 11. 1887; Č., Lit. listy 9, 1887/88, s. 12; V. K. (Kubíček), Hlídka lit. 1888, s. 241 ●; F. V. Vykoukal: ref. V hložinách, Jiřenka, Osvěta 1888, s. 188; ● ref. Upomínky: J. P. Šlechta, Hlídka lit. 1888, s. 178; F. V. Vykoukal, Světozor 1888, s. 399 ●; ● ref. Škapulír: J. V. (Vyhřídál), Hlídka lit. 1889, s. 335; F. V. Vykoukal, Hlas národa 16. 12. 1889; O. Klen, Lit. listy 11, 1889/90, s. 13 ●; ● k šedesátinám: an., Světozor 24, 1889/90, s. 168; an., Květy 1890, s. 320; K. V. Rais, A. Šnajdauf, NL 22. 2. 1890; J. L. T. (Turnovský), Hlas národa 24. 2. 1890 ●; ● ref. Zvonečková královna (2. vyd.): J. V. Novák, Lit. listy 11, 1889/90, s. 147 a 160; P. Skřivan, Vlast 6, 1889/90, s. 397 ●; ● ref. Z literárního soukromí, F. J. V., Lit. listy 19, 1897/98, s. 204; an., Zlatá Praha 15, 1897/98, s. 132; an., Besedy lidu 6, 1897/98, s. 105 a 117; Redakce, Světozor 32, 1897/98, s. 261; F. V. V. (Vykoukal), ČČM 1898, s. 187 ●; an.: Překladatel literární činnosti K. S., Ženské listy 1899, s. 1 a pokr.; ● nekrology: A. Novák, Zlatá Praha 16, 1898/99, s. 529; M. A. Š. (Šimáček), Světozor 33, 1898/99, s. 529; -R. N., Lumír 27, 1898/99, s. 435; an., Rozhledy 8, 1898/99, s. 996; T. Nováková, Květy 1899, s. 501; E. Krásnohorská, Osvěta 1899, s. 929; an. (J. Vlček), Obzor lit. a umělecký 1899, s. 147; an., LidN 8. 9. 1899; an., NL 8. 9. 1899; K. P., PL 8. 9. a 20. 9. 1899 ●; E. Krásnohorská: Několik vzpomínek na K. S., Ženské listy 1899, s. 2 → Co přinesla léta 2 (1928); K. V. Rais in K. S.: Sebrané spisy (J. Otto), sv. 1 (1899); J. Krejčí: K. S., Obzor lit. a umělecký 1900, s. 225 a 244; J. Máchal in O českém románu novodobém (1902); T. Nováková: k 80. výr. nar., Přehled 8, 1909/10, s. 429 a 448; A. Čermáková-Sluková: Působení K. S. na Jana Neruda, Osvěta 1911, s. 745; ● diskuse ke korespondenci mezi K. S. a J. Nerudou: E. Chalupný, NL 17. 10. 1911; F. X. Šalda, NL 5. a 12. 11. 1911 + Novina 1911, s. 59 → KP 8 (1956); V. Dyk, Samostatnost 12. a 14. 1. 1911; M. (J. Mahen), LidN 17. 11. 1911; S. K. Neumann, LidN 6. 12. 1911; A. Novák, Přehled 10, 1911/12, s. 201, 282, 864; A. Pražák, Lumír 40, 1911/12, s. 84 a 134; an. (K. Horový), Stopa 3, 1912/14, s. 117; an., Čas 16. 6. 1912; A. Čermáková-Sluková, Čas 28. 7. 1912 ●; A. Lauermannová-Mikschová: K. S., Osvěta 1912, s. 38 a 114; A. Novák: K. S., Ženský svět 1913, s. 57 a 85 + Skalák K. S., Sborník filologický 1913, s. 190 (t. r. i sep.) → Podobizny žen (1917); J. Miškovský: Předkové K. S., Zlatá Praha 33, 1915/16, s. 433 a pokr. → Rodinná kronika rottovská 1630–1930 (1930); E. Krásnohorská: Vzpomínky na K. S. a Sofii Podlipskou, Osvěta 1919, s. 22 a pokr.; F. Kleinschnitzová: Náboženské postavy z lidu v díle K. S., LF 1919, s. 29 a 91; E. Jurčinová: K. S., Cesta 3, 1920/21, s. 376 a pokr. → Královny, kněžny a velké ženy české (1940); J. Voborník: K. S., Lit. rozhledy 8, 1923/24, s. 154; M. Hýsek: K novému vydání Kříže u potoka, tamtéž, s. 175; V. Havel: Dějová skutečnost Divousů, sb. Od Ještěda k Troskám 6, 1927/28, s. 60; V. Červinka: Eliza Orzeszkowa

a K. S., Zvon 29, 1928/29, s. 516; A. Čermáková-Sluková: K. S. a Slované, sb. Od Ještěda k Troskám 8, 1929/30, s. 129; M. Novotný: Z literárních začátků K. S., RA 5, 1929/30, s. 268 a 321; V. Osvald: Sociální otázka a socialismus u K. S., NO 23. 2. 1930; ● k 100. výr. nar.: A. Novák, LidN 23. 2. 1930; AMP. (A. M. Píša), PL 23. 2. 1930; K. Paul, Venkov 23. 2. 1930 ●; (ne) (A. Novák): T. Nováková a K. S., LidN 26. 6. 1937; F. Halas: Mrtvé tváře. K. S., LitN 10, 1937/38, s. 123 → Imagen (1971); M. Pujmanová: K. S. a dnešní čtenářka, KM 1939, s. 276 → Vyznání a úvahy (1959); V. Lišková: Dědictví K. S., LidN 7. 9. 1939; V. Červinka: U kamenného stolu (vzpomínky), Zvon 40, 1939/40, s. 533; V. Lišková: Povídky K. S., Panoráma 1940, s. 135 + Umělecká osobnost K. S., in K. S.: Povídky (1940) + Ke kompozici a k povaze díla K. S., SaS 1940, s. 77 → Posmrtný odlitek z díla Věry Liškové (1945); ● k 110. výr. nar.: F. Křelina, Venkov 24. 2. 1940; Hk. (Jer. Holeček), Naše zprávy 24. 2. 1940 ●; O. Š. (Šourek): Bedřich Smetana a K. S., Venkov 12. 5. 1940; J. Heidenreichová-Holečková in Sofie Podlipská ve svých vzpomínkách, dopisech a denících (1940); A. Lauermannová-Mikschová in Lidé minulých dob (1940); J. Honzl: Román lásky a cti, Program D 101, květen 1941 → K novému významu umění (1956); M. Hýsek in K. S.: Romaneta a novely (1943); K. Polák: B. Rajska-Čelakovská, K. S., S. Podlipská, sb. Přátelský kruh Boženy Němcové (1946); V. Mázlová: Jazyk K. S., NR 1947, s. 44 + Ještědské nářeční rysy v díle K. S., NR 1948, s. 61 a 101; D. Jeřábek: K. S. Světlo Vesnický román a prameny jeho problematiky, LF 1949, s. 187; Z. Nejedlý: K. S., Var 1949, s. 417 → Z české literatury a kultury (1973); V. Štěpař: K. S. mezi zákonem starým a bojem o nový, Křesťanská revue 1949, s. 248; V. Havel: K. S. a Podještědí, Beseda 1949, s. 241 a pokr.; J. Kučera: K literární prvotině K. S., Marginálie 1950, s. 201; M. Novotný: Román z maloměstské Prahy, tamtéž, s. 265; J. Špičák in K. S.: Ještědské romány 1 + in Ještědské romány 2 (oboje 1954) + in K. S.: Z dob národního probuzení (1956) + in K. S.: Pražské povídky a romány (1957); M. Pohorský in K. S.: Ještědské povídky (1957); J. Špičák in K. S.: Časové ohlasy (1958) + in K. S.: Povídky a romány z Ještěda (1959) + in K. S.: Z literárního soukromí 2 (1959); M. Pohorský: K poznání života a díla K. S., ČLit 1960, s. 498; M. Novotný: Dokument přátelství, LitN 1960, č. 12; A. Haman: Próza májovců, ČLit 1964, s. 292; M. Řepková: Ještědská próza K. S., Čes. jazyk a literatura 20, 1969/70, s. 296 a 341; (zk) (Z. Kalista): K. S. a Polsko, LD 3. 9. 1969; K. Kardyni-Pelikánová: K. S. wobec powstania styczniowego, SPFF Brno, ř. D – lit. vědná, 1968, č. 15; J. Hrabáková: Žena a svět v literatuře národního obrození, in Stati k národnímu obrození. SPFUK Praha (1972); J. Červenka: Opožděné obrození, ZM 1972, s. 533; I. Poročkina in K. S.: V gorach Eštěda (1972); M. Otruba: Vypravěčské umění K. S. (Kříž u potoka), ČLit 1974, s. 206 + in K. S.: Povídky z minulé Prahy (1975); M. Řepková: O „neještědské

proze“ K. S., ČLit 1976, s. 25 + Poznámky k portrét-nímu umění tří autorů májovské generace (K. S., V. Hálek, A. V. Šmilovský), ČLit 1978, s. 43; M. Otruba in K. S.: Z rodinné kroniky (1980); E. Macek: Bez-děčný román K. S., sb. Lit. archiv 11–12, 1976–77 (1981), s. 189 + Literární počátky K. S., ČLit 1981, s. 427; K. Krejčí in K. S., P. Biliánová, B. Obdržálková: Růže z pražských trhů (1981); M. Kadlecová: Purita-nismus K. S. a G. Eliotové, Křesťanská revue 1981, s. 15; C. Kučera: K. S. a Rusko, sb. Po cestách přátel-ství (1982); A. P. Solovjeva: Povídkový cyklus o české a ruské literatuře 19. století, ČLit 1982, s. 311; J. Janáčkova: Vesnický román, Kříž u potoka, in Stoletou alejí (1985); in Z lidské sonáty. T. Nováková: Kore-spondence (1988, ed. B. Svadbová); M. Otruba: Kon-takt literatury s životními tradicemi, sb. Povědomí tradice v moderní české literatuře (1988) + Ve směru od reality do literatury (podještědské romány K. S.), ČLit 1993, s. 244 → Znak a hodnoty (1994); V. Macu-ra: Amazonka na barikádách (P. Z. ovzduší barikád), Tvar 1995, č. 19 → Český sen (1998); A. Thomas: Form, Gender and Ethnicity in the Work of Three Nineteenth-Century Czech Women Writers, Bohemia 1997, s. 280; J. Ptáčková: Měštka Karolina?, LitN 1997, č. 25; J. Šmídová: Šilenství v díle K. S., Tvar 1998, č. 3; J. Macháčová: Vzdělání a výchova dívek v měšťanské rodině v 1. polovině 19. století, SISb 1998, s. 250; M. Lenderová in K. hřích i k modlitbě (1999); M. L. Neudorflová in České ženy v 19. století (1999); Dopis-y Julia Zeyera K. S. (1999, ed. S. Hatanová, J. Janá-ček); V. Vaněk: Potok – kříž – kniha, ČLit 2000, s. 624; A. Jedličková: O konkurenci aktuálního a gnómičké-ho časoprostoru: K. S.: Námlyvy, ČLit 2002, s. 489; J. Trávníček in Příběh je mrtev? (2003, o Kantůřčici); L. Saicová Římalová: Korespondence Boženy Němcové se sestrami Rottovými, sb. Ztěžklá křídla snů. Ženy v české literatuře. Lit. archiv, sv. 35–36, 2003–04, s. 61; I. Říha: Východiska tvorby: reálný model – reálný zdroj – tvůrčí osobnost (K problematice geneze próz K. S.), tamtéž, s. 135 + Zpráva o realitě a tvůrčí osob-nost, sb. Perla v hrubé kazajce (2005); M. Bahenská in Počátky emancipace žen v Čechách (2005); J. Janáčko-vá: Božena Němcová a sestry Rottovy (ve světle no-vých pramenů a souvislostí), ČLit 2005, s. 493.

ahm, zp

Světový literární klub viz in Nakladatelské družstvo Máje

Světozor (1)

1834–1835

Vzdělávací a osvětový ilustrovaný časopis určený ši-rokým čtenářským vrstvám přinášející informace z rozmanitých oblastí lidské činnosti a vědění.

Podtitul: Nejlatinější spis obrázkový k rozšíření užitečných známostí pro Čechy, Moravany a Slováky. – *Redaktor:* P. J. Šafařík. – *Nakladatel:* Synové Bohumila Haase; Praha. – *Periodicita:* jednou týdně v sobotu; 1834 44 čísel od března do prosince; 1835 52 čísel od ledna do prosince.

S. začal vycházet z iniciativy nakladatele a na-vazoval na příklad zahraničních, především německých penízkových magazínů. Redakto-rem se stal (na doporučení F. Palackého) P. J. Šafařík, který funkci přijal především z finanč-ních důvodů. Šafařík přispěl do S. pravděpo-dobně pouze několika málo texty převážně se slovanskou tematikou (např. Horalé, obyva-telé tatranští, 1834), avšak koncipoval důklad-né programové prohlášení (Návěští) otištěné v prvním, ukázkovém čísle listu. Toto prohlá-šení stanoví jako hlavní cíl S. vzdělávání veřej-nosti příjemnou cestou, usnadněné ilustrace-mi a jasným a přirozeným výkladovým slo-hem, a zdůrazňuje obsahovou rozmanitost, na jejímž základě by se časopis mohl stát jakou-si předběžnou encyklopedií nejpotřebnějších vědomostí. S. byl po celou dobu existence tiš-těn frakturou a lámán do dvou sloupců. Číslo mělo osm stran formátu velkého kvartu a ob-sahovalo 4–5 ilustrací (většinou dřevoryty), z toho 1–2 celostránkové. Jednotlivá čísla S. vykazují minimální míru strukturovanosti: texty byly řazeny volně za sebou, bez patrné vzájemné souvislosti a bez uspořádání do vyš-ších tematických celků; objevily se jen tři drobné, nepravidelné rubriky (*Pokroky pro-myslu, Z průpovědí vznešených mudrců, Roz-ličnosti*).

S. přinášel především texty z oblasti věcné literatury, dále úryvky a adaptace polobe-letristických žánrů, zejména cestopisů, zřídka aforismy a cizokrajné pověsti (např. Náhrada pochlebníků, 1834). Články mají převážně charakter odborně popularizačních zpráv a vý-kladů z různých vědních oborů, nejvíce ze ze-měpisu a přírodních věd, dále z dějin umění, etnografie, historie, agronomie (pozornost by-la věnována i průmyslu a technickému rozvoji, novým vynálezům a objevům). Zprávy z růz-norodých zahraničních zdrojů se prolínají s in-formacemi týkajícími se domácího prostředí. Poměrně proměnlivý je rozsah jednotlivých příspěvků a míra jejich odbornosti. Rovněž texty vzniklé na základě cestopisů zdůrazňu-jí informativní funkci a eliminují funkci este-tickou, vyhýbají se tematizaci subjektivního

přístupu. Skladba článků, plně odpovídající programově vytyčené rozmanitosti listu, se v průběhu času v podstatě neměnila. Původ publikovaných textů byl různý: vedle relativně původních příspěvků určených přímo pro S. stojí překlady a adaptace německých článků z časopisu *Das wohlfeilste Panorama des Universums zur erheiternden Belehrung für Jedermann und alle Länder* (red. W. A. Gerle), který vycházel souběžně u téhož nakladatele a měl s českým listem dokonce společné ilustrace. Velmi pravděpodobné jsou i další, především zahraniční prameny. Autoři S. publikovali vesměs anonymně, případně pod šiframi. Okruh přispěvatelů a jejich konkrétní účast na textové podobě časopisu lze tedy stanovit jen přibližně. Šafaříkovými spolupracovníky se stali zejména příslušníci mladší obrozenské generace. Neaktivněji se zapojil K. V. Zap (šifra Z.), který psal o architektonických památkách, o pamětihodnostech měst apod., a K. S. Amerling (šifry A. a K. A.) zabývající se různými oblastmi přírodních věd. Dalšími pravděpodobnými přispěvateli byli V. Filípek, J. K. Chmelenský, J. Malý, A. Marek, J. B. Pichl, J. V. Podlipský, V. Staněk, K. B. Štorch, V. Štulc. – Časopis získal menší počet odběratelů, než očekával nakladatel (náklad S. se pohyboval kolem 1500 výtisků); šíření listu na Slovensku bylo navíc limitováno jeho jazykovou podobou, některým vrstvám populace ne vždy dobře srozumitelnou. Pozitivního ohlasu se S. dostalo na slovanském jihu (překlady některých článků v záhřebské Danici). Nedostatečný zájem čtenářské veřejnosti o S. byl v době jeho existence přičítán jednak jeho přílišné odbornosti, jednak užívánímu jazyku znesnadňujícímu recepci přehnaným purismem. Význam S. spočívá především v šíření vzdělanosti a podílu na konstituování české odborné terminologie.

LITERATURA: an. (F. Palacký): ref. S., ČČM 1834, s. 105, 467 → *Spisy drobné* 3 (1902, s. 647, 661); K. Paul: P. J. Šafařík jako redaktor, ČNM 1926, s. 30; P. Černý (J. Fučík): Paměti Světozoru, Světozor 1941, s. 68 a pokr.; J. Pilát: Pavla Josefa Šafaříka nejlacinější spis obrázkový, Českosl. novinář 1955, s. 141; A. Závodský: Podíl Pavla Josefa Šafaříka na časopise Světozor, sb. Pavel Jozef Šafařík (Bratislava 1961, s. 246); K. Paul in Pavel Josef Šafařík (1961, s. 134); J. Novotný in Pavel Josef Šafařík (1971, s. 97).

map

Světozor (2)

1867–1899

První dlouhodobě vycházející reprezentativní český rodinný časopis, přinášející širokým čtenářským vrstvám původní i překládanou beletrii, poučnou i zábavnou četbu a propojující složku textovou a obrazovou s cílem vytvořit jim domácí kulturní a umělecké zázemí.

Podtitul: 1867–79 (roč. 1–13) Obrázkový týdeník; 1880–81 (roč. 14–15) Obrázkový časopis; 1883–85 (roč. 17–19) Obrázkový týdeník; 1886–99 (roč. 20–33) Obrázkový týdeník pro zábavu a poučení, umění a písemnictví. – *Redaktoři:* 1867–68 (roč. 1–2) E. Tonner; 1869 (roč. 3) č. 1 Emanuel Franěk, č. 2–22 E. Tonner, č. 23–24 F. Skřejšovský; 1869–70 (roč. 3 od č. 25 – roč. 4 do č. 6) J. Hauft, i jako vydavatel; 1870 (roč. 4) č. 7–49 L. Brousek; 1870–71 (roč. 4 od č. 50 – roč. 5 do č. 38) S. Čech; 1871–76 (roč. 5 od č. 39 – roč. 10) J. J. Kořán; 1877–79 (roč. 11–13 do č. 46) V. Mayerhofer, i jako vydavatel; 1879–83 (roč. 13 od č. 47 – roč. 17 do č. 22) P. Sobotka, i jako vydavatel, přitom 1882 (roč. 16) jako redaktor obrazové části veden V. Weitenweber; 1883 (roč. 17) č. 23–51 E. Frida (J. Vrchlický), i jako vydavatel; 1884 (roč. 18) č. 1–32 P. Sobotka; 1884–99 (roč. 18 od č. 33 – roč. 33) M. A. Šimáček (od sešitu 16, tj. č. 31, 1886, roč. 20, uváděn i jako vydavatel). – *Majitelé a nakladatelé:* 1867–76 (roč. 1–10) F. Skřejšovský; 1877–79 (roč. 11–13 do č. 40) V. Mayerhofer; 1879–83 (roč. 13 od č. 41 – roč. 17 do č. 45) Světozor, společenstvo zapsané s ručením omezeným v Praze; 1883–85 (roč. 17 od č. 46 – roč. 19 do č. 23) F. Šimáček; 1885–86 (roč. 19 od č. 24 – roč. 20 do č. 30) F. Topič (jako vydavatel); 1886–99 (roč. 20 od seš. 16, tj. č. 31, – roč. 33) F. Šimáček, knihtiskárna, nakladatelé. – *Periodicita:* 1867–99 (roč. 1–33) týdeník; 1867 (roč. 1) od července do prosince 25 čísel; 1868–82 (roč. 2–16) od ledna do prosince 52 čísel; 1883 (roč. 17) 51 čísel; 1884–99 (roč. 18–33) od prosince nebo listopadu do prosince nebo listopadu následujícího roku vždy 52 čísel. – *Přílohy:* 1867–99 (roč. 1–33) Příloha ke Světozoru (též se samostatným titulem Světozor); srpen 1872–99 (roč. 6–33) Bazar (módní příloha); 1886–99 (roč. 20–33) Románová knihovna Světozora.

Podobně jako jiné ilustrované, měšťanskému životu určené časopisy 2. poloviny 19. století chtěl S. nahradit na českém trhu rovnocennou nabídkou zahraniční, německé revue. I S. spolu s beletrií a výtvarnou složkou poskytoval poučení i zábavu. Na rozdíl od obdobných pokusů J. Nerudy v *Obrazech života* a v *Rodinné kronice*, které po krátké době skončily kvůli finančním potížím při zajišťování technicky náročné obrazové části, a oproti současně vy-

cházejícím umělecky náročným a především beletrií určeným Květům V. Hálka, které vydržely sice několik let, ale nakonec rezignovaně splynuly se S., se podařilo vydavateli F. Skrejšovskému vtisknout listu trvalejší ráz. Přes určité kolísání v úrovni redaktoři časopisu zajistili dlouhodobě neměnné programové cíle i uspořádání jednotlivých čísel a též rozváznou a rozmanitou skladbu jeho obsahu včetně beletristické části, setrvávající vzhledem k širokému okruhu čtenářstva spíše v konzervativní podobě a vyhýbající se uměleckým experimentům. Programově byl S. veden snahou, aby „česká společnost stála na úrovni společnosti jiných národů“ a list byl „velebitelem staré slávy národa i prostředníkem ušlechtilých záměrů národů cizích“ (1875); nechyběly i umírněné akcenty na projevy slovné vzájemnosti. Důraz na kontinuitu způsobil, že se autorské zázemí S. jen pozvolna proměňovalo. Z hlediska majitelů došlo pouze k dvěma významnějším změnám: když za hospodářské krize 1873 nastal prudký pokles odběratelů časopisu, byl F. Skrejšovský nucen jej prodat konsorciu (veden byl však dál jako nakladatel), v polovině 80. let S. přešel z majetku staročecha Skrejšovského a družstva do rukou F. Šimáčka a po jeho smrti do vlastnictví synů J. a B. Š. ve firmě F. Šimáček, knihtiskárna, nakladatelé. Nový redaktor M. A. Šimáček pak S. otevřel proudům tíhnoucím k realismu a autorům generace 90. let. V pravidelně se opakujícím sledu jednotlivá čísla tiskla beletrii (v prozaické části i celé romány na pokračování a četné črty), odborně ceněné, zpravidla původní profily českých i cizích osobností doprovázené jejich kreslenými nebo fotografickými portréty, dále články z oblasti umění a literatury, historie, architektury (především soustavné popisy památek), etnografie, místopisu, geografie, filozofie, sociologie i medicíny a též přírodních věd a hospodářství. Zprvu stál v čele čísla *Politický přehled*, skýtající aktuální průhledy do soudobého dění; dobové zajímavosti a kuriozity přinášela rubrika *Směs* (později *Paběrky*). Zpočátku jen stručná sdělení, pak i občasné recenze a kritické úvahy z uměleckého světa shrnovaly proměnlivé rubriky *Literatura a umění*, *Hudba a divadlo*, později pod společným titulem *Rozmanitosti*, komentáře k uveřejňovaným výtvarným projevům oddíl *Naše vyobrazení*. Ryze zábavnou složku představovaly zejména *Šachy*. Ustálenou podobu měla

i *Příloha*. Po počátečním rozběhu, kdy předváděla nápadité ilustrace k pohádkám a veršům (K. J. Erben, J. Malý, B. Němcová), často i humor s náběhem k satíře, se její podoba (záhy sem přešly i rubriky *Politický přehled* a *Šachy*) spokojila s určitým stereotypem a s převahou reklamy. Druhá příloha přibyla 1872 v rámci fúze s Květy V. Hálka, kdy se S. zavázal pokračovat v jejich čtrnáctidenní dámské příloze *Bazar*. Od 1886 vycházela jako příloha časopisu do značné míry samostatná *Románová knihovna S.*, která se od 1887 skládala výlučně z překladů prozaických prací cizích autorů se zdůvodněním, aby se vlastní list mohl soustředit na původní českou tvorbu. Od počátku se rovnocennou součástí S. stala jeho výtvarná složka. Uplatnila se již v zdobném záhlaví čísel (první podobu navrhl V. Mára), především ovšem soustavným zveřejňováním kreseb, reprodukcí i fotografií, často (jako ilustrační doprovod) portrétů osobností i krajinných obrázků (též rubrika *Naše vyobrazení*). Z autorů zprvu převažovali typičtí ilustrátoři (A. Gareis, J. Mukařovský) a krajináři zobrazující památky (K. Maixner, J. Scheiwl, B. Wachsmann), poté se v původních kresbách a reprodukcích představili malíři v nejširším spektru od A. Bubáka, B. Havránka, J. V. Hellicha, A. Chittussiho a J. Mánesa přes M. Alše až k nejmladším výtvarníkům v závěrečném údobí listu (L. Kuba, A. Mucha, J. V. Myslbek, J. Preisler, A. Slavíček, M. Švabinský). V menší míře se objevovala výtvarná díla zahraničních, zpravidla klasických malířů (např. H. Rembrandt van Rijn) a reprezentantů ruského realismu. Jako premii předplatitelé mohli získat reprodukce dalších malířů (V. Hynais, A. a K. Liebscherovi, J. Mánes, F. Ženíšek aj.). Pravidelná rubrika *Politický přehled* dokládá, že se S. silně zajímal o aktuální zahraniční politické dění a do domácího občas i přímo vstupoval: 1869 (roč. 3) se musel E. Tonner vzdát redigování listu, protože nastoupil půlroční trest vězení kvůli *Politickému přehledu* v č. 39, v němž jeho bratr Augustin, rovněž odsouzený, kriticky popisoval poměry v zemi; 1870 (roč. 4) S. přetiskl z *Politik* bojovnou polemiku J. S. Skrejšovského s *Národními listy* kvůli nedávno vzniklým staročeským novinám *Pokrok*; S. poskytl své stránky i obhajobě RKZ a Libušina soudu (M. Hattala, F. X. Prusík, obsáhlá polemika s odpůrci pravosti A. V. Šemberou a A. Vaškem); na rozdíl od *Ottovy Zlaté Prahy* se S. ocitl

i uprostřed generačních sporů 90. let. Častěji také docházelo ke konfiskacím jednotlivých čísel (např. 1881 bylo zabaveno č. 49 kvůli veršům údajně podněcujícím národnostní zášť, 1883 č. 42 kvůli části studie J. Svátka o dvoru Rudolfa II., 1886 bylo zabavení podrobena celé slavnostní číslo k tisíciému vydání S. aj.). Ze zahraničních událostí S. slovem i obrazem sledoval válku prusko-rakouskou, 1886–87 válečné dění na Balkáně (Z bojiště turecko-slovanského), ale též 1887 příjezd amerických Čechů do Prahy. Z domácích událostí se vedle přírodních kalamit (povodně) S. trvaleji věnoval 1891 Zemské jubilejní výstavě, 1895 Národopisné výstavě, 1898 výstavě architektury a inženýrství. Zvláštní čísla nebo alespoň jejich část zaznamenala životní události představitelů české literatury (S. Čech, J. Neruda, F. Palacký, J. Vrchlický). I některá odbornější témata, zvláště z historie, procházela často celými ročníky (i déle), např. seriál J. J. Kořána Znaky měst a míst českých; významnými dějepisnými pracemi se dále uplatnili F. Dvorský, V. Gabler, A. Gindely, J. Jireček, B. V. Spiess, medicínskými B. Katzer, K. Kuffner a D. Panýrek (i pseud. Jaroslav Květ), ze sociologie E. Makovička (též autor studie Idealismus a realismus v básnictví), přírodnímí vědami pravidelně J. Baše. Na samém konci 19. století se S. ocitl ve finančních potížích, jež řešil sloučením se Zlatou Prahou. Dosavadní přispěvatelé se s ním rozloučili slavnostní adresou osvědčující redaktorovi Šimáčkovi věrnost jeho směru a ideám a založili poté méně nákladný, výlučně literárně umělecky orientovaný časopis Zvon jako konzervativní protíváhu listům generace 90. let a později čapkovské i nejmladší avantgardní generace.

Na rozdíl od Hálkových Květů se beletrie ve S. zpočátku ocitla v patrně menšině. E. Tonner list výrazně orientoval na poučnou stránku (proto také mezi Květy a S. nevznikla valná konkurence). Vedle toho na začátku beletrie v listu tvořily často domácí i cizí projevy folkloru: národní, krajové i etnické pověsti (F. Bayer, J. K. Hraše, R. Pokorný, J. Soukal, J. Nosek Zádorský, pověsti pražských Židů), pohádky a písně české (staročeské havířské, vánoční) i cizí (vlašské, srbské, bulharské, kavkazských Čerkesů, mohamedánských Srbů, haličského lidu aj.). Záhy ovšem podíl beletrie začal i ve S. narůstat. *Poezie* však nebyla výrazně profilována; často byla zastoupena příleži-

tošnými verši k významným událostem i jubileím osobností, mezi ostatními převládala historická epika. Při absenci májovců (s výjimkou A. Heyduka; J. Neruda vystoupil ve S. až 1879, V. Hálek ani po sloučení s Květy) utvářeli její profil spíše různorodí generační soupeřníci teprve začínajících lumírovců a ruchovců (S. Čech a J. Vrchlický se svorně objevili poprvé 1871), někdy i budoucí význační prozaici a dramatici svým juvenilním veršováním (J. Holeček, A. Jirásek, K. V. Rais, L. Stroupežnický, A. V. Šmilovský). Na začátku 80. let a pak za redakce M. A. Šimáčka postupně do S. pronikali tehdy nejmladší autoři J. S. Machar (i pseud. Ant. Rousek), A. Sova (i pseud. Ilja Georgov), F. X. Svoboda, A. E. Mužík a mladší následovníci lumírovců I. Geisslová, R. Jesenská, B. Kaminský, A. Klášterský (i pseud. Petr Jasmín a A. K. Lešan), A. Klose aj. Zcela stranou zůstala symbolistická a dekadentní tvorba generace 90. let i práce začínajících autorů z konce století (s výjimkou V. Dyka, pseud. Viktor Souček). *Prózu* ve S. reprezentovaly hlavně romány (publikované na pokračování) tehdejších předních autorů. V prvním ročníku se představil G. Pflieger Moravský Paní fabrikantovou, poté následovali zvláště J. Arbes (Moderní upří, Zborcené harfy tón), V. Beneš Třebízský (Povídky karlístejnského havrana), K. M. Čapek Chod (Nejzápadnější Slovan), A. Jirásek (Na dvoře vévodském, Konec a počátek, Filozofská historie, Poklad, Mezi proudy), V. Mrštík (Pohádka máje), K. V. Rais (Zapadlí vlastenci, Kalibův zločin, Skleník, Na lepším), K. Světlá (Poslední paní Hlohovská, Černý Petříček, Nemodlenec, Miláček lidu svého), F. X. Svoboda (Rozkvět), R. Svobodová (Ztroskotáno), M. A. Šimáček (U řezaček, Manželé Strouhalovi, Otec, Štěstí, Světla minulosti, Bratři a zejména Ze zápisů phil. stud. Filipa Kořínka pod. pseud. Martin Havel); dále B. Janda Cidlinský, O. Pinkas, S. Podlipská, J. Svátek, V. Vlček. Rozhodnou převahu v průběhu první fáze S. nabyla historická povídka i román s vůdčími reprezentanty V. Benešem Třebízským, B. Jandou Cidlinským a A. Jiráskem, v menší míře povídka vesnická (raný A. Jirásek a romány K. V. Raise) a z maloměsta a také z prostředí dělnického (G. Pflieger Moravský, M. A. Šimáček), nechyběly ani humoresky a humoristické práce (A. Gallat aj.). Silně zastoupena byla cestopisná próza přinášející současně poučení i zábavu. Pocházela jak

od zkušených cestovatelů (O. Feistmantel, E. Holub, J. Kořenský, Č. Paclt, A. Stecker, J. Wunsch), tak od autorů představujících domácí památná místa (E. Herold na pokračování publikoval spis *Malebné cesty po Čechách*) i autorů příležitostných cestovatelských zážitků (J. Durdík, J. Holeček, J. Jireček, J. Štolba). Na hranici mezi beletrií a naučnou literaturou se pohybovaly příspěvky dotýkající se místopisu a různorodých projevů folkloru; k jejich nejčastějším autorům tu patřili J. Herben, J. F. Hruška, J. Klvaňa, J. Máchal (i podp. Hanuš Máchal), J. V. Prášek, F. Řehoř, P. Sobotka, F. Stránecká, T. Škrdlé, F. A. Šubert, M. Václavěk, F. V. Vykoukal, Č. Zíbrt. – Od počátku listu až do 1886 (roč. 20) byly jeho takřka rovnocenně významnou součástí verše a prózy v *překladech*. Vedle raných ukázek písní různých slovanských národů z dílny J. Holečka na sebe upozornili tlumočnickou všestranností zvláště dva autoři naznačující také generační rozpětí přispěvatelů: nejstarší F. Doucha uvádějící autory anglické, italské, ruské, polské, slovinské, lužickosrbské, mj. A. S. Puškina, G. G. Byrona, znělky T. Tassa i ukázky z poem L. Ariosta (Žuřivý Roland) a Portugalce L. de Camôese (Lusovci), a o více než čtyřicet let mladší J. Vrchlický (první překlad až 1883), publikoval ukázky z poezie americké (H. W. Longfellow), italské (G. Carducci) i francouzské (Ch. M. Leconte de Lisle). Z anglosaské poezie se nejčastěji objevovaly práce R. Burnse, jež uváděli E. B. K. (Kaizl), K. Chudoba a I. Tkáč, a A. Tennyssona v podání F. Krška a P. Sobotky. Dále verše z angličtiny překládali i V. Černý a A. E. Mužík, ukázky z Byronovy *Childe Haroldovy pouti* V. A. Jung. Z francouzských básníků nejčastěji místo v listu zaujímal P. J. Béranger (J. Kálal, M. Krajník, B. Peška), F. Coppée (O. Mokřý, L. Tesař) a A. Theuriet (L. Arietto, L. Tesař). Z německých autorů překládal J. J. Stankovský N. Lenaua (ukázky z *Albigenských* a z *Fausta*) a dále V. A. Crha a A. Gallat lyriku H. Heina a H. Dörfle E. Geibela. Italské verše překládal též K. Steinich, španělské J. J. Stankovský, švédské K. Chudoba a J. J. Stankovský, maďarské V. Hornov (S. Petőfi), ukázky z řecké *Iliady* otiskl F. Šebek, ze staré perské poezie V. Petrů a J. V. Frič, ze staročínské a čerkeské opět V. Petrů, z arménské A. Šnajdauf. Ze slovanských literatur se největší pozornosti S. těšila polská poezie, zvláště A. Mickiewicz (F. Dou-

cha; F. Kvapil i pod pseud. Fr. Žherský a šifrou Fr. Ž.; V. Pakosta), J. Słowacki (J. Goll, F. J. Burryan, V. Štulc) a J. I. Kraszewski (F. Holinka pod pseud. F. H. Čáslavský, F. Chalupa, C. L. Frič); z mladších pak A. Asnyk (F. Chalupa, F. Kvapil, H. Mejsnar) a M. Bałucki (J. Koněřza, O. Sadovský). Polské poezii se ještě věnovali L. Arietto, J. Hudec (M. Konopnicka), E. Jelínek, J. Nečas, V. Pakosta (Z. Krasínski) a F. M. Vrána. Ruskou poezii vedle A. S. Puškina (v podání F. Douchy) reprezentovali hlavně M. J. Lermontov (A. Durdík, i šifra A. D.) a N. A. Někrasov (F. Chalupa a H. Mejsnar), další ruské autory uváděli V. Pakosta a R. Pokorný. Z ukrajinské poezie se na T. Ševčenka soustředili J. Kolář a A. Durdík, dále ji překládali i J. Dunovský a R. Pokorný. Z jihoslovanské poezie chorvatskou představovali J. Tesař, srbskou J. Hudec a slovinskou (F. Prešeren) J. Penížek; bulharskou poezii překládali F. Chalupa a F. Říha. Také v překladech prózy převažovaly obsáhlé práce na pokračování, zvláště romány I. S. Turgeněva *Otcové a děti* (šifra B. B-á), *Dým* (F. Mach), *V předvečer* (K. Chudoba) a *Novina* (J. Řežábek), další jeho prózy uváděli Pavel Durdík a F. Mach. Z ruských prozaiků dále překládali V. Tille (pseud. V. Říha) N. V. Gogola, V. Vlasák M. J. Saltykova-Ščedrina, další autory F. Chalupa, P. Sobotka, K. Špecingrová a F. Štěpán. Z polské prózy vyšel na pokračování román J. I. Kraszewského *Zábora* v překladu C. L. Friče, oblíben se těšil M. Bałucki (J. Koněřza, A. Schwab-Polabský), dalším autorům se věnovali F. Holinka (pseud. F. H. Čáslavský), J. Hudec a V. Mayerhofer, ukrajinským J. Dunovský, J. Kolář, K. Špecingrová, chorvatským F. Fahoun, J. Kouble a J. Tesař, slovinské literatuře J. Penížek a srbské J. Hudec, bulharské F. Říha a F. Marjanko. Ze západních literatur největšího zastoupení dosáhla próza francouzská, z níž překládali G. Sandovou J. V. Frič, É. Zola V. Mayerhofer, F. Coppéa a A. Theurieta L. Tesař, další autory pak B. Augustinová, J. J. Benešovský-Veselý, B. Frida, B. Herbenová (podp. B. Foustková), E. Musil Daňkovský, A. Pražák, J. Sever, E. Züngel. Z angloamerické literatury se V. Černý orientoval na Ch. Dickense, J. J. Benešovský-Veselý, A. Koudelka a M. Kavánová na F. B. Harta a J. Sever na E. A. Poea; ze španělské prózy překládali T. Hrubý a A. Koudelka, ten i z italské vedle J. J. Benešovského-Veselého, K. Steinicha,

V. M. Louženského a F. Povera. Nizozemskou i dánskou prózu převáděl hlavně V. Petrů, maďarskou F. Brábek (i šifry F. Bbk a Fr. Br.) a J. L. Hrdina (M. Jókai, K. Mikszáth), rumunskou J. U. Jarník a J. Bulava. – V pojednáních o literatuře a umění podstatná role připadla zpravidla anonymním životopisům významných osobností, z velké části uměleckých. Tyto práce se přes svou rozdílnou hodnotu staly podnětným souborem informací o historii i přítomnosti kulturního života. Některé z nich psal A. Rybička (rozvedl je posléze v knize Přední křisitelé národa českého; J. Fučík předpokládá, že se na nich autorsky podíleli též E. Tonner a F. Čenský, možná i V. B. Nebeský a K. Sabina). Jinak jednoznačně převažovaly studie o starší literatuře (B. V. Spiess: Česká povídka po roce 1620, a dále staročeské dramatické hry, milostná píseň, časoměrná poezie v Čechách, latinské básnictví u nás na konci 15. a v 16. století) a z obrození zejména (na pokračování) listáře (F. Čenský: Z dob našeho probuzení, A. Rybička: Pomůcky k listáři bibliografickému); vlastní rubrika *Umění a literatura* obsahovala jen stručné informace z kulturního dění (nikoli uměleckou kritiku). Změna nastala nejprve v divadelním referátu, když se jej 1870 (roč. 4) ujal J. Durdík (šifra D.), jenž již zpočátku vyvolal první polemické reakce obsáhlou analýzou hry V. K. Jeřábka Služebník svého pána. Postupně Durdík rozšířil pozornost i na literaturu (vyšla zde též proslulá kritika sbírky V. přírodě V. Hálka) a jeho pojednání až do 1873 dominovaly kulturní stránce listu. V referování o umění docházelo jen pozvolna ke specializaci. K divadlu nejdříve přibyla opera v posudcích V. V. Zeleného (i šifry V. V. Z. a Z.), občasné literární referáty psali O. Mokřý (Přehled české literatury v roce 1876) a F. Bílý (na pokračování posudek Václava z Michalovic S. Čecha). S příchodem redaktora M. A. Šimáčka nastalo výraznější oživení uměleckých rubrik a došlo i k další specializaci. Krátce o divadle psal (i studie) J. L. Turnovský, než rubriku obsadil sám Šimáček (i šifra M. A. Š.) a posléze se o ni dělil s šifrou P. Výtvarnému umění se věnovala R. Tyršová (i šifra R-T-á), literární referáty obstarával především F. V. Vykoukal (i šifry F. V. V., V., -a). V. V. Zeleného od 1890 v hudebním referátu nahradili K. Knittl, poté F. K. Hejda (šifra Hda.) a K. Teige (šifra Tg.), o výtvarném umění pak psali K. M. Čapek Chod,

J. Herain a K. B. Mádl. Literární publicistikou přispěli i J. Herben, E. Krásnohorská, P. Moudrá, V. Štech aj. Několik článků se zabývalo i stavem časopisectva, mezi nimi na pokračování stať K. Sabiny (šifra K. S.) Paleček a jeho doba (1869), J. Jirečka časopisectvu před půl stoletím a F. Chalupy přehled dosavadních devatenácti ročníků S. S literárněvědnými studiemi o novější české literatuře často ve S. vystupovali i spisovatelé, soustavně zvláště J. Arbes (K. H. Mácha, J. J. Kolár, Z duševní dílny básníků), L. Quis (K. Havlíček Borovský, F. L. Čelakovský), J. Herben (moravští buditelé) a též odborněji laděnými články k jubileím i úmrtím S. Heller (S. Čech), A. Jirásek (B. Jelínek), L. Quis (J. Neruda), J. Zeyer (V. Náprstek) aj. Z literárních historiků se starší literaturou zabýval hlavně J. Truhlář, obrozenskou F. Bačkovský, F. Bílý (P. J. Šafařík), V. Brandl (na pokračování práce o K. J. Erbenovi), F. Dvorský (obrozenské divadlo), J. Jakubec (J. Kollár), F. X. Prusík (bratři Thámové), B. V. Spiess (P. Šedivý), J. Vlček (předběznová poezie), novější literaturou F. Chalupa (K. Světlá), J. E. Kosina (S. Čech) a J. Voborník (S. Čech). Studie o výtvarném umění ve S. publikovali hlavně M. Tyrš (kompozice v umění), R. Tyršová a K. B. Mádl. J. Arbes zasahoval i do oblasti cizích literatur (G. G. Byron, V. Hugo, E. A. Poe), o románských literaturách, ale též o A. Tennysonovi psal J. Vrchlický, o commedii dell'arte a G. Sandové J. V. Frič, o francouzském dramatu E. Bozděch, o soudobém pařížském divadle V. Tille, později o novějších francouzských autorech V. Hladík (H. Taine, G. de Maupassant, Loti contra Zola), K. Chudoba se zabýval R. Burnsem, F. Doucha G. G. Byronem, K. Kučera H. Ibsenem, T. Hrubý P. Calderónem de la Barca a římským Q. Horatiem Flaccem. Z ruské literatury obsáhlou studii na pokračování o M. J. Lermontovovi uveřejnil F. Provazník, o Evženu Oněginovi A. S. Puškina P. Durdík, o V. A. Žukovském A. Durdík, o L. N. Tolstém K. Štěpánek, o I. S. Turgeněvovi F. Menčík, o ruském divadle V. Mrštík. Z polských autorů se E. Krásnohorská věnovala A. Mickiewiczovi, F. Kvapil A. Asnykovy, z ukrajinských B. Zaleskému R. Pokorný a autorům lužickosrbským A. Černý. O Slovinci F. Prešerenovi psal Jan Ježek, o perském Firdausím V. Petrů. Zastoupeni byli i autoři slovenští portrétem S. Tomášika od J. Holečka a A. Sládkoviče od V. Houdka. Ač podle dobových svědectví, a to

i z řad autorů generace 90. let patřil M. A. Šimáček k tehdy nejliberálnějším redaktorům, dostal se právě s nimi a zejména s F. X. Šaldou do jednoho z nejprudších konfliktů, jenž se zčásti odehrával i na stránkách S. Nejprve kvůli Šimáčkově pochvalné recenzi sbírky A. Klášterského Noční violy a následně pro způsob korigování příspěvků V. Mrštíka, A. Sovy a F. X. Svobody. Všichni tři autoři se přiznali, že si na Šimáčkovu praxi Šaldovi stěžovali, zvláštním prohlášením se na stranu redaktora rezolutně postavil J. S. Machar, když zdůraznil, že v době, kdy byl všude jinde odmítán, nacházel útočiště právě ve S. (Přes ostrost sporu jeho průběh neovlivnil vznik manifestu Česká moderna na podzim 1895, jež J. S. Machar podepsal s ostatními účastníky polemik a měl dokonce zásadní podíl na jeho formulaci.) – *Verše* v průběhu více než třiceti let existence S. publikovali: K. Adamec (posmrtně), B. Adámek, J. Arbes (pseud. Václav Žalov), L. Arietto (i podp. L. Šebek), L. Arleth, J. Baše, V. M. V. Bělohorský (posmrtně), V. Beneš (Šumavský), R. Bort, L. Brtnický, K. Bubník, A. Bulant (pseud. Ant. Křesýnský i Křesynský), O. Bystřina, J. B. Ceyz z Peclínovce (šifra C. z P.), A. Čapek, S. Čech (i šifra Sv. Č.), E. Čenkov, B. Čermák, A. Černý (pseud. J. Rokytka), J. Červenka, A. Červinka, K. Červinka, G. Dörfel, A. B. Dostal, F. Doucha, F. K. Drahoňovský, J. Dunovský, J. Durdík, J. Dürich (pseud. Josef Josefovič), X. Dvořák, V. Dyk (i pseud. Viktor Souček), B. Forman, J. V. Frič, I. Geisslová, B. Grünwald, J. Haasz, K. B. Hájek, F. Hajniš, B. F. Hakl, J. Herben, J. Herda, F. Herites, A. Heyduk, J. Holeček, V. Hornov, J. L. Hrdina, J. V. Hrubý, J. Hubáček, J. Hudec, B. Jablonský (i v polštině), J. V. Jahn, Jos. Jakubec, B. Jelínek, R. Jesenská, Jan Ježek, Jos. Ježek, A. Jirásek, V. H. Jirota, V. Kalbač (i šifra V. K.), B. Kaminský, S. Kapper, A. Klášterský (i pseud. Petr Jasmín a A. K. Lešan), O. Klazar, A. Klose, J. E. Kosina, J. Košín z Radostova (podp. J. Košín), A. Koukl, J. Kozel, J. Kožíšek, M. Krajník, E. Krásnohorská, J. Kratochvíl, L. Křikava, J. Křišťan (pseud. Jan Calvi), J. Kubelka, K. Kučera, J. Kuchař, F. Kvapil (i pseud. Fr. Žherský), J. Kvapil, K. Leger, L. Lošťák, J. S. Machar (i pseud. Ant. Rousek), F. Marjanek, J. Martinec, P. Maternová, E. Miřiovský, O. Mokřý, B. Mühlsteinová, A. E. Mužík, J. Nečas, F. Nečásek, J. Neruda (mj. Romance o Karlu IV.), J. Nosek Zádvořský, J. Patrný, F. Pečin-

ka, F. Pěčka Místecký, R. Pokorný, F. S. Procházka, L. Quis, K. V. Rais, F. J. Rypáček (pseud. Jaroslav Tichý a Světimír Smutenský), O. Sadovský, F. Sekanina, J. V. Sládek, A. Sova (i pseud. Ilja Georgov), J. Spáčil Žeranovský (podp. Jan Žeranovský), L. Stroupežnický, B. Studničková, F. X. Svoboda, F. X. Šalda, M. A. Šimáček (i pseud. Jaroslav Orlov), F. Šimeček, K. Šípek, F. Šír, A. Škampa, A. V. Šmilovský, A. Šnajdauf, V. Šolc, V. Štulc, F. Táborský, L. Tesař, J. Tvrdlík, K. M. D. Villani (podp. Karel baron Vilani), F. M. Vrána, J. Vrchlický, J. Wenzig, J. Zeyer, S. Zima, E. Zítek, E. Züngel (i šifra E. Z.), Slovák S. Hurban Vajanský (podp. Vajanský) aj. – *Prozy* v S. publikovali: P. Albieri, J. Antoš, O. Auředníček, V. Beneš Šumavský, V. Beneš Třebízský (i pseud. Václavovič), J. Bittner, J. Braun, K. M. Capek Chod, S. Čech (i šifra S. Č.), A. Černý, J. Dunovský (i pseud. J. D. Hradišský), F. Dvorský, M. Fabkovičová, A. Gallat, I. Geisslová, B. Grünwald, J. S. Guth Jarkovský (podp. Stanislav Jarkovský), B. Havlasa, J. Havlík, F. K. Hejda, S. Heller, F. Herites, I. Herrmann, V. Hladík, F. S. Holeček, J. Holeček, J. M. Hovorka, J. K. Hraše, J. L. Hrdina, J. Hrubý, F. Chalupa, J. V. Jahn, M. Jahn, Jos. Jakubec, B. Janda Cidlinský (podp. B. Janda), G. Jaroš-Gamma (podp. G. Jaroš), O. Jedlička, B. Jelínek, E. Jelínek, R. Jesenská (pseud. Jeroným Věžník), Jos. Ježek, A. Jirásek, B. Kaminský, I. Klicpera, A. Klose, J. D. Konrád, J. J. Kofán, A. Koukl, E. Krásnohorská, R. J. Kronbauer, J. Krušina ze Švamberka, L. Křikava, J. Lacina (podp. Kolda Malinský), K. Leger (i pseud. Lenský), J. Lier, V. Lipovský, V. Lužická, P. Maternová, O. Mokřý, A. Mrštík, V. Mrštík, A. V. Nevšímal, J. Nosek Zádvořský, T. Nováková, F. J. Peřina, G. Pfeleger Moravský, O. Pinkas, S. Podlipská, G. Preissová, K. V. Rais, E. Rüffer (šifra E. R.), F. J. Rypáček (pseud. Světimír Smutenský), V. Řezníček, K. Sabina (šifra K. S.), V. A. Semík, A. H. Sokol, J. Soukal, J. J. Stankovský, F. Stránecká, L. Stroupežnický, B. Studničková, J. Sumín, K. Světlá, F. X. Svoboda, R. Svobodová, M. A. Šimáček (i pseud. Martin Havel), K. Šípek, J. K. Šlejhar, A. V. Šmilovský, V. Štech, J. Štolba, F. Téver, J. Thomayer (pseud. R. E. Jamot), V. Tille (pseud. V. Říha), J. J. Toužimský, E. Tréval, F. Turinský (posmrtně), F. Vavák (posmrtně), B. Víková-Kunětická (podp. Božena Kunětická), V. Vlček, Z. Winter, J. Zeyer, E. Zítek, Slovák M. Kukučín aj.

LITERATURA: ● ref. S.: F. Schulz, Čes. obzor literární 1, 1867/68, s. 138; H-a (H. Babička), Koleda 1879, č. 2, příl.; an., Pokrok 23. 11. 1879; an., tamtéž 16. 7. 1880; K. V. Dvořák, Lit. listy 1885, s. 245 a 258 (k tomu F. Bačkovský, tamtéž, s. 282 a poznámka redakce, s. 282); an., Čas 1, 1886/87, s. 204; J. Nedvídek, Vlast 3, 1886/87, s. 210, 284 a 351; B. Š., Hlídka lit. 1888, s. 312 ●; E. Tonner: Z pamětí redaktorových, Světozor 1886, s. 610; F. Chalupa: Devatenáct ročníků S., Světozor 1886, s. 613 a pokr.; R. Tyršová: S. a výtvarné umění, tamtéž, s. 614; an.: Poprvé vystoupili ve S., Světozor 1887, příl. č. 52, s. 24 a 1889, č. 1, s. 2; J. Hejný: Poezie v našich listech beletristických, Vlast 8, 1891/92, s. 77 a 158; ● ke sloučení se Zlatou Prahou: an., Zlatá Praha 17, 1899/1900, s. 108; an., PL 5. 1. 1900; J. S. Machar, Besedy Času 1900, s. 7; an., Samostatnost 1900, s. 9; B. Viková-Kunětická, NL 26. 1. 1900 ●; Petr Černý (J. Fučík): Paměti Světozoru, Svět-zor 1941, s. 28 a pokr. → (část) ČLit 1958, s. 3; an.: Sedmdesát pět let od založení S., Nár. práce 12. 6. 1942; F. Vodička in Poznamky vydavatelovy (shrnutí sporů o redakční praxi M. A. Šimáčka), in F. X. Šalda: KP 2 (1950, s. 375); (k polemikám a generačním sporům v 90. letech viz též rubriku LITERATURA hesla M. A. Šimáček).

jz, zp

Světozor (3)

1900–1943

Zpravodajsky zaměřený ilustrovaný časopis pro široký okruh čtenářů, který takřka po půl století zachycoval v obrazech i slovem aktuální domácí i zahraniční politické, společenské, kulturní, přírodní a sportovní dění; jeho zprvu významnou složku tvořila i domácí a cizí beletrie, pojatá jako zábavný protějšek informační a poučné části listu.

Titul: 1900/01–1903/04 (roč. 1–4) Ilustrovaný svět; 1904/05–1943 (roč. 5–43) Svět-zor. – *Podtitul:* 1900/01–1901/02 (roč. 1–2) Velké vydání Besed lidu; 1902/03–1908/09 (roč. 3–9) Světová kronika současná slovem i obrazem. Časopis pro zábavu i poučení, od 1905/06 ... a poučení, v titulcích jednotlivých čísel navíc ještě Týdeník zábavný a poučný; 1909/10–1920/21 (roč. 10–21) Týdeník zábavný a poučný. Světová kronika současná slovem i obrazem; 1921/22–1925/26 (roč. 22–26) Časopis zábavný a poučný. Světová kronika současná slovem i obrazem; 1926/27–1927/28 (roč. 27–28) Týdeník zábavný a poučný. Světová kronika současná slovem i obrazem; 1928/29–1931/32 (roč. 29–32) bez podtitulu; 1933–34 (roč. 33–34) Obrázkový týdeník dnešní doby; 1935 (roč. 35) Ilustrovaný týdeník moderní doby; 1936–43 (roč. 36–43) bez podtitulu. – *Redaktoři:* 1900/01–1912/13 (roč. 1–13) A. E. Mužík, zároveň

1907/08–1908/09 (roč. 8–9) redaktor obrazové části K. V. Muttich; 1913/14–1914/15 (roč. 14–15) do č. 8 A. E. Mužík, O. Štáfl, J. V. Otto, č. 9–37 K. Houžvička, tj. Vika, O. Štáfl, č. 38 J. V. Otto, O. Štáfl, od č. 39 A. E. Mužík, J. V. Otto, O. Štáfl; 1915/16–1920/21 (roč. 16–21) do č. 16 A. E. Mužík, J. V. Otto, O. Štáfl, od č. 17 A. E. Mužík, O. Štáfl; 1921/22–1924/25 (roč. 22–25) do č. 14 A. E. Mužík, od č. 15 jen odpovědný redaktor J. Loukotský; 1925/26–1929/30 (roč. 26–30) E. Bass; 1930/31–1931/32 (roč. 31–32) J. Čapek, B. Herold, O. Kerhart; 1933–39 (roč. 33–39) do č. 19 P. Altschul, od č. 20 E. Štýbr; 1940 (roč. 1940) do č. 23 E. Štýbr, od č. 24 F. Němec; 1941 (roč. 41) do č. 31 F. Němec, od č. 32 M. Rücklová; 1942 (roč. 42) do č. 8 M. Rücklová, od č. 9 F. Němec; 1943 (roč. 43) F. Němec, přitom od 1940 od č. 24 do 1943 (roč. 40–43) uváděn jako odpovědný redaktor V. Bartůněk. – *Majitel, vydavatel, nakladatel:* 1900/01–1919/20 (roč. 1–20) J. Otto, v Praze; 1920/21–1931/32 (roč. 21–32) nakladatelství J. Otto, společnost s r. o. v Praze; 1933 (roč. 33) P. Altschul; 1934–39 (roč. 34–39) do č. 19 Vydavatelství Svět-zora, Dr. P. Altschul v Praze, od č. 20 E. Štýbr; 1940 (roč. 40) do č. 23 E. Štýbr, od č. 24 Orbis a. s.; 1941–43 (roč. 41–43) Orbis a. s.; vše Praha. – *Periodicita:* 1900/01–1901/02 (roč. 1–2) čtrnáctideník, 26 čísel; 1902/03–1919/20 (roč. 3–20) týdeník, 52 čísel, 1920/21–1925/26 (roč. 21–26) čtrnáctideník, 26 čísel, 1926/27–1931/32 (roč. 27–32) týdeník, 52 čísel; roč. 1–32 od podzimu do podzimu (září nebo říjen); 1933–41 (roč. 33–41) týdeník, 52 čísel v rámci kalendářního roku; 1942 (roč. 42) zprvu nepravidelně dvakrát měsíčně, od č. 14 měsíčník, jen 18 čísel; 1943 (roč. 43) jen 3 čísla. – *Příloha:* 1929/30–1931/32 (roč. 30–32) Svět-zor (samostatné číslování).

Záhy po sloučení Šimáčkova Svět-zoru se Zlatou Prahou rozhodl se nakladatel J. Otto využít obliby zaniklého listu a vydávat jeho obdobu ve svém nakladatelství. Zřejmě vázán smlouvou mezi nakladateli, pojmenoval ho Ilustrovaný svět a teprve po čtyřech ročních přejmenoval na S. List byl od začátku koncipován jako lidovější protějšek k umělecky náročnější a nákladně vydávané Zlaté Praze. Jeho redaktorem se stal A. E. Mužík, který současně už řídil u Otty Besedy lidu. S nimi tak byl nový list svázan nejen osobou redaktora, ale také svým zaměřením (obraz a slovo, poučení i zábava), určením (pro nejširší čtenářské vrstvy) a nakonec i prvním podtitulem Velké vydání Besed lidu. Při změně názvu (1904) redakce sice zdůraznila přímou spojitost nového titulu s Ilustrovaným světem, zároveň se však jednoznačně přihlásila ke svému předchůdci: „Dnešním číslem křísíme zde nové, na čas od-

mlčevší se jméno listu; jméno jistě ctihodné, které ke kulturnímu životu našemu tolik přispělo.“ S. značně posílil (i díky novodobým technikám) obrazovou část, tvořenou především fotografiemi z oblasti aktuálních politických a společenských událostí i z oblasti kulturní (zejména reprodukce výtvarných děl). Rozšířil také část textovou, zpestřenou stále se proměňujícími tituly rubrik mapujících rozličné aspekty soudobého dění, ale též rubrik speciálních s tématy z oboru lékařství, módy, sportu i zábavy (šachy, hádanky). Značnou váhu měla v S. i beletrie, tvořící zprvu v rámci čísla kompaktní a rozsáhlý celek představující hlavně prozaické práce domácí i přeložené, často rozměrné a otiskované na pokračování. Příliv prózy však časem slábl, ustupoval zejména cestopisům a popisům krajín a míst z různých končin světa i stále novým zájmovým okruhům, kreslenému i slovnímu humoru, prostoru vyhrazenému dětem, ryze nakladatelským anoncím knih z Ottova nakladatelství (*Co budeme čísti*) či drobným kuriozitám (*Drobtý a páperky*). Obrazovou složku zase zčásti ovládlo válečné zpravodajství (rusko-japonská válka, balkánské války) a jedinou rubrikou, která v listu vydržela delší čas, se tak stala *Besídka*, záhy vystřídaná *Kronikou* (jakousi obměnou dřívějších *Fejetonů*), jež v podobě úvah komentovala proměny přírody, svátky a zvyky, jak je přinášel roční koloběh, památné dny, ale též aktuální politické a národnostní vztahy. Od 1907 měla i svého stálého autora (šifra J. P.); tehdy vznikla i příbuzná rubrika *Z víru života*, psaná týměž autorem, ale zejména K. H. Hilarem (pseud. Jacques a šifra K. H. H.). Na začátku 1. světové války ji zastoupily *Týdenní hovory*, po cenzurních zásadách nahrazené beletrizovanými *Nedělními besedami* A. Macka (šifry A. M. a M.). Po válce, ve snaze po působení listu jako „republikánského obrázkového zpravodaje“, zavedl A. E. Mužík s novou vnější úpravou systém vedoucích jednotlivých rubrik, mezi nimiž se na rok ujal literatury J. Voborník, divadla A. Nečásek a výtvarného umění trvaleji F. X. Harlas; hlavním výtvarným spolupracovníkem se stal H. Böttinger (pseud. dr. Desiderius), jenž také do S. střídavě vnesl karikaturu a humor. Po smrti A. E. Mužíka v březnu 1925 ročník dokončil jako odpovědný redaktor J. Loukota a do čela nového ročníku (1925/26) byl uveden E. Bass, jenž prohlásil, že chce pokračovat v dosavadní tradici listu, být

„kukátkářem“, který chodil „od vsi ke vsi a zpěvně vysvětloval, co který obrázek znamená“, ale kukátkářem „o sto let omládlým a zmodernizovaným“. Časopis nato opustila většina literárních přispěvatelů; zároveň 1927 S. vypsal soutěž na krátkou domácí povídku a v překladech se orientoval výrazněji na novější a současnou tvorbu. Bass také rozšířil rubriku komentující a propagující knihy nakladatelství J. Otto (*U Ottů*), kterou nazval po dříve samostatně vycházejícím stejnojmenném nakladatelském měsíčníku (1926–28) a svěřil ji do péče Ad. Veselého, v hojnější míře také začal přetiskovat přímo ukázky z Ottových beletristických publikací; přibyl rovněž humor slovem i obrazem (O. Sekora, O. Mrkvička a V. H. Brunner). Odchod E. Basse na pozici šéfredaktora Lidových novin přivedl 1930 do vedení S. na dva roky J. Čapka, který zavedl samostatně číslovanou stejnojmennou přílohu a přesunul do ní podstatnou část překladů, o něž se opírala i nadále hodnotná beletristická sestava listu. Podstatnější proměna nastala 1933, kdy se vlastníkem a redaktorem S. stal fotograf P. Altschul; zachoval sice všechny jeho dosavadní funkce (čtenáře vyzval, aby „v době nářků a strastí si připravili několik hodin krásné sváteční pohody“), ale změnil jej v duchu zjitřených 30. let výrazně politicky, a to v levicový časopis, v domácích poměrech však kritický ke komunismu a v mezinárodních vztazích sice sympatizující s antifašismem, ovšem s výhradami k situaci v SSSR, zvláště k politickým procesům (svůj postoj charakterizoval jako „znepokojení opravdového přítele“). Rozšířil zvláště informace z kultury: zavedl rozhovory s předními tvůrci všech uměleckých oborů, vstupní portréty činitelů kulturního i politického světa, výrazně obohatil autorický okruh listu, současně však pro jednotlivé druhy umění využíval stálejší spolupracovníky. Místo rubriky *U Ottů* zavedl jinou, *Z nových knih* (později *Slova a myšlenky*), v níž přetiskoval hlavně verše současných básníků (K. Biebl, V. Nezval, J. Seifert), a též prozaické (V. Neff, J. Drda) a literárněhistorické práce (M. Hýsek). Když P. Altschul musel z rasových důvodů opustit své místo (zahynul 1944 v Terezíně), vystřídali se ve vedení S. krátce za sebou hned tři redaktori a i ti nasměrovali S. (při povinném, zejména fotografickém záznamu válečných událostí) k současným divadelním premiérám (zejména

u E. F. Buriana) a uváděným domácím i zahraničním filmům. Novým knihám byla určena rubrika *Chvilka u knih*, recenzující spíše tehdejší politickou literaturu než beletrii. Vydávání bylo zastaveno v rámci postheydrichovské perzekuce tisku.

Beletristickou složku S. (podobně jako v Besedách lidu) redakce udržovala na rozhraní mezi reprezentativní, autorsky prvořadě vybavenou Zlatou Prahou a polohou spíše zábavného nového listu. S. nezachycoval proměny literatury a nové proudy, nevyhnul se však ani kritickým výpadům vůči některým směrům (kubismus, futurismus). I tak v něm beletrie v prvním období hrála významnou roli, a to přesto, že próze silně konkurovala pojednání cestopisná (K. Čermák, A. Černý, J. Havlasa, J. Hloucha, V. K. Jeřábek, L. Kuba, T. Nováková, D. Panýrek, A. Pikhart aj.), místopisná (S. Čech, Č. Ostravický, O. Theer aj.), národopisná (F. J. Čechetka, K. Chalupa, L. Rutte, Č. Zíbrt) i sociologická (J. Vorel), črty o přírodě i životopisy významných osobností. Málo zastoupena byla ve S. *poezie*, ze značné části příležitostná (k jubileím, k vypjatým dějinným chvílím a jejich výročí), kterou psal převážně A. E. Mužík. Z ostatních autorů se už jen sporadicky v rozpětí pětadvaceti let objevili F. Cajthaml-Liberté, A. B. Dostal, T. Dubrovská, V. Durych, V. Hánek, J. Havlíček, A. Heyduk, B. Kaminský, A. Klášterský, V. Krofta (epigramy), J. Kuchař, E. Lešehrad, B. Ludvík, J. Lukavský, G. R. Opočenský, F. S. Procházka, F. X. Svoboda, M. Šarecká, J. Vrchlický, Q. M. Vyskočil, J. Zyka Borotínský (i podp. Jaroslav Borotínský), J. Žemla, z pozůstalosti pak S. Čech, ojediněle i J. Borecký, K. Červinka, K. Hašler, F. Kubka (Památce J. Zeyera), A. Macek, L. Quis, A. Sova, ze Slováků v českých překladech J. Botto a P. O. Hviezdoslav. S. zprvu přinášel (podobně jako Besedy lidu) ukázky písemnictví různých národů a etnik (srbské národní písně v překladu J. Holečka, čínské písně, písně bosenských Turků, turecké povídky, lotyšské národní zkazky, korejská povídka, ruská pohádka aj.). Nečetné překlady poezie byly soustředěny hlavně na klasiky: verše J. W. Goetha překládali A. E. Mužík, B. Kaminský a E. A. Hruška, A. Mickiewicz F. Kvapil, M. Konopnickou J. Pelíšek, Italy A. Muřovský, srbskou poezii H. Malířová. Hlavní podíl na beletristické části S. měla *próza*, domácí spíše svým rozsahem než nároč-

ností, překládaná více kvalitou, i když byla nepřilíš objektivně zaměřena na tradiční hodnoty světových literatur. Zvláště v počátcích listu podstatnou část domácích prací obstarávaly romány a novely na pokračování, většinou z dobového maloměstského a venkovského života, dále povídky, humoresky, humoristické obrázky i drobnější črty. Mezi přispěvatele za redakce A. E. Mužíka vstoupili M. Calma, O. Cmunt, R. Čechová, O. Černý, M. Čtrnáctý, K. Dewetter (podp. Karel Vetter), V. Deyl (pseud. Lev Vladyka), M. Fričová, J. Hais Týnecký, K. B. Hájek, L. Hájek Domažlický, V. Hánek, O. Hanuš, J. Hašek, N. Hausková, K. V. Havránek, E. Hegner, F. Herites, K. H. Hilar, A. Horáková, I. Hořica, J. R. Hradecký, J. L. Hrdina, E. A. Hruška, J. Imlauf, J. Jahoda, K. Jonáš, Č. Kalandra, R. Kepka, S. Kovanda, R. J. Kronbauer, E. Kučera, Z. M. Kuděj, F. Langer, K. Leger, B. Ludvík, K. Mašek, J. Müldner, A. E. Mužík, J. Náměstek, A. Nečásek, J. R. Neumann, K. Nový, G. R. Opočenský, J. Osten, J. Pasovský, J. Roden (i podp. J. Rebec), R. Schwarzková, F. Skácelík, L. Suchý, P. Sula, F. X. Svoboda, J. Šimánek, J. Šír, J. K. Šlejhar, O. Theer, A. Trýb, T. Turnerová, A. Velhartický, F. Veverka (pseud. F. Vever), K. Vika, F. P. Vožický, B. Vrbský, Q. M. Vyskočil, K. Weinfurter, A. Zeman, A. Ziegloserová, L. N. Zvěřina, K. Želenský, J. Žemla; ojediněle pak P. Albieri, L. Archleb, L. Arleth, P. Biliánová, K. M. Čapek Chod, E. Čenkov, V. Dyk, P. Fingal, J. Guth-Jarkovský, F. K. Hejda, I. Herrmann, J. Horal, V. Jahn, R. Jesenská, A. Jirásek, K. Kálal, Č. Kramoliš, L. Křikava, A. Piskáček, V. Pittnerová, O. Schäfer, L. Stroupežnický, F. Šípek, A. Wenig, Z. Záhoř a Slovenka Ľ. Podjavorinská. *Překlady* čerpaly zvláště z evropské prózy 19. století, ale i z tvorby současné (avšak pouze do naturalismu, a bez É. Zoly). Nejvíce byla zastoupena literatura francouzská: H. de Balzac, F. Coppée, A. Daudet, A. Dumas st., G. Flaubert, A. France, L. Lemonnier, G. de Maupassant, C. Mendès, M. Prévost, G. Sandová, A. Theuriot, P. Verlaine a francouzsky píšící Vlám M. Maeterlinck; z ruské byl nejbohatěji zastoupen A. P. Čechov a dále F. M. Dostojevskij, M. J. Saltykov-Ščedrin, ale též L. N. Andrejev, A. Averčenko, M. Gorkij, V. G. Korolenko, A. I. Kuprin, V. I. Němirovič-Dančenko, I. N. Potapenko; polskou literaturu reprezentovali

E. Orzeszkowa, B. Prus, W. S. Reymont, H. Sienkiewicz, W. Sieroszewski, K. Tetmajer-Przerwa, S. Żeromski; anglickou Ch. Dickens, G. K. Chesterton, R. Kipling a H. G. Wells; americkou B. Harte, J. London, Mark Twain; italskou zejména G. D'Annunzio a Neera; španělskou J. Echegaray, E. Pardo Bazánová; maďarskou K. Mikszáth. Z německy píšících autorů se v S. uplatnili zejména Rakušané P. Altenberg, H. von Hofmannsthal, A. Roda Roda, pražští Němci G. Meyrink a H. Salus a Němec R. Dehmel. Ze severských literatur S. uváděl Dány H. Ch. Andersen, H. Banga, K. Michaëlisovou a G. J. Wieda, Nory B. Björnsona a K. Hamsuna a Švédy S. Lagerlöfovou a A. Strindberga; z autorů východní Evropy pak Bulhary I. Vazova a Elin Pelina, Chorvata B. Lovriče a Rumuna M. Sadoveanu. Ještě pestřejší byl ve S. soubor překladatelů: celkem se jich v něm uplatnilo přes sto padesát, z nichž někteří se orientovali hned v několika jazycích, další zase jen příležitostně nebo ojediněle. Z významnějších nebo trvaleji publikujících francouzskou literaturu tlumočili J. J. Benešovský-Veselý, A. Gottwald, A. Hušnerová (i ruskou), O. Petrová, P. Projsa, J. Pšenička (i šifry Jar. Pš. a J. Pš.), A. Velhartický, K. Zahradka (i šifra K. Z.), E. Zemanová (i ruskou), J. Zyka Borotínský (podp. Jaroslav Borotínský), ojediněle též O. Theer a E. Čenkov. Ruským autorům se věnovali O. Cmunt, V. Červinka (i šifra V. Č.), A. Drábek, V. Chodora, A. Kurz, S. Minařík, A. Šlechtová, F. K. Šnepp, V. Unzeitig, F. Veverka (pseud. F. Vever), A. A. Vrzal (pseud. A. G. Stín). Polskou prózu uváděli zejména V. Kredba, J. J. Langner (i šifra J. J. L.), F. Páta (i ruskou, šifry Dr. F. P. a Pá), B. Prusík (i francouzskou a anglickou, tu pod pseud. J. Ščerbinský), J. Rozvoda, K. Rypáček, A. Spáčil, K. Vika; angloamerickou J. Bartoš, V. A. Jung, O. Klazar, K. Mušek, A. Plešingerová; německy psanou A. B. Dostal, E. Janský, J. Reichmann (i francouzskou), M. B. Šarecká (i francouzskou), J. Vičar (i francouzskou), K. Weinfurter; italskou zejména A. Bačkovský (pseud. Jean Rowalski); španělskou A. Pikhart (i šifra Alf. P.), A. Pulda. Ze severských literatur tlumočili dánskou H. Hackenschmied, H. Kosterka (i španělskou), V. Šuman, švédskou V. Petrů (i norskou), norskou F. Tmej (i ruskou, ukrajinskou a polskou), lotyšskou K. Jiskra. Ze slovanských literatur se

o uvádění bulharské starali K. Handzel, A. Knotek, K. Strejček (i ukrajinské) a J. Zeman, slovinské A. Dobrovolný (též maďarské, ukrajinské a bulharské), srbské K. Bulíř, J. Doležal (pseud. J. K. Pojezdný), H. Malířová, chorvatské F. S. Jaroš, M. Kozák a F. Veverka (pseud. F. Vever). Z rumunské literatury překládali J. J. Vykydal (pseud. Silva Hlubinský, i z italštiny), z maďarské L. Frič (pseud. L. F. Budínský) a F. Žípek, z turecké B. Justýn a z japonské J. Dlabač. Literární kritika v plném slova smyslu se ve S. za A. E. Mužíka nerozvinula. Za snad jediný její projev lze považovat energicky odmítavou kritiku autorů Almanachu na rok 1914, jinak se informace o dění v literatuře soustřeďovaly k jubilejním projevům, někdy obažnějším, jindy jen informativním, a na často anonymní anonce nových knih z nakladatelství J. Otto. Občas docházelo k pokusům o zavedení recenzentské a literárněhistorické činnosti (V. Dresler, A. Pikhart, B. Prusík, F. Schulz, F. A. Šubert), což se týká i ročního působení J. Voborníka jako redaktora literární části listu (1921/22) a F. Páty na sklonku Mužíkova působení; velmi často se objevovaly recenze anonymní. Významnější podíl měla literatura v S. ještě 1915/16 ve vyprávěních o tvůrčích počátcích našich spisovatelů a 1918/19 ve zpovědích autorů, jak pracují (J. Guth, E. Krásnohorská, J. S. Machar, A. E. Mužík, K. V. Rais, A. Stašek). Jména spisovatelů se občas objevovala také pod články, které se týkaly i jiných oblastí (R. Jurist, A. Macek, E. Vachek, činnost legií popisovali J. Kopta, F. Langer, R. Medek). Oproti literatuře získala *kritika divadelní*, byť jen na dva roky (1907/08, 1908/09), silné postavení v pravidelných soudech K. H. Hilara (pseud. Jacquerit, Oskar Frank a šifry K. H. H. a O. F.), po kratší dobu se kritice hudební věnovala šifra ma. – Nástup E. Basse i jeho pokračovatele J. Čapka vedl k radikální redukci průměrné původní prózy, *verše* pak zmizely vůbec a jen poskrovnu se časem vracely (nově jen J. Mach a J. S. Machar, se satirou E. Basse), a to především v překladu ve směsi starší (J. W. Goethe, H. Heine, J. Kochanowski) i soudobé poezie (H. Rousseau, B. Brecht) v převodech O. Fischera, J. Kamenáře a E. Basse (i šifra B.), za Čapka k nim přibyl ještě P. Valéry, tlumočený J. Palivcem. *Prózu* jednoznačně ovládly překlady a jen ojediněle se představili čeští autoři: vedle ně-

kolika jednotlivců vystupujících již za redakce A. E. Mužika šlo povětšinou o autory výrazné, jako byli E. Bass, K. Čapek (Případ Selvinův, s ilustracemi bratra Josefa), B. Klička (vítěz soutěže S. na nejlepší krátkou povídku), J. Kopta, F. Kučera, R. Medek, Z. Rón (druhý v soutěži), V. a E. Řezáčovi, E. Synek, za Čapka pak O. Dub, A. C. Nor, M. Pachnerová, znovu po letech K. Poláček, dále V. Prokůpek, M. Pujmanová, N. Tučková, V. Vančura. O směřování S. k drobnějším prozaickým útvarům svědčí jak soutěž na kratší povídku, tak výběr překladů za obou redaktorů, tíhnoucí k větší zábavnosti, k příspěvkům humoristického, detektivního, dobrodružného, senzačního nebo utopického rázu, nejčastěji od anglicky píšících autorů (O'Henry, A. Christie, W. Irving, J. K. Jerome, M. Kennedyová, S. Leacock), dále Francouzů (T. Bernard, A. Dumas st.) a Rusů (J. I. Zamjatin, M. M. Zoščenko). Tuto orientaci dále podpořily práce Itala M. Bontempelliho, Dána K. Rasmussena, Švéda H. Zetterströma. Současně byli uváděni přední doboví autoři, Francouzi H. Barbusse, A. Gide, M. Jacob, V. Larbaud i surrealista Ph. Soupault, Rusové I. E. Babel, I. A. Bunin, V. M. Inberová, V. P. Katajev, N. S. Leskov a M. A. Šolochov, Italové G. Papini a L. Pirandello, Angličan J. Galsworthy, Rumun M. Sadoveanu, Norka S. Undsetová, Srb B. Nušić, Slovinec I. Cankar a Ind R. Thákur. Ročníkem 1928/29 pak procházel na pokračování (i filmovým zpracováním proslulý) román E. Ferberové *Loď komediantů*, zde ještě s titulem *Divadelní loď*. Za redakce J. Čapka se objevily překlady Stendhala, A. N. Tolstého, Th. Hardyho, H. Manna, R. M. Rilka a také F. Kafky. Čapek ve S. uplatnil na pokračování i román S. Lewise *Muž, který znal prezidenta* (v překladu E. Vajtauera) a též próza W. Irvinga. V dosti obměněné sestavě překladatelů, většinou jinak neznámých nebo anonymních, na sebe upozornili převody z francouzské literatury E. Bass a J. Mach, z ruské J. Hejda, E. Jurčinová a V. Koenig, z italské V. Jiřina a R. Kafka, z německé A. Horský, ze španělské Z. Šmíd, z dánské H. Hackenschmied, z maďarské F. P. Vávra a L. Šupka a z literatury ruské, polské a bulharské F. Bicek, jenž si za Čapka přibral i literaturu německou. Tehdy také zaznamenal S. nástup univerzálních překladatelů z několika jazyků: tak O. F. Babler tlumočil z ukrajinšti-

ny, slovinštiny a němčiny, J. Lipanský z francouzštiny, italštiny a němčiny (vedle F. Bicka i F. Kafku), V. Novotná z angličtiny, vlámstiny a švédštiny, F. Šádek ze slovinštiny a maďarštiny, N. Tučková z francouzštiny a italštiny. Angloamerickou literaturu dále ještě uváděli nově F. Glaser a E. Vajtauer, ruskou J. Kojecský a H. Tejkal, francouzskou S. Jílovská (i šifra St. J.), H. Müllerová a B. Štěpánek, čínskou J. Průšek a lužickosrbskou F. Páta. Jen příležitostně se za obou redaktorů ve S. vyskytovaly *stati o literatuře a umění*. Většinu místa s touto tematikou zabraly přetisky pojednání o knihách nakladatelství J. Otto z denního tisku a jen ojediněle se z různých stran k literatuře za (a vedle) E. Basse (i šifra B.) vyjadřovali P. G. Bogatyryjev, J. Červený, E. Jurčinová, A. Novák, F. i J. Páta, K. Plícka, V. F. Suk, F. Šimek, J. Vrba; o divadle psali J. Frejka, J. Hilbert, E. Konrád; o výtvarném umění F. Janoušek a V. V. Štech. Společenskému dění se věnovala M. Jesenská (i podp. Milena) a další neliterární tematice ještě K. Engliš, A. Fuks, J. Herben, J. Kvapil a Z. Wirth. Za J. Čapka se dále ojediněle literaturou zabývali Z. Nejedlý, historik H. Traub a M. Weingart, divadlem A. Brousil. S různými dalšími, zvláště kulturními pojednáními vystoupili F. Gel, M. Kratochvíl, F. Kupka, J. J. Paulík, ze Slováků J. Poničan. – Ač se převzetím S. fotografem-profesionálem P. Altschulem stala prioritní záležitostí obrazová část listu, zaznamenala i textová složka zvýšený důraz na bezprostřední kulturní dění, jež navíc zahrnuje vedle literatury, divadla, výtvarného umění a hudby i architekturu, film a fotografii. Redaktor také ustavil pro jednotlivé druhy umění stálejší spolupracovníky, kteří vlastně poprvé vnesli na stránky S. jistou recenzentskou soustavu, a to navzdory všem omezením, daným rozptylem zájmů, které měl list obhospodařovat. Zato vlastní *beletrie původní i přeložená* se ocitla na okraji, byla zaznamenávána hlavně v kritických referátech. Poezie téměř zmizela, i když se s ní vedle několika autorů, kteří jako básníci zůstali neznámí, v listu mihli i J. Hora a J. Mach, v nedokončeném posledním ročníku i F. Listopad a spolu s nimi i J. Bartuška a D. C. Faltis. Ani próze se příliš nedařilo. Také v ní se, zvláště v posledních válečných ročnících, projevovali dále se neexponující autoři, ze známějších přibyli za Altschulovy redakce jen K. J. Beneš, E. Fiker,

J. Grmela, E. F. Míšek, J. Mucha (črty a referáty ze zahraničí, zvláště z Francie), M. Pachnerová, J. R. Vávra, G. Včelička a F. Velkoborský; po 1939 soustavněji ještě J. Brdečka (causerie s vlastními ilustracemi), J. Černý, M. Hanuš, H. Hodačová (podp. Elena Hodačová), F. Němec, I. Osvald (i texty ke kresbám A. Herbenové) a K. F. Sedláček, s divadelním výstupem i E. Synek. Zatímco s překlady veršů se (s výjimkou R. M. Rilka) S. rozloučil, překládaná próza prošla proměnou: převahu angloamerické, povětšinou hodnotné humoristické, detektivní a dobrodružné prózy (P. S. Bucková, A. Hoppe, J. K. Jerome, R. Lardner, R. Kipling, P. de Kruif, W. S. Maugham, D. L. Sayersová, H. Walpole, P. D. Wodehouse), kterou dále doplňovali Rusové (I. Babel, I. Ilf a J. Petrov, M. Zoščenko) a Francouzi (Ch.-L. Philippe, J. Prévost) a také již emigrant z nacistického Německa S. Heym, vystřídal za války rozsahem omezená přesila drobných próz od méně známých německých autorů (do 1941 ještě však stále i A. P. Čechov a A. Averčenko). Výsadní postavení mezi překladateli z angličtiny za P. Altschula nabyla E. Tilschová (i šifry E. T. a Em. T.) spolu s O. F. Bablerem, mezi dosavadní tlumočníky z francouzštiny přibyl M. Jirko; ve zvýšené míře však jména překladatelů scházela. Jako náhrada za omezení beletrie se ve S. uplatnily pravidelnější *referáty o umění*: o literatuře kriticky pojednávali Z. Kalandra (i šifry ra, RA, Z. K.), J. Weil (i šifra jw.) a po nich v menší míře F. Jungmann (i šifry f. j. a fn.) a J. Chalupický (i šifra Chal.), který ovšem už dříve, podobně jako V. Nebeský, psal do S. úvahy o umění. Referentem pro výtvarné umění byl dlouho J. Krejčí (i šifra J. K.), pak P. Kropáček (i šifra P. Kr.) a Z. Novák (i šifra Z. N.), o architektuře psali L. Žák a K. Teige, o filmu J. Lehovec a J. Brož (i šifry J. B. a bž). Jedině divadelní referát, patřící k nejjobsažnějším, neměl stálejšího spolupracovníka a mezi autory statí a kritik ze současného divadelního světa se vystřídalo několik kritiků, teoretiků, režisérů i herců (výjimku tvořil E. Štýbr v době, kdy S. vedl). Různorodé pohledy na divadlo přinášeli J. Bor, M. Disman, F. Götz, J. Honzl, E. Konrád, F. Kubr, A. Kurš, J. Port, F. Salzer, B. Stejskal, F. Tetauer, J. Vodák, ojediněle i V. Nezval (o jevištním surrealismu), portréty herců obstarával L. Kraus. Za války se k nim příležitostně přidali J. Malík

(loutkářství) a J. Fučík (pseud. Petr Černý), soustavněji J. Rozrazil, J. Rydvan a J. Vosečková (i šifry Jvo, jvo, jv.). Sporadicky se ve S. uplatnila i literární historie, nejčastěji v portrétech nebo vzpomínkách k jubileím: O. Fischer a J. Hora o F. X. Šaldovi, dále K. J. Beneš, V. Brtník, F. S. Frabša, H. Hodačová (podp. Elena Hodačová), J. John, M. Novotný (šifra Dr. M. N.), J. Závada i Slovák G. Vámoš. Rozhovory s literáty (J. Horou, B. Kličkou, I. Olbrachtem, K. Tomanem) vedl J. Holubec. Obsáhlou, nicméně nedokončenou studii o dějinách S. (Paměti Světozoru), vycházející takřka po celý rok 1941, jako jednu ze svých posledních prací představil J. Fučík (pseud. Petr Černý). Sledoval v ní vývoj od stejnojmenného obrozeneckého poučného orientovaného listu P. J. Šafaříka k Světozoru Šimáčkovu (20. století už nestačil zpracovat); výklad provázely ukázky z obou starších časopisů i dobu dokumentující fotografie. Výtvarnou kritiku ve S. doplňovaly úvahy teoretiků a historiků (F. Kovárna, M. Míčko, J. Pečířka, V. V. Štech) i umělců (C. Bouda, O. Nejedlý, A. Pelc, V. Rabas, O. Sekora, J. Šíma, V. Špála). Poskrovnu se objevovala i hudební problematika, již reprezentovali A. Hába, M. Očadlík, F. Pujman, tanci se věnoval J. Hloucha. O architektuře se jednotlivě vyjadřovali J. Gočár, P. Janák, J. E. Koula, J. Krejcar a J. Kroha, o filmu a fotografii P. Altschul (i šifry A. P., a. p.) a A. Černík (šifra A. Č.). Tehdy se ve S. nově objevila i kreslená satira a karikatura, jejímiž hlavními autory se spolu s J. Krejčím stali i pseud. Gogo a ojediněle A. Hoffmeister. Z dalších osobností ještě ve S. na různá témata vystoupili V. Borin, R. Illový, H. Jelínek, E. Rádl, J. Šusta a z cizinců zejména I. Erenburg.

LITERATURA: ● ref. S.: an., NL 7. 10. 1904; an., LidN 28. 10. 1907 (večerní vyd.); an., Zlatá Praha 27, 1909/10, s. 615; an., PL 4. 9. 1910; an., PL 28. 11. 1911; an., Zvon 22, 1921/22, s. 97; an., Lit. rozhledy 10, 1925/26, s. 19; pt. (J. Kopta), NO 9. 10. 1926; mj. (M. Jirko), Čes. slovo 4. 11. 1928; ill. (A. Novák), LidN 23. 11. 1928; an., Světazor 30, 1929/30, příl. s. 251; J. Krejčí, PL 23. 11. 1930; Kv. (F. Kovárna), Světazor 1940, s. 261 ●; J. Čejka: Pavel Altschul a S. 1933–39, Fotografie 1984, č. 2; D. Mrázková, V. Remes: Pavel Altschul 1900–1944, in Cesty československé fotografie (1989, s. 120).

zp

1906–1907

Ilustrovaný humoristicko-satirický týdeník.

Podtitul: Satirický týdeník. – *Redaktor:* J. Soukenka (i pseud. J. S. Neklan). – *Vydavatel* (uváděn od č. 3): J. Soukenka, Praha. – *Nakladatel:* J. Rokyta. – *Periodicita:* týdeník; 9 čísel od listopadu 1906 do ledna 1907.

J. Soukenka s redakčními spolupracovníky R. Haškem a J. Havlíčkem shromáždili okruh především mladých autorů se záměrem představit bohémsky stylizovanou, satirickou a anarchisticky laděnou část jejich tvorby; S. tak (na komerčnější bázi) připomínala Letáky za redakce R. Haška (1902). Bezprostředně navazovala na periodika Neruda a Nový Neruda jako další, výraznější a satiricky vyhraněnější pokus o prosazení českého humoristického časopisu pro široké čtenářské vrstvy. Na podobě jednotlivých čísel se výrazně podílely barevné ilustrace a černobílé kreslené vtipy s textem (jejich autory byli zejména L. Horký a L. Rosner, dále V. H. Brunner, F. K. Loukotka, F. X. Naske, K. Vavřina aj.). S. však nenašla dostatečný počet odběratelů a z finančních důvodů zanikla. Obdobně zaměřený týdeník Dobrá kopa, který začal v říjnu 1907 vydávat K. L. Kukla, byl lidovější a udržel se déle.

Prozaické a veršované humoristické texty uveřejňované (i pod četnými pseudonymy) ve S. byly převážně bohémsky radikálními reakcemi na skutečnosti a události společenského a politického života, často namířeny proti klerikalismu, militarismu, maloměšťáctví a byrokracii; s ironií i shovívavostí (nezřídka i se zájmem o střet vysokého a nízkého) tematizovaly také milostné vztahy, ženská hnutí, příhody z všedního dne, kavárenského, uměleckého, vědeckého, školního, sportovního prostředí apod. Nejčastějším autorem *povědek* byl J. Hašek (i pseud. J. Celestýn, Jaromír Veverka, šifra V. Z.); J. Mahen uváděl (pod pseud. Ivan Had, dále pseud. H. Lang) seriál politických parodií *Pražští řečníci*; *humoresky* a *črty* dále publikovali R. Hašek (pseud. S. Johannes), J. Havlíček, J. Soukenka (i pseud. František Svítilna) aj. *Verše* a *kabaretní popěvky*, jež zpravidla satiricky glosovaly politické a sociální poměry, tiskli M. Fučík, R. Hašek, J. Mahen, K. Pikart aj.; milostnou poezii s cynickým odstupem

i nostalgickým tónem psali J. Havlíček, R. Hašek (i šifra R. H.), G. R. Opočenský, J. Soukenka (šifra J. S. N.), Z. Záhoř aj. V *překladech* (většinou anonymních) byly uvedeny prozaické práce C. Ewalda, F. C. Hirsche, G. Meyrinka a L. Thomy. Nepravidelná rubrika *Čertův mlýn* přinášela anekdoty a aforismy charakteristické sarkasmem i černým humorem.

lm

Antonín Svoboda (1)

* 23. 7. 1861 *Nové Město nad Metují*

† 20. 8. 1924 *Rychnov nad Kněžnou*

Prozaik, píšíci zejména pro děti a mládež bajky a historické povídky; autor pedagogických a regionálních spisů, publicista.

Syn kupce. V rodišti vychodil obecnou školu, od 1872 studoval piaristické gymnázium v Rychnově n. Kněžnou. Po maturitě (1880) se stal výpomocným podučitelem na obecné škole v nedaleké Lukavici. 1881 vykonal doplňovací zkoušku na učitelském ústavu v Hradci Král., 1886 byl ustanoven definitivním učitelem lukavické školy, 1887 se stal ředitelem. Po úmrtí první manželky (při porodu) se znovu oženil. 1892 dosáhl způsobilosti vyučovat na měšťanských školách češtinu, zeměpis a dějepis. 1895 byl jmenován učitelem na dívčí měšťanské škole v Rychnově n. Kněžnou, později se stal jejím ředitelem. Zapojoil se do kulturního a společenského dění města (dramaturg ochotnického spolku Tyl, jednatel a 1898–1903 předseda Řemeslnické besedy, 1920–22 předseda městské osvětové komise, redaktor vlastivědných a místopisných publikací, kronikář). 1923 byl ustanoven ředitelem chlapecké školy ve Vamberku, na toto místo však již nenastoupil a 1924 odešel na odpočinek. Zemřel po srdečním záchvatu, kremace proběhla v Pardubicích. – S. není totožný s autorem drobných próz a zpráv v Akademických listech, Humorist. listech a Palečku z přelomu 70. a 80. let, jímž byl student architektury na pražské technice Antonín (Bořivoj) S. (1858–1882, několik jeho povídek a divadelních her zůstalo v rukopisu). Se S. jménem jsou někdy mylně spojovány práce píseckého děkana, autora her pro děti a náboženských spisů Antonína S. (Pošumavského). S. pravděpodobně také není autorem publikací *Knihovny Volná myšlenka*, *Vývoj*